

การพัฒนาเศรษฐกิจระดับภูมิภาคของประเทศไทยในรูปแบบ
คลัสเตอร์วิสาหกิจชุมชน

โดย

นายธนพล กองบุญมา
ประธานเจ้าหน้าที่บริหารบริษัท จันวาณิชย์ จำกัด

นักศึกษาวិทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร
หลักสูตรการป้องกันราชอาณาจักร รุ่นที่ ๖๒
ประจำปีการศึกษา พุทธศักราช ๒๕๖๒-๒๕๖๓

หนังสือรับรอง

วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ ได้อนุมัติให้เอกสารวิจัยส่วนบุคคล เรื่อง “การพัฒนาเศรษฐกิจระดับภูมิภาคของประเทศไทยในรูปแบบคลัสเตอร์วิสาหกิจชุมชน” ลักษณะวิชา การเศรษฐกิจ ของ นายธนพล กองบุญมา เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรการป้องกันราชอาณาจักร รุ่นที่ ๖๒ ประจำปีการศึกษา พุทธศักราช ๒๕๖๒-๒๕๖๓

พลโท

(พิสิทธิ์ ปฐมอม)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร
สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ

บทคัดย่อ

เรื่อง การพัฒนาเศรษฐกิจระดับภูมิภาคของประเทศไทยในรูปแบบคลัสเตอร์
วิสาหกิจชุมชน

ลักษณะวิชา การเศรษฐกิจ

ผู้วิจัย นายธนพล กองบุญมา **หลักสูตร** วปอ. **รุ่นที่** ๖๒

งานวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจระดับภูมิภาคของประเทศไทย ศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาอุปสรรคการพัฒนาเศรษฐกิจในระดับภูมิภาคของประเทศไทยและงานวิสาหกิจชุมชนในประเทศไทยรวมถึงข้อจำกัดของการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจในรูปแบบดังกล่าวที่มีต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทยในองค์รวม และเสนอแนะแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจระดับภูมิภาคของประเทศไทยในรูปแบบคลัสเตอร์และวิสาหกิจชุมชน นำมาวิเคราะห์ถึงความเป็นไปได้ที่จะจัดตั้งคลัสเตอร์วิสาหกิจชุมชนระดับภูมิภาคในประเทศไทย โดยมีขอบเขตของการวิจัยในการมุ่งศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดการจัดตั้งคลัสเตอร์วิสาหกิจชุมชนเพื่อเป็นเครื่องมือในการกระจายความเจริญทางเศรษฐกิจไปในระดับภูมิภาคของประเทศไทย โดยศึกษาพัฒนาการแนวความคิดของการจัดตั้งวิสาหกิจชุมชน การจัดตั้งคลัสเตอร์ รวมถึงข้อจำกัดในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจของทั้งสองรูปแบบ เพื่อนำมาพัฒนาเป็นรูปแบบการจัดตั้งคลัสเตอร์วิสาหกิจชุมชน โดยใช้วิธีดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพ รวบรวมข้อมูลด้วยวิธีวิจัยแบบเอกสารโดยการศึกษาดำรงและเอกสารต่างๆ วิเคราะห์เนื้อหาที่มาเปรียบเทียบและสังเคราะห์ข้อมูลทฤษฎีและหลักการต่างๆ นำเสนอข้อมูลแบบรายงานวิจัยเชิงพรรณนาและวิเคราะห์ผลการศึกษารูปได้ว่า มีทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจในระดับภูมิภาคของไทย โดยมีรัฐเป็นหัวใจสำคัญในการวางแผนนโยบายทางเศรษฐกิจเพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมายต่างๆ อย่างไรก็ตาม ยังมีข้อจำกัดของการดำเนินธุรกิจในรูปแบบคลัสเตอร์ในประเทศไทยที่มีอยู่ในวงจำกัด และข้อจำกัดของวิสาหกิจชุมชนในประเทศไทยที่ยังพบปัญหาการดำเนินงานด้านการตลาด และปัญหาด้านข้อกฎหมาย ซึ่งรัฐควรมีการจัดตั้งคลัสเตอร์วิสาหกิจชุมชนระดับภูมิภาคในประเทศไทยเพื่อการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจในระดับภูมิภาค โดยวิจัยฉบับนี้มีข้อเสนอแนะคือ ๑) รัฐควรวางมาตรการเชิงนโยบายผลักดันการจัดตั้งคลัสเตอร์วิสาหกิจชุมชน เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาเศรษฐกิจระดับภูมิภาคในประเทศไทย ๒) รัฐควรออกกฎหมายเพื่อจัดตั้งคลัสเตอร์วิสาหกิจชุมชน โดยมีการจัดตั้งคณะกรรมการวิสาหกิจชุมชนระดับต่างๆ ร่วมพัฒนาผลิตภัณฑ์หรือบริการของคลัสเตอร์วิสาหกิจชุมชนเพิ่มเติมและให้การสนับสนุนทางด้านเครดิต และ ๓) ควรทำการศึกษาและวิจัยความเป็นไปได้ของการพัฒนาสินค้าหรือบริการที่ผลิตภายในคลัสเตอร์วิสาหกิจชุมชนแต่ละแห่งเพื่อพัฒนาทรัพยากรความรู้เพิ่มเติมด้วย

Abstract

Title Development of regional economic by community enterprise cluster model in Thailand

Field Economics

Name MR. Thanapol Kongboonma **Course** NDC **Class** 62

The purpose of this research is to study the theory of the regional economic development of Thailand, to analyze the obstacles of the regional economic development of Thailand and the community enterprise in Thailand, including the constraints of performing economic activities in such manner and its impact on the country economic development in a holistic approach, and to suggest the development guideline of the regional economic of Thailand in form of cluster and the community enterprise which leads to the feasibility analysis of the establishment of the cluster community enterprise in Thailand's regional level. The scope of research would focus on the concept of the cluster community enterprise establishment as a tool to distribute economic prosperity to the regional level of Thailand by studying the concept growth of the establishment of community enterprise and cluster. The research is conducted in qualitative aspect by gathering data from multiple sources of paper, then analyze and synthesize theories and principles in descriptive research.

The study can conclude that the theory related to the regional economic development of Thailand does exist, which state the key for economic policy is planning to achieve targets. However, performing business in cluster manner is limited in Thailand and the constraint of community enterprise in Thailand was found in the aspect of marketing operation and legislation which state should establish the cluster community enterprise in regional level of Thailand to consolidate the regional economic. The suggestion of this research are; 1) The state should lay down measures for cluster community enterprise establishment for the benefit of the regional economic development of Thailand. 2) The state should enact law for cluster community enterprise establishment by appointing local enterprise committee in various levels to altogether develop products and services of cluster community enterprise and support in the aspect of credit. 3) The study and research on feasibility of product and service development within individual cluster community enterprise should be conducted in order to increase knowledge resources.

คำนำ

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาเศรษฐกิจระดับภูมิภาคของประเทศไทยในรูปแบบคลัสเตอร์วิสาหกิจชุมชน” ลักษณะวิชาด้านการเศรษฐกิจ เป็นส่วนหนึ่งในการศึกษาหลักสูตรการป้องกันราชอาณาจักร (วปอ.) วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร ผู้ค้นคว้าได้ศึกษาด้วยความสนใจเนื่องจากเล็งเห็นถึงความสำคัญของการพัฒนาเศรษฐกิจในระดับภูมิภาค ซึ่งส่งเสริมให้การขับเคลื่อนเศรษฐกิจในองค์กรรวมของประเทศไทยเป็นไปด้วยความเข้มแข็งมากขึ้น

การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีเวลาที่จำกัด และข้อมูลที่น่ามาศึกษาเปรียบเทียบมีเป็นจำนวนมากจึงต้องเลือกช่วงเวลาการศึกษา และได้นำทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับวิจัยฉบับนี้มาศึกษาและมาเป็นหลักในการวิเคราะห์เพื่อวางรูปแบบในการจัดตั้งคลัสเตอร์วิสาหกิจชุมชน อันได้แก่ หลักภารกิจของรัฐในทางเศรษฐกิจทฤษฎี หลักการ และแนวคิดในการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจของรัฐ ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง หลักการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development) ทฤษฎีหลักสิทธิชุมชน แนวคิดทฤษฎีการมีส่วนร่วมของประชาชน และทฤษฎีการจัดตั้งสหการและวิสาหกิจมหาชน รวมถึงศึกษานโยบายของรัฐในประเด็นด้านเศรษฐกิจตามแผนต่างๆ คือ แผนยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. ๒๕๖๑-๒๕๘๐ แผนการปฏิรูปประเทศ และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒

ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าการศึกษานี้จะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศไทยไม่มากนักน้อย เพื่อให้ประเทศไทยมีความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ อันจะส่งผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในประเทศให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นต่อไป

(นายธนพล กองบุญมา)

นักศึกษาวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร

หลักสูตร วปอ. รุ่นที่ ๖๒

ผู้วิจัย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	ก
Abstract	ข
คำนำ	ค
สารบัญ	ง
สารบัญตาราง	ฉ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๑
ขอบเขตของการวิจัย	๓
วิธีดำเนินการวิจัย	๔
ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	๔
คำจำกัดความ	๔
บทที่ ๒ การทบทวนวรรณกรรม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๖
หลักการกิจของรัฐในทางเศรษฐกิจ	๖
ทฤษฎี หลักการ และแนวคิดในการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจของรัฐ	๙
ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง	๑๑
หลักการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development)	๑๒
ทฤษฎีหลักสิทธิชุมชน	๑๔
แนวคิดทฤษฎีการมีส่วนร่วมของประชาชน	๑๕
ทฤษฎีการจัดตั้งสหการและวิสาหกิจมหาชน	๑๘
นโยบายของรัฐในประเด็นด้านเศรษฐกิจและสังคมตามแผนยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. ๒๕๖๑-๒๕๘๐	๒๐
นโยบายของรัฐในประเด็นด้านเศรษฐกิจตามแผนการปฏิรูปประเทศ	๒๒
นโยบายของรัฐในประเด็นด้านเศรษฐกิจตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒	๒๔

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๒๕
กรอบแนวคิดของการวิจัย	๒๗
สรุป	๒๗
บทที่ ๓ การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจของประเทศไทยในรูปแบบ	
คลัสเตอร์และวิสาหกิจชุมชน	๒๙
การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจในรูปแบบคลัสเตอร์	๒๙
แนวความคิดของการพัฒนาเศรษฐกิจในรูปแบบคลัสเตอร์	๓๑
องค์ประกอบของคลัสเตอร์	๓๒
การนำคลัสเตอร์มาประยุกต์ใช้กับธุรกิจในประเทศไทย	๓๓
ข้อจำกัดของการดำเนินธุรกิจในรูปแบบคลัสเตอร์ในประเทศไทย	๓๕
การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจในรูปแบบวิสาหกิจชุมชน	๓๖
แนวความคิดของการพัฒนาแบบวิสาหกิจชุมชน	๓๗
องค์ประกอบของวิสาหกิจชุมชน	๓๘
การจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนในประเทศไทย	๓๙
ข้อจำกัดของวิสาหกิจชุมชนในประเทศไทย	๔๑
สรุป	๔๒
บทที่ ๔ การพัฒนาเศรษฐกิจในระดับภูมิภาคของประเทศไทยด้วย	
คลัสเตอร์วิสาหกิจชุมชน	๔๓
แนวคิดการจัดตั้งคลัสเตอร์วิสาหกิจชุมชน	๔๓
รูปแบบคลัสเตอร์วิสาหกิจชุมชน	๔๓
สรุป	๕๐
บทที่ ๕ สรุปและข้อเสนอแนะ	๕๑
สรุป	๕๑
ข้อเสนอแนะ	๕๔
บรรณานุกรม	๕๗
ประวัติย่อผู้วิจัย	๖๐

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
๓-๑ ตารางแสดงรายละเอียดประเภทและรูปแบบการดำเนินงาน ของวิสาหกิจชุมชนในประเทศไทย	๓๙

บทที่ ๑

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบันประเทศไทยประสบปัญหาเรื่องช่องว่างระดับรายได้ของประชาชนและความเหลื่อมล้ำในสังคม ประชาชนเข้ามาประกอบอาชีพรวมถึงเข้ามาศึกษาต่อในสังคมเมืองใหญ่ ทำให้ความเจริญเกิดขึ้นเฉพาะพื้นที่เท่านั้น ประกอบกับประเทศไทยกำลังก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ อ้างอิงข้อมูลของคณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติ (กผส.) ระบุว่า ในปี ๒๕๖๐ ไทยมีประชากรอายุ ๖๐ ปีขึ้นไป ๑๑.๓ ล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ ๑๗.๑ ของจำนวนประชากรทั้งหมด และมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว โดยคาดว่าในปี ๒๕๖๔ ไทยจะกลายเป็นสังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์ ซึ่งจะมีสัดส่วนผู้สูงอายุร้อยละ ๒๐ ของจำนวนประชากรทั้งหมด ก่อให้เกิดความเสี่ยงที่ว่าผู้สูงอายุในสังคมชนบทอาจถูกทอดทิ้งให้อาศัยอยู่เพียงลำพัง อันจะส่งผลให้คุณภาพชีวิตของประชาชนในสังคมชนบทเสื่อมถอยลง

เมื่อศึกษายุทธศาสตร์ชาติซึ่งมุ่งเน้นการสร้างสมดุลระหว่างการพัฒนา ความมั่นคง เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมเพื่อให้เป็นไปตามวิสัยทัศน์ของการพัฒนาประเทศคือ “ประเทศไทยมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้ว ด้วยการพัฒนาตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” ในส่วนของยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขันที่มีเป้าหมายการพัฒนาที่มุ่งเน้นการยกระดับศักยภาพในหลายมิติบนพื้นฐานแนวคือสามประการคือ ต่อยอดอดีต ปรับปัจจุบัน และสร้างคุณค่าใหม่ในอนาคตพบว่า ยุทธศาสตร์ดังกล่าวเน้นพัฒนาจากสิ่งที่มีอยู่แล้วและยอมรับในความหลากหลายของสังคม โดยนำเทคโนโลยีและดิจิทัลมาเป็นเครื่องมือในการปรับสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการพัฒนาและเพิ่มศักยภาพของคน และยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคมที่มีเป้าหมายการพัฒนาที่สำคัญที่ให้ความสำคัญกับการดึงเอาพลังของภาคส่วนต่างๆ ทั้งภาคเอกชน ประชาสังคม ชุมชนท้องถิ่นมาร่วมขับเคลื่อน รวมถึงการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในการจัดการตนเอง และรัฐยังมีนโยบายพัฒนาเศรษฐกิจบนพื้นฐานผู้ประกอบการยุคใหม่ โดยเน้นสร้างและพัฒนาผู้ประกอบการยุคใหม่ไม่ว่าจะเป็นผู้ประกอบการรายใหญ่ กลาง เล็ก วิสาหกิจเริ่มต้น วิสาหกิจชุมชน หรือวิสาหกิจเพื่อสังคม จะเห็นได้ว่า ยุทธศาสตร์ชาติจะเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมให้เป็นไปในลักษณะการกระจายอำนาจ โดยเน้นให้ชุมชนเข้ามามี

ส่วนร่วมในการพัฒนาเศรษฐกิจในท้องถิ่นของตนผ่านการผลักดันให้ชุมชนท้องถิ่นเข้ามาร่วมขับเคลื่อนในการพัฒนาเศรษฐกิจด้วย

กระแสการดำเนินธุรกิจของประเทศไทยในปัจจุบันมักจะเริ่มมีการรวมตัวกันในรูปแบบคลัสเตอร์ ซึ่งเป็นรูปแบบการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่รัฐส่งเสริม ซึ่งคลัสเตอร์ (Cluster) คือ กลุ่มของธุรกิจและสถาบันที่เกี่ยวข้อง มารวมตัวดำเนินกิจการอยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงกัน (Geographic Proximity) มีความร่วมมือเกื้อหนุน เชื่อมโยงและเสริมกิจการซึ่งกันและกันอย่างครบวงจร (Commonality and Complementary) ทั้งในแนวตั้งและแนวนอน โดยความเชื่อมโยงในแนวตั้ง (Vertical Linkage) เป็นความเชื่อมโยงของผู้ประกอบการธุรกิจอุตสาหกรรม ตั้งแต่ธุรกิจต้นน้ำจนถึงปลายน้ำ และความเชื่อมโยงในแนวนอน (Horizontal Linkage) เป็นความเชื่อมโยงกับอุตสาหกรรมสนับสนุนด้านต่างๆ รวมทั้งธุรกิจให้บริการ สมาคมการค้า สถาบันการศึกษาและฝึกอบรม สถาบันวิจัยพัฒนา ตลอดจนหน่วยงานภาครัฐต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อร่วมดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันที่ยั่งยืน ด้วยการเพิ่มผลิตภาพ (Productivity) และสร้างนวัตกรรมร่วมกัน^๑ ซึ่งในประเทศไทยมักจะเป็นคลัสเตอร์ในรูปแบบอุตสาหกรรมเป็นส่วนใหญ่ ในขณะที่การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจในระดับชุมชนท้องถิ่นจะเป็นไปในรูปแบบวิสาหกิจชุมชน ซึ่งเป็นการประกอบการขนาดเล็กและขนาดเล็กมากเพื่อจัดการทุนของชุมชนอย่างสร้างสรรค์ เพื่อการพึ่งพาตนเองและความเพียงพอของครอบครัวและชุมชน

อย่างไรก็ตาม การจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนยังมีปัญหาในแง่ของความสามารถในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจของแต่ละชุมชนที่มีไม่เท่ากันส่งผลให้การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในแต่ละชุมชนไม่เท่ากันตามไปด้วย ดังนั้น แม้รัฐจะส่งเสริมให้มีการทำวิสาหกิจชุมชนในแต่ละท้องถิ่นก็ตามแต่อาจไม่สามารถขจัดปัญหาความเหลื่อมล้ำของสังคมได้ เนื่องจากเหตุผลตามที่กล่าวไปในข้างต้น และในประเทศไทยก็ยังไม่ปรากฏการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนในรูปแบบคลัสเตอร์ มีแต่เพียงการส่งเสริมให้จัดตั้งอุตสาหกรรมในรูปแบบคลัสเตอร์และการส่งเสริมให้มีการจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนซึ่งมีเป้าหมายในการพัฒนาเศรษฐกิจที่แตกต่างกันเท่านั้น

^๑ “โครงการพัฒนาการรวมกลุ่มและเชื่อมโยงอุตสาหกรรม (Clusters)”.(ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: <http://info.dip.go.th/%E0%B9%82%E0%B8%84%E0%B8%A3%E0%B8%87%E0%B8%81%E0%B8%B2%E0%B8%A3/%E0%B9%82%E0%B8%84%E0%B8%A3%E0%B8%87%E0%B8%81%E0%B8%B2%E0%B8%A3%E0%B8%AB%E0%B8%A5%E0%B8%81%E0%B8%81%E0%B8%AA%E0%B8%AD/Cluster/tabid/137/Default.aspx>, ๒๕๖๓.

จากประเด็นปัญหาที่กล่าวมาข้างต้นจึงเป็นที่มาของการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ที่มุ่งศึกษาแนวทางหรือรูปแบบในการพัฒนาคนไปพร้อมๆกับการพัฒนาสังคมในแต่ละภูมิภาคให้มีความเจริญทัดเทียมกัน เพื่อขจัดปัญหาความเหลื่อมล้ำของสังคม โดยใช้การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจในลักษณะคลัสเตอร์วิสาหกิจชุมชนในระดับภูมิภาคเป็นเครื่องมือในการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างยั่งยืนในทุกภาคส่วนของประเทศบนพื้นฐานแห่งหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง พร้อมกับการจัดตั้งศูนย์ส่งเสริมคลัสเตอร์วิสาหกิจชุมชนเพื่อพัฒนาศักยภาพประชากรในพื้นที่ เพื่อขจัดปัญหาความเหลื่อมล้ำและปัญหาการกระจุกตัวของประชากรตามเมืองใหญ่ ทั้งยังสามารถกระจายความเจริญไปยังภูมิภาคต่างๆ ได้ อันจะส่งผลให้มีการพัฒนาคนในพื้นที่ที่มีความสามารถในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจได้โดยไม่ต้องใช้ทรัพยากรในพื้นที่เกินความจำเป็นอีกด้วย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจระดับภูมิภาคของประเทศไทย
๒. เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาอุปสรรคการพัฒนาเศรษฐกิจในระดับภูมิภาคของประเทศไทยและงานวิสาหกิจชุมชนในประเทศไทยรวมถึงข้อจำกัดของการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจในรูปแบบดังกล่าวที่มีต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทยในองค์รวม
๓. เพื่อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจระดับภูมิภาคของประเทศไทยและเศรษฐกิจในรูปแบบคลัสเตอร์และวิสาหกิจชุมชน นำมาวิเคราะห์ถึงความเป็นไปได้ที่จะจัดตั้งคลัสเตอร์วิสาหกิจชุมชนระดับภูมิภาคในประเทศไทย

ขอบเขตของการวิจัย

๑. ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยนี้มุ่งศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดการจัดตั้งคลัสเตอร์วิสาหกิจชุมชนเพื่อเป็นเครื่องมือในการกระจายความเจริญทางเศรษฐกิจไปในระดับภูมิภาคของประเทศไทย โดยศึกษาพัฒนาการแนวความคิดของการจัดตั้งวิสาหกิจชุมชน การจัดตั้งคลัสเตอร์ รวมถึงข้อจำกัดในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจของทั้งสองรูปแบบ เพื่อนำมาพัฒนาเป็นรูปแบบการจัดตั้งคลัสเตอร์วิสาหกิจชุมชนและรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจในระดับภูมิภาคของประเทศไทย

๒. ขอบเขตด้านประชากร

เนื่องจากการวิจัยนี้ใช้วิธีดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพโดยดำเนินการรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีวิจัยแบบเอกสาร ดังนั้น จึงไม่มีประชากรหรือกลุ่มตัวอย่างในวิจัยชิ้นนี้แต่อย่างใด

๓. ขอบเขตด้านระยะเวลา

ระยะเวลาในการวิจัย ตั้งแต่เดือนธันวาคม ๒๕๖๒ – พฤษภาคม ๒๕๖๓

วิธีดำเนินการวิจัย

ดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

๑. การรวบรวมข้อมูล

ดำเนินการรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีวิจัยแบบเอกสาร (Document Research) โดยการศึกษาตำราและเอกสารต่างๆ โดยเป็นการศึกษาข้อมูลแบบทุติยภูมิทั้งหมด กล่าวคือ ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ได้จากสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เช่น ข้อมูลจากสื่อออนไลน์และเว็บไซต์ต่างๆ และทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากหนังสือและตำรา เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่ใช้ในการทำวิจัย

๒. การวิเคราะห์ข้อมูล

ดำเนินการโดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Context Analysis) และการวิเคราะห์เปรียบเทียบ และสังเคราะห์ข้อมูล ทฤษฎีและหลักการต่างๆ

๓. การนำเสนอข้อมูล

นำเสนอข้อมูลแบบรายงานวิจัยเชิงพรรณนาและวิเคราะห์ นำเสนอแนวคิดใหม่ๆ จากการศึกษาวิจัย

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑. ทำให้ทราบทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจระดับภูมิภาคของประเทศไทย
๒. ทำให้ทราบปัญหาอุปสรรคการพัฒนาเศรษฐกิจในระดับภูมิภาคของประเทศไทยและงานวิสาหกิจชุมชนในประเทศไทยรวมถึงข้อจำกัดของการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจในรูปแบบดังกล่าวที่มีต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศในองค์รวม
๓. ทำให้ทราบแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจระดับภูมิภาคของประเทศไทยและเศรษฐกิจในรูปแบบคลัสเตอร์และวิสาหกิจชุมชน นำมาวิเคราะห์ถึงความเป็นไปได้ที่จะจัดตั้งคลัสเตอร์วิสาหกิจชุมชนระดับภูมิภาคในประเทศไทย

คำจำกัดความ

คลัสเตอร์ หมายถึง กลุ่มของธุรกิจและสถาบันที่เกี่ยวข้อง มารวมตัวดำเนินการอยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงกัน (Geographic Proximity) มีความร่วมมือเกื้อหนุน เชื่อมโยงและ

เสริมกิจการซึ่งกันและกันอย่างครบวงจร (Commonality and Complementary) ทั้งในแนวตั้งและแนวนอน โดยความเชื่อมโยงในแนวตั้ง (Vertical Linkage) เป็นความเชื่อมโยงของผู้ประกอบการธุรกิจอุตสาหกรรม ตั้งแต่ธุรกิจต้นน้ำจนถึงปลายน้ำ และความเชื่อมโยงในแนวนอน (Horizontal Linkage) เป็นความเชื่อมโยงกับอุตสาหกรรมสนับสนุนด้านต่างๆ รวมทั้งธุรกิจให้บริการ สมาคมการค้า สถาบันการศึกษาและฝึกอบรม สถาบันวิจัยพัฒนา ตลอดจนหน่วยงานภาครัฐต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อร่วมดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันที่ยั่งยืน ด้วยการเพิ่มผลิตภาพ (Productivity) และสร้างนวัตกรรมร่วมกัน

วิสาหกิจชุมชน หมายถึง กิจการของชุมชนเกี่ยวกับการผลิตสินค้า การให้บริการหรือการอื่น ๆ ที่ดำเนินการโดยคณะบุคคลที่มีความผูกพัน มีวิถีชีวิตร่วมกันและรวมตัวกันประกอบกิจการดังกล่าว ไม่ว่าจะป็นนิติบุคคลในรูปแบบใด หรือไม่เป็นนิติบุคคล เพื่อสร้างรายได้และเพื่อการพึ่งพาตนเองของครอบครัว ชุมชนและระหว่างชุมชน

บทที่ ๒

การทบทวนวรรณกรรม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดในการจัดตั้งคลัสเตอร์วิสาหกิจชุมชนมีขึ้นเพื่อเสนอแนวทางในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ อีกรูปแบบหนึ่ง โดยการเน้นการพัฒนาตั้งแต่ระดับฐานรากเพื่อให้เศรษฐกิจของประเทศมีความเข้มแข็ง และชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ โดยเป็นการผสมผสานแนวความคิดของการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจในรูปแบบวิสาหกิจชุมชนผสมผสานกับการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจในรูปแบบคลัสเตอร์ ซึ่งเปรียบเสมือนเป็นการรวมกลุ่มวิสาหกิจในชุมชนที่มีรูปแบบใกล้เคียงกัน ให้มีความสามารถในการแข่งขันมากขึ้น โดยทั้งวิสาหกิจชุมชนและคลัสเตอร์ต่างก็มีแนวคิดทฤษฎีที่รองรับการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจดังกล่าว อันประกอบไปด้วย หลักภารกิจของรัฐในทางเศรษฐกิจ ทฤษฎี หลักการ และแนวคิดในการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจของรัฐ ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง หลักการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development) ทฤษฎีหลักสิทธิชุมชน แนวคิดทฤษฎีการมีส่วนร่วมของประชาชน และทฤษฎีการจัดตั้งสหการ

หลักภารกิจของรัฐในทางเศรษฐกิจ

๑. ภารกิจในการกำกับดูแลเสถียรภาพของระบบเศรษฐกิจมหภาค

หน้าที่ทางเศรษฐกิจของรัฐบาลในการรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจนั้น รัฐบาลจะให้ความสนใจในปัญหาที่ว่าทำอะไรจึงจะทำให้การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของประเทศเป็นไปอย่างราบรื่น เช่น ทำอะไรจึงจะทำให้ระดับการทำงานหรือการใช้ทรัพยากรของสังคมอยู่ในอัตราที่สูง และในขณะเดียวกันก็ต้องพิจารณาว่าทำอะไรจึงจะทำให้ค่าของเงินตราหรือระดับสินค้าทั่วไปอยู่ในระดับที่มีเสถียรภาพรวมถึงฐานะของดุลการค้าและดุลการชำระเงินอยู่ในสภาพที่มีความสมดุลพอควรด้วย การสร้างเสถียรภาพทางเศรษฐกิจนั้นเป็นเรื่องของการป้องกันรักษาและควบคุมมิให้เศรษฐกิจมีการเคลื่อนไหวไปในทางที่รวดเร็วและรุนแรงเกินไปทั้งด้านราคา การผลิต และการจ้างงาน โดยรัฐบาลต้องควบคุมดูแลทั้งเสถียรภาพทางเศรษฐกิจภายในประเทศซึ่งเป็นเรื่องของการรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจให้เจริญเติบโตอย่างต่อเนื่องโดยไม่เกิดภาวะเงินเฟ้อหรือเงินฝืดจนทำให้ระบบเศรษฐกิจขยายตัวหรือหดตัวเร็วเกินไป และเสถียรภาพทางเศรษฐกิจภายนอกประเทศซึ่งเกี่ยวข้องกับการติดต่อกับต่างประเทศให้อยู่ในภาวะที่สมดุลโดยพิจารณาได้จากดุลการชำระเงิน อัตราแลกเปลี่ยนและฐานะทุนสำรองระหว่างประเทศ

เหตุผลที่รัฐบาลต้องเข้ามาทำหน้าที่รักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจเนื่องจากเมื่อรัฐบาลมีหน้าที่ในการค้ำประกันถึงฐานะของดุลการค้า ดุลการชำระเงินของประเทศ เสถียรภาพทางการเงิน และการขยายตัวหรือความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในอัตราที่เหมาะสม และในความเป็นจริงการตัดสินใจเลือกหรือประกอบพฤติกรรมทางเศรษฐกิจอย่างใดอย่างหนึ่งของมนุษย์ทุกคนย่อมคำนึงถึงผลประโยชน์ของตนเองเป็นสำคัญส่งผลให้การตัดสินใจในการที่จะกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งหรืองดเว้นไม่กระทำอย่างใดอย่างหนึ่งของประชาชนแต่ละคนย่อมจะไม่คำนึงถึงการรักษาเสถียรภาพของราคาหรือเสถียรภาพทางเศรษฐกิจของประเทศนอกจากคำนึงถึงส่วนได้เสียของตนเป็นสำคัญ ประกอบกับการตัดสินใจเพื่อดำเนินการทางเศรษฐกิจของประชาชนแต่ละคนนั้นไม่เป็นไปในแนวที่จะพยายามทำให้เกิดดุลยภาพระหว่างอุปสงค์รวมและอุปทานรวมของประเทศทำให้เกิดความผันผวนทางเศรษฐกิจได้ง่าย จากเหตุผลดังกล่าวรัฐบาลจึงต้องใช้อำนาจและมาตรการในการกำหนดนโยบายต่างๆ เพื่อบังคับหรือชักนำให้เป็นไปตามแนวทางที่รัฐบาลต้องการ

การกำกับดูแลเสถียรภาพของระบบเศรษฐกิจมหภาคนั้น รัฐบาลควรต้องปฏิบัติโดยยึดถือหลักการทางด้านกรคลัง ๓ ประการ ประการแรก กรณีเกิดการว่างงาน รัฐบาลจะต้องพยายามเพิ่มการใช้จ่ายรวมของประเทศให้สูงขึ้นจนทำให้มีการจ้างงานในระดับสูง ประการที่สอง กรณีที่เกิดภาวะเงินเฟ้อ รัฐบาลจะต้องพยายามปรับระดับการใช้จ่ายรวมของประเทศให้ลดต่ำลงให้ได้สัดส่วนกับการผลิตสินค้าและบริการ และประการที่สาม กรณีที่ระดับการจ้างงานของประเทศอยู่ในระดับสูงและระดับราคาก็มีเสถียรภาพ รัฐบาลจะต้องพยายามรักษาสถานการณ์เช่นนั้นให้คงอยู่ตลอดไป

๒. ภารกิจในการจัดสรรทรัพยากรของประเทศให้มีประสิทธิภาพ

ปัญหาขั้นพื้นฐานทางเศรษฐกิจที่ทุกสังคมจะต้องเผชิญคือปัญหาการได้มาซึ่งทรัพยากรที่จะใช้เพื่อผลิตสินค้าและบริการต่างๆ เพื่อตอบสนองความต้องการของสังคมกล่าวคือทรัพยากรต่างๆ เช่น ที่ดิน แรงงาน ทุน และวิทยาการต่างๆ ที่เราใช้ในการผลิตเป็นสินค้าและบริการเพื่อแสวงหาความสุขจากวัตถุนั้นมีขอบเขตจำกัด จึงเกิดเป็นปัญหาสำคัญว่าเราจะจัดสรรการใช้ทรัพยากรของสังคมอย่างไรจึงจะสามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนในสังคมได้ดีที่สุดหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือจะอย่างไรให้สังคมได้รับสวัสดิการสูงสุด ซึ่งในทางที่เป็นจริงแล้ว เราไม่สามารถจัดสรรการใช้ทรัพยากรของสังคมได้อย่างเต็มที่หรืออย่างมีประสิทธิภาพเนื่องจากข้อบกพร่องในด้านการผลิตและข้อบกพร่องในการตอบสนองความต้องการของประชาชน กรณีข้อบกพร่องในด้านการผลิตเกิดจากข้อบกพร่องในการแบ่งสรรการใช้ทรัพยากรระหว่างภาคเอกชนกับภาครัฐบาลที่ในบางครั้งภาครัฐบาลหรือภาคเอกชนอาจมีบทบาทมากเกินไป ส่วนกรณีข้อบกพร่องในด้านการตอบสนองความต้องการของสังคมเกิดจากสาเหตุที่รัฐบาลไม่สามารถใช้กลไกทางการเมืองเป็นเครื่องมือในการวัดความต้องการที่แท้จริงของประชาชนที่มีต่อบริการของรัฐได้ เนื่องจากการใช้กลไกทางการเมืองเป็นเครื่องมือในการวัดความต้องการที่แท้จริงของประชาชนนั้น ประสิทธิภาพของกลไก

ทางการเมืองจะดีหรือเลวขึ้นอยู่กับว่ากลไกทางการเมืองที่ใช้อยู่ในสังคมนั้นเปิดโอกาสให้ประชาชนแต่ละคนได้แสดงความคิดเห็นและความต้องการของตนต่อบริการของรัฐอย่างมีประสิทธิภาพมากน้อยแค่ไหน และระดับความรู้ของประชาชนในการแสดงออกหรือตัดสินใจอยู่ในระดับใด ประกอบกับกลไกตลาดก็ไม่สามารถใช้วัดความต้องการที่แท้จริงของประชาชนที่มีต่อสินค้าและบริการต่างๆ ที่ผลิตโดยเอกชนได้เช่นกัน เนื่องจากข้อจำกัดของลักษณะตลาดในความเป็นจริงที่มีลักษณะเป็นตลาดแข่งขันไม่สมบูรณ์ และความต้องการของประชาชนที่มีต่อสินค้าและบริการต่างๆ เป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงได้ง่าย เมื่อมีปัจจัยมากระทบต่อความรู้สึกนึกคิดของประชาชน เมื่อการจัดสรรการใช้ทรัพยากรที่จะทำให้สังคมได้รับสวัสดิการสูงสุดนั้นจะไม่มีทางเกิดขึ้นจริง รัฐจึงต้องเข้ามาทำหน้าที่ในการจัดสรรการใช้ทรัพยากรของสังคมให้มีประสิทธิภาพมากที่สุดและเป็นไปตามความต้องการของสังคมมากที่สุดโดยการกำหนดนโยบายและปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องกับการใช้ทรัพยากรของสังคมหรือการเข้าไปแทรกแซงการประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจของเอกชนเพื่อจัดสรรทรัพยากรของประเทศให้มีประสิทธิภาพ^๑

๓. การกิจในการส่งเสริมให้เกิดความเป็นธรรมในสังคมและการกระจายรายได้

หน้าที่ของรัฐในการส่งเสริมให้เกิดความเป็นธรรมในสังคมและการกระจายรายได้ รัฐบาลจะต้องพิจารณาว่าสินค้าและบริการต่างๆ ที่สังคมผลิตขึ้นจะจำหน่ายแจกให้ประชาชนแต่ละคนหรือแต่ละกลุ่มในลักษณะอย่างไร ซึ่งการพิจารณาถึงหน้าที่ในด้านของการกระจายรายได้และความมั่งคั่งของสังคมเป็นหน้าที่ที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องโดยตรงกับการพิจารณาหน้าที่ในการจัดสรรการใช้ทรัพยากรของสังคม การศึกษาบทบาทของรัฐบาลในการทำหน้าที่ดังกล่าวว่าควรเป็นไปในทิศทางใดนั้น จำเป็นที่จะต้องพิจารณาถึงระบบการกระจายที่เหมาะสมของแต่ละสังคม หากอ้างอิงถึงหลักประชาธิปไตยที่เน้นในการคำนึงถึงคุณค่าของความเป็นมนุษย์อย่างเท่าเทียมกัน ดังนั้น ในสังคมที่ปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตยทุกคนจึงควรได้รับสิทธิเสรีภาพทางการเมืองและสิทธิในทางเศรษฐกิจหรือได้รับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากสังคมอย่างเสมอภาคกัน ส่งผลให้บทบาทของรัฐบาลในการกระจายรายได้ควรจะเป็นไปในลักษณะที่ว่าประชาชนทุกคนควรมีโอกาสที่จะได้รับรายได้เท่าเทียมกัน แต่ในความเป็นจริงโอกาสที่ประชาชนทุกคนจะได้รับรายได้ที่เท่าเทียมกันเป็นไปได้ยากเนื่องจากมีปัจจัยทางสังคมเข้ามาเกี่ยวข้อง กล่าวคือ ปัจจัยทางสังคมจะเป็นตัวกำหนดที่สำคัญที่จะทำให้ประชาชนแต่ละคนได้รับรายได้ไม่เท่าเทียมกัน อันมีสาเหตุมาจากความเกี่ยวพันกับบุคลิกลักษณะหรือสติปัญญาที่มาจากมรดกตกทอดทางพันธุกรรมประกอบกับโอกาสในการได้รับการศึกษาอบรม รวมไปถึงโอกาสการเข้าทำงานที่ในบางครั้งมีการกีดกันคนบางกลุ่มทำให้โอกาสในการทำงานของแต่ละคนมีมากน้อยแตกต่างกัน^๒

^๑ เกริกเกียรติ พิพัฒน์เสรีธรรม. การคลังว่าด้วยการจัดสรรและการกระจาย. (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๒). หน้า ๒๑-๒๒.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

หากปล่อยให้การกระจายรายได้เป็นเรื่องของกลไกตลาดหรือเป็นไปตามธรรมชาติแล้ว อาจก่อให้เกิดช่องว่างระหว่างชนชั้นมากขึ้น ส่งผลให้ไม่เกิดความเป็นธรรมในสังคมและความมั่งคั่งจะไปกระจุกตัวอยู่กับกลุ่มคนที่มีโอกาสในการแสวงหารายได้มากกว่า รัฐจึงต้องเข้ามาแทรกแซงในด้านเศรษฐกิจเพื่อดำเนินนโยบายในการกระจายรายได้และส่งเสริมให้เกิดความเป็นธรรมในสังคมโดยการใช้มาตรการทางอ้อม เช่น การออกกฎหมายกำหนดค่าแรงขั้นต่ำเพื่อช่วยเหลือผู้ใช้แรงงาน การใช้มาตรการควบคุมราคาสินค้าและมาตรฐานของสินค้าเพื่อป้องกันผู้ผลิตหรือผู้ขายเอาเปรียบผู้บริโภค การออกกฎหมายควบคุมอัตราค่าเช่าและอัตราดอกเบี้ยเพื่อป้องกันการเอารัดเอาเปรียบของผู้ที่เป็นเจ้าของที่ดินและเจ้าของทุน หรือการออกมาตรการประกันราคาขั้นต่ำของสินค้าเกษตรเพื่อช่วยเหลือเกษตรกร เป็นต้น^๓

ทฤษฎี หลักการ และแนวคิดในการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจของรัฐ

แต่เดิมนั้นมีแนวคิดที่รัฐควรจะมีบทบาทเกี่ยวกับการจัดสรรการใช้ทรัพยากรของสังคมให้น้อยที่สุด ทั้งนี้ ตามหลักทฤษฎีที่ว่าหากปล่อยให้ประชาชนแต่ละคนได้ประกอบพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของตนโดยอิสระแล้วจะทำให้การจัดสรรการใช้ทรัพยากรของสังคมเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพมากที่สุด และสังคมจะได้รับความพอใจหรือสวัสดิการสูงสุด เนื่องจากเหตุผลที่สำคัญคือ สินค้าหรือบริการต่างๆ ที่จะผลิตในสังคมควรจะเป็นไปตามความต้องการของประชาชนแต่ละคนหรือปัจเจกบุคคลให้มากที่สุด ประกอบกับทรัพยากรที่มีอยู่ในสังคมควรจะถูกนำไปใช้ผลิตแต่เฉพาะสินค้าและบริการที่อยู่ในความต้องการของประชาชนเท่านั้น ซึ่งจะช่วยให้ทรัพยากรของสังคมใช้ไปอย่างมีประสิทธิภาพ จึงจำเป็นต้องมีการกระจายอำนาจเกี่ยวกับการตัดสินใจในการใช้ทรัพยากรของสังคมจึงควรปล่อยให้เอกชนเข้ามามีบทบาทให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้^๔ อย่างไรก็ตาม ในโลกแห่งความเป็นจริงกลไกตลาดหรือราคารับนั้นไม่สามารถทำหน้าที่ของมันได้อย่างสมบูรณ์ เนื่องจากกลไกตลาดหรือราคาจะสามารถทำหน้าที่ของมันได้อย่างมีประสิทธิภาพหากลักษณะของตลาดนั้นเป็นตลาดที่มีการแข่งขันโดยสมบูรณ์ แต่ในทางที่เป็นจริงนั้นไม่มีลักษณะของตลาดตามทฤษฎีดังกล่าว มีแต่เพียงเป็นการผูกขาดมากหรือน้อยเท่านั้น เพื่อการแก้ไขข้อบกพร่องดังกล่าวรัฐจึงต้องเข้ามาวางกำหนดกฎเกณฑ์ทางเศรษฐกิจหรือใช้มาตรการต่างๆ เพื่อช่วยให้มีการแข่งขันมากขึ้นและทำให้กลไกตลาดสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ประกอบกับเมื่อระบบเศรษฐกิจและธุรกิจการเงินได้พัฒนาอย่างเต็มที่แล้วจะเกิดกลุ่มธุรกิจเอกชนที่มีอำนาจการผูกขาดและอำนาจทางเศรษฐกิจมากขึ้นและเกิดการรวมอำนาจของธุรกิจขนาดใหญ่ซึ่งส่งผลกระทบต่อความปั่นป่วนทางเศรษฐกิจได้ง่ายกว่าธุรกิจขนาดเล็ก รัฐบาล

^๓ เรื่องเดียวกัน. หน้า ๒๘.

^๔ เรื่องเดียวกัน. หน้า ๔.

จึงต้องเข้ามาบีบหนทางเพื่อป้องกันความเสียหายจากเหตุดังกล่าวด้วยการพยายามรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจเพื่อสร้างความเป็นธรรมในสังคม โดยชักนำหรือควบคุมบังคับให้ธุรกิจขนาดใหญ่ประกอบพฤติกรรมทางเศรษฐกิจเป็นไปตามแนวนโยบายหรือเป้าหมายของรัฐบาล^๕ และเหตุผลที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือการที่รัฐบาลจำต้องเข้ามาทำหน้าที่จัดสรรสินค้าและบริการที่มีลักษณะเป็นสินค้าสาธารณะและสินค้าสาธารณูปโภคที่มีลักษณะพิเศษคือ หากมีผู้ประกอบการรายเดียวจะทำให้มีประสิทธิภาพมากกว่าการมีผู้ประกอบการหลายรายเนื่องจากเหตุผลที่ว่าต้นทุนคงที่ในการเริ่มต้นประกอบกิจการจะสูงมาก แต่เมื่อมีการผลิตเพิ่มขึ้นต้นทุนเฉลี่ยจึงต่ำลงไปเรื่อยๆ กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ต้นทุนเฉลี่ยต่อหน่วยของผู้ประกอบการจะต่ำลงไปเรื่อยๆ หากมีการผลิตที่เพิ่มขึ้น รวมถึงการที่รัฐจำเป็นต้องมาแทรกแซงทางเศรษฐกิจสำหรับสินค้าบางประเภทที่มีลักษณะเป็นสินค้าและบริการบางอย่างที่ก่อให้เกิดผลภายนอกที่อาจเป็นคุณหรือเป็นโทษต่อสังคม เช่น การปล่อยควันดำที่มากเกินไปกีดขวางทัศนวิสัย การปล่อยน้ำเสียที่มากเกินไปทำให้คุณภาพน้ำเสื่อมโทรม การปล่อยมลพิษที่มากเกินไปทำให้คุณภาพอากาศเสื่อมโทรม การปล่อยเสียงดังที่มากเกินไปทำให้สุขภาพของผู้อยู่อาศัยเสื่อมโทรม การปล่อยของเสียที่มากเกินไปทำให้สิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม การปล่อยของเสียที่มากเกินไปทำให้คุณภาพน้ำเสื่อมโทรม การปล่อยของเสียที่มากเกินไปทำให้คุณภาพน้ำเสื่อมโทรม

๑. การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (Economic growth) คือ การผลิตสินค้าและบริการมากขึ้น และคุณภาพสูงขึ้น หรือ เพิ่มมาตรฐานการครองชีพให้สูงขึ้น ในทางทฤษฎีอธิบายโดยใช้เส้นเป็นไปได้ในการผลิต (Production Possibility Curve or Frontier) นั่นคือ การทำให้เส้นเป็นไปได้ในการผลิตขยายออกไปทางขวา มีการอัตราการขยายตัวสูงขึ้นอันนำมาสู่ความก้าวหน้าและความรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจ แนวคิดการสร้างการเติบโตทางเศรษฐกิจได้รับการท้าทายโดยสำนักคิดเศรษฐศาสตร์ทางเลือกว่า จริงๆแล้วแนวคิดนี้นำมาสู่ความสุขและคุณภาพที่แท้จริงของมนุษย์หรือไม่ แนวคิดทางเศรษฐศาสตร์และแนวคิดในการพัฒนาเศรษฐกิจในระยะต่อมา จึงให้ความสำคัญกับ “คุณภาพชีวิต” และ ให้ “มนุษย์” เป็นศูนย์กลางของการพัฒนามากขึ้น รวมทั้งการเติบโตทางเศรษฐกิจต้องมีความยั่งยืน ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม และมีความสมดุล

๒. ภาวะการจ้างงานเต็มที่ (Full employment) นั่นคือ สามารถหางานให้ประชาชนทุกคนทำได้ตามขีดความสามารถและศักยภาพปกติของแรงงาน ภาวะการจ้างงานเต็มที่หมายถึงระบบเศรษฐกิจมีอัตราการว่างงานเท่ากับอัตราการว่างงานตามธรรมชาติ (Natural Rate of Unemployment) เท่านั้น ภาวะการณ์มีการทำงานของประชาชนในระบบเศรษฐกิจเป็นเป้าหมายสำคัญของการดำเนินนโยบายเศรษฐกิจ

^๕ เรื่องเดียวกัน. หน้า ๕-๖.

^๖ อนุสรณ์ ธรรมใจ. “นโยบายสาธารณะและการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจในระยะเปลี่ยนผ่าน”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก:<http://www.bangkokbiznews.com/blog/detail/639319>, ๒๕๖๓.

๓. ประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจ (Economic Efficiency) คือสามารถทำให้บรรลุเป้าหมายสูงสุดได้ หรือตอบสนองความต้องการได้สูงสุดจากทรัพยากรที่มีอยู่

๔. เสถียรภาพของระดับราคา (Price-level stability) ต้องไม่ให้เกิดความผันผวนทางด้านราคามากเกินไปอันนำมาสู่ความไร้เสถียรภาพทางเศรษฐกิจ หลีกเลี่ยงไม่ให้ระดับราคามีการเคลื่อนไหวรวดเร็ว พยายามไม่ให้เกิดภาวะเงินเฟ้อ และภาวะเงินฝืด

๕. มีเสรีภาพในทางเศรษฐกิจ (Economic freedom) มีหลักประกันว่าองค์กรธุรกิจแรงงาน และผู้บริโภคมีสิทธิเสรีภาพเต็มที่ในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ โดยที่เสรีภาพนั้นต้องไม่ขัดต่อกฎหมาย สิ่งนี้ที่เป็นพื้นฐานสำคัญของประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจที่เป็นรากฐานของประชาธิปไตยทางการเมืองที่มั่นคง

๖. การกระจายรายได้ทรัพย์สินและความมั่งคั่งที่เป็นธรรม (Equitable distribution of income/Asset/Wealth) พัฒนาระบบเศรษฐกิจที่ก่อให้เกิดการกระจายตัวของรายได้ ทรัพย์สิน ความมั่งคั่งอย่างเป็นธรรม การพัฒนาหรือการเติบโตทางเศรษฐกิจต้องไม่ก่อให้เกิดช่องว่างระหว่างชนชั้นมากเกินไป

๗. ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ (Economic security) ให้สมาชิกของสังคมเกิดความมั่นคงในการดำรงชีวิต มีคุณภาพชีวิตที่ดี มีหลักประกันในการมีงานทำ สร้างระบบที่มีการดูแลผู้ป่วย ผู้ทุพพลภาพ ผู้ถูกเลิกจ้าง หรือผู้ที่ไม่สามารถหางานทำได้ตามอัตราค่าแรงขั้นต่ำ จัดตั้งและพัฒนาระบบสวัสดิการทางสังคมตลอดจนบริการทางการศึกษาและระบบสาธารณสุข

๘. การสร้างดุลยภาพต่อภายนอกด้วยดุลการชำระเงินที่เหมาะสม (Balance of Payment) หากจุดที่เหมาะสมที่สุดในการก่อให้เกิดดุลการค้าและดุลบริการหรือดุลบัญชีเดินสะพัดที่เหมาะสมกับประเทศต่างๆทั่วโลก หรือ เกิดดุลยภาพของธุรกรรมทางการค้า การเงิน และเศรษฐกิจระหว่างประเทศ

ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุก ระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร ต่อการกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในภายนอก ทั้งนี้ จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการ ทุกขั้นตอน และขณะเดียวกัน จะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา

และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สังคมสิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี **ความหมายของ เศรษฐกิจพอเพียง จึงประกอบด้วยคุณสมบัติ ดังนี้**

๑. **ความพอประมาณ** หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไป โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ

๒. **ความมีเหตุผล** หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับความพอเพียงนั้น จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้นๆ อย่างรอบคอบ

๓. **ภูมิคุ้มกัน** หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ที่จะเกิดขึ้น โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่างๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต

โดยมี “**เงื่อนไข**” ของการตัดสินใจและดำเนินกิจกรรมต่างๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียง ๒ ประการ ดังนี้^๗

๑. **เงื่อนไขความรู้** ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผนและความระมัดระวังในการปฏิบัติ

๒. **เงื่อนไขคุณธรรม** ที่จะต้องเสริมสร้าง ประกอบด้วย มีความตระหนักใน คุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริตและมีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

หลักการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development)

World Commission on Environment and Development หรือ Brundtland ได้ให้คำนิยามของการพัฒนาที่ยั่งยืนไว้ในรายงาน “Our Common Future” ว่า การพัฒนาที่ยั่งยืน คือ รูปแบบของการพัฒนาที่ตอบสนองต่อความต้องการของคนในรุ่นปัจจุบัน โดยไม่ทำให้คนรุ่นต่อไปในอนาคตต้องประนีประนอมยอมลดทอนความสามารถในการที่จะตอบสนองความต้องการของตนเอง กล่าวคือ การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรต่างๆ เพื่อผลประโยชน์ของคนรุ่นปัจจุบัน จะต้องไม่ใช่ทรัพยากรที่สิ้นเปลือง แต่ควรเป็นการใช้ทรัพยากรในเชิงอนุรักษ์และพัฒนาให้เต็มศักยภาพอยู่

^๗ “เศรษฐกิจพอเพียง”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก:http://www.chaipat.or.th/site_content/item/1309-2010-06-03-09-50-07.html, หน้า ๓๑-๓๔, ๒๕๖๓.

ตลอดเวลา ดังนั้น การพัฒนาที่ยั่งยืนจะต้องพิจารณาทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และความยั่งยืนของระบบนิเวศไปพร้อมๆ กัน^๘

สำหรับประเทศไทยมีทรัพยากรที่มีคุณค่า ทั้งทรัพยากรธรรมชาติและทุนมนุษย์ ขณะเดียวกันยังมีทุนทางปัญญา รวมทั้งทุนทางวัฒนธรรมและจารีตประเพณีที่สั่งสมอีกด้วย ฉะนั้น ทิศทางการพัฒนาประเทศสู่ความยั่งยืนในอนาคตจำเป็นต้องสำรวจเพื่อรู้ทุนของตัวเองได้มากขึ้น และนำมาปรับใช้ให้เป็นประโยชน์กับการพัฒนาประเทศให้มุ่งสู่ความมั่นคงและยั่งยืน

ทั้งนี้ การพัฒนาที่ยั่งยืนในบริบทไทยที่สอดคล้องกับทิศทางในกระแสโลกดังกล่าวข้างต้น ควรจะต้องเป็น “การพัฒนาที่ทำให้เกิดคุณภาพของมิติทางเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม เพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของประชาชนตลอดไป”

โดยกรอบแนวคิดของการดำเนินงานในแต่ละมิติของการพัฒนา พิจารณาได้ดังนี้

๑. การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน ให้ความสำคัญกับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในปริมาณที่ระบบนิเวศสามารถฟื้นตัวกลับสู่สภาพเดิมได้และปล่อยมลพิษออกสู่สิ่งแวดล้อมในระดับที่ระบบนิเวศสามารถดูดซับและทำลายมลพิษนั้นได้ด้วย กล่าวคือ หากใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่ใช้แล้วหมดไป (non-renewable) จำเป็นต้องหาทรัพยากรธรรมชาติประเภทใช้แล้วไม่หมดไป (renewable) มาแทนที่ และต้องใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่ใช้แล้วไม่หมดไปนี้ ไม่มากเกินไปเกินขีดความสามารถของระบบนิเวศในการผลิตทดแทนได้ด้วย นอกจากนี้ รัฐยังต้องส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากร โดยสนับสนุนการรวมตัวเป็นเครือข่ายของภาคส่วนต่างๆ ในสังคม มีการแก้ไขกฎระเบียบด้านสิ่งแวดล้อม และการสร้างองค์ความรู้ด้านการบริหารจัดการเทคโนโลยีที่เหมาะสม

๒. การพัฒนาเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน จะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อมีการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศให้เจริญเติบโตอย่างมีคุณภาพ มีเสถียรภาพ มีความสมดุลและกระจายความมั่งคั่ง เอื้อประโยชน์ต่อคนส่วนใหญ่ และต้องเป็นการเติบโตที่ยั่งยืนได้ในระยะยาว โดยในประเด็นของการกระจายความมั่งคั่งนั้น รัฐจะต้องมุ่งกระจายโอกาสการพัฒนาทางเศรษฐกิจให้เอื้อประโยชน์ต่อคนส่วนใหญ่ สามารถเข้าถึงการใช้ประโยชน์ในทรัพยากรธรรมชาติ และบริการโครงสร้างพื้นฐานของรัฐได้อย่างเท่าเทียม^๙

๓. การพัฒนาสังคมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน จะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อมีการพัฒนาคนและสังคมให้เชื่อมโยงกับการพัฒนาเศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุล โดย (๑) พัฒนา

^๘ “การพัฒนาที่ยั่งยืนในบริบทไทย”. เอกสารประกอบการประชุมประจำปี ๒๕๔๖ การพัฒนาที่ยั่งยืน วันจันทร์ที่ ๓๐ มิถุนายน ๒๕๔๖ ศูนย์การประชุมและแสดงสินค้า อิมแพ็ค เมืองทองธานี จังหวัดนนทบุรี. หน้า ๓-๔.

^๙ เรื่องเดียวกัน. หน้า ๒๑.

คุณภาพคนไทยให้มีผลิตภาพสูงขึ้น รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง มีจิตสำนึก พฤติกรรมและวิถีชีวิตที่ไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (๒) มีสิทธิและโอกาสที่จะได้รับการจัดสรรทรัพยากรและผลประโยชน์จากการพัฒนา และได้รับการคุ้มครองอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม (๓) มีระบบการจัดการทางสังคมที่เสริมสร้างการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนของสังคมในกระบวนการพัฒนา และ (๔) มีการนำทุนทางสังคมและทุนทางทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่หลากหลายมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ได้อย่างเหมาะสม

ทฤษฎีหลักสิทธิชุมชน

สิทธิชุมชน หมายถึง หมู่ชน กลุ่มคนที่มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีที่อยู่ร่วมกันเป็นสังคม มีขอบเขตเป็นชุมชนใดชุมชนหนึ่ง หรือหลายชุมชนหรือหลายกลุ่มชาติพันธุ์ โดยไม่จำกัดเฉพาะกลุ่มคนในชนบทเท่านั้น แต่จะรวมถึงกลุ่มคนในเมืองด้วย กลุ่มคนเหล่านี้จะมีความสัมพันธ์ทางสังคม มีวัฒนธรรมร่วมกัน มีการจัดสรร การใช้ทรัพยากร และมีผลประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งกลุ่มคนนั้นมีอำนาจอันชอบธรรมถูกต้องตามกฎหมายเกณฑ์ ประเพณี หรือข้อตกลงที่บุคคลในสังคมยึดถือร่วมกัน^{๑๐}

กล่าวอีกนัยหนึ่ง สิทธิชุมชน คือ ข้อตกลง กฎเกณฑ์ทางสังคมที่พัฒนาให้กลุ่มคนร่วมกันจัดการทรัพยากร การจัดการทางเศรษฐกิจ สังคมและอื่นๆ โดยกลุ่มคนดังกล่าวมีความสัมพันธ์ทางสังคมร่วมกัน มีวัฒนธรรมร่วมกันจำเป็นต้องจัดการร่วมกัน โดยชุมชนได้สร้างข้อตกลงหรือกติกาในการจัดการทรัพยากร เศรษฐกิจ สังคม ข้อตกลงอาจเป็นลายลักษณ์อักษร หรือกฎจารีตประเพณี ซึ่งข้อตกลงเป็นเรื่องของการเรียนรู้การต่อสู้ ต่อรองทั้งภายในระหว่างชุมชนหรือภายนอกชุมชน ข้อตกลงร่วมจึงมีการปรับเปลี่ยนตามสถานการณ์ทางเศรษฐกิจการเมืองและสังคม สิทธิชุมชนจึงมีขอบเขตที่กว้าง ยืดหยุ่น ปรับเปลี่ยนได้^{๑๑}

สิทธิชุมชนมีลักษณะเป็นรูปแบบสิทธิเชิงซ้อน หมายถึง ภายใต้อาณัติข้อตกลงจัดการร่วมกันของชุมชนจะมีสิทธิหลายประเภทแต่สัมพันธ์กัน เช่น สิทธิการครอบครอง สิทธิการใช้ สิทธิการจัดการ ซึ่งสิทธิแต่ละประเภทมีการปรับสร้างใหม่อยู่เสมอ และการซ้อนของสิทธิมีหลายระดับทั้งรูปแบบสิทธิและเจ้าของสิทธิ เช่น บางเงื่อนไขสิทธิความเป็นเจ้าของทรัพยากรบางประเภทอาจเป็นของรัฐ หรือของบุคคลในชุมชน แต่ชุมชนมีสิทธิในการใช้และสิทธิในการจัดการ นอกจากนี้ สิทธิชุมชนลักษณะเน้นการมีส่วนร่วม คือ การให้ภายนอกเข้ามามีส่วนสนับสนุนตั้งแต่ระดับท้องถิ่น สาธารณะ และรัฐ สิทธิชุมชนไม่ใช่สิทธิความเป็นเจ้าของแบบเบ็ดเสร็จ เช่น สิทธิรัฐที่เป็นเจ้าของใช้สิทธิตนเองกีดกันภายนอก

^{๑๐} กลุ่มงานผลิตเอกสารสำนักประชาสัมพันธ์ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, “สิทธิชุมชนตามรัฐธรรมนูญ”. มีนาคม ๒๕๕๕. หน้า ๑๗.

^{๑๑} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๒๐-๒๑.

เข้ามาเกี่ยวข้องอย่างสิ้นเชิง เห็นได้จากกิจกรรมการจัดการป่าชุมชน กลุ่มออมทรัพย์เศรษฐกิจชุมชน หรือการฟื้นฟูอัตลักษณ์ท้องถิ่น ล้วนเป็นกิจกรรมที่ต้องการการสนับสนุนจากชุมชนท้องถิ่น ประชาสังคมและรัฐ ซึ่งชุมชนก็ได้สร้างเงื่อนไข กติกาที่มีการควบคุมจากภายนอก เพื่อป้องกันการละเมิดชุมชน กล่าวได้ว่า สิทธิชุมชนให้ความสำคัญกับผู้ที่อยู่กินดูแลทรัพยากรเพื่อความอยู่รอดของชุมชนเป็นอันดับแรก คนภายนอกจะมาอ้างสิทธิเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนเมือง มาอยู่เหนือการมีชีวิตรอดของชุมชนไม่ได้ ทำให้การมีส่วนร่วมลดหลั่นกันไปตามความจำเป็นพื้นฐานของชีวิตและสังคม อย่างไรก็ตาม โดยทั่วไปสิทธิชุมชนมักมีลักษณะการมีส่วนร่วมจากภายนอกมากกว่าการกีดกัน โดยหลักการสำคัญของ “การมีส่วนร่วม” ก็คือเป้าหมายของสิทธิชุมชน มิใช่เพื่อประโยชน์เฉพาะส่วนของชุมชนเท่านั้น แต่ต้องเป็นไปเพื่อประโยชน์ของสังคมด้วย^{๑๒}

แนวคิดทฤษฎีการมีส่วนร่วมของประชาชน

การมีส่วนร่วมของประชาชน (Public Participation) เป็นกระบวนการที่สาธารณชนมีความเป็นห่วงกังวล มีความต้องการและมีทัศนคติที่จะมีส่วนร่วมกับรัฐในการตัดสินใจ และการมีส่วนร่วมของประชาชนมีความหมายใน ๒ ลักษณะ กล่าวคือ การมีส่วนร่วมในลักษณะที่เป็นกระบวนการของการพัฒนาโดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดโครงการ ความหมายอีกลักษณะคือ การรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการโดยโครงการจะต้องมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน^{๑๓} การมีส่วนร่วมในระบอบประชาธิปไตยเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้แสดงทัศนคติ และมีส่วนตัดสินใจในเรื่องต่างๆ ที่จะส่งผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนเอง ปัญหาและความต้องการของประชาชนจึงจะได้รับการตอบสนองด้วยการมีส่วนร่วม และเป็นการส่งเสริมระบอบประชาธิปไตยให้สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น^{๑๔}

จุดมุ่งหมายของกระบวนการมีส่วนร่วม คือ การให้ข้อมูลต่อสาธารณชนและให้สาธารณชนแสดงความคิดเห็นต่อนโยบายของรัฐและมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาเพื่อหาทางออกที่ดีที่สุดสำหรับประชาชน

^{๑๒} ศรีราชา เจริญพานิช. “สิทธิชุมชน: สิทธิในที่ดินของชุมชนเกษตรกรรม”. บทความทางวิชาการ. พ.ศ. ๒๕๕๗. หน้า ๑-๒.

^{๑๓} ปารีชาติ วลัยเสถียร และคณะ. กระบวนการพัฒนาและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา. (กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๔๒). หน้า ๑๕.

^{๑๔} บวรศักดิ์ อุวรรณโณ และถวิลวดี บุรีกุล. ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม. (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์, ๒๕๕๘). หน้า ๑๐.

การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นกระบวนการที่ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนา ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ การร่วมปฏิบัติและการรับผิดชอบในเรื่องต่างๆ ที่จะส่งผลกระทบต่อตัวประชาชนเอง การมีส่วนร่วมของประชาชนถือเป็นรูปแบบหนึ่งที่มีความสำคัญของแนวคิดในการกระจายอำนาจจากส่วนกลางมาสู่ส่วนท้องถิ่น เนื่องจากประชาชนที่อยู่ในท้องถิ่นจะรู้ปัญหาที่เกิดขึ้นและความต้องการภายในท้องถิ่นของตนได้ดีที่สุด ดังนั้น การมีส่วนร่วมของประชาชนจึงถือเป็นการกระจายโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในทางการเมือง และร่วมกันบริหารเกี่ยวกับการตัดสินใจในเรื่องต่างๆ รวมทั้งการจัดสรรทรัพยากรของชุมชนและของชาติที่จะส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชนด้วยตัวเอง การมีส่วนร่วมของประชาชนประกอบไปด้วยเงื่อนไข ๓ ประการคือ

๑. ต้องมีอิสรภาพ คือ มีอิสระที่จะเข้าร่วมหรือไม่ก็ได้ การเข้าร่วมจะต้องเป็นไปด้วยความสมัครใจ หากการเข้าร่วมของประชาชนเป็นไปด้วยความไม่สมัครใจ จะไม่ถือว่าการกระทำดังกล่าวเป็นการมีส่วนร่วมของประชาชน

๒. มีความเสมอภาค ประชาชนผู้เข้าร่วมจะต้องมีความเสมอภาค กล่าวคือ ต้องมีสิทธิเท่าเทียมร่วมกับผู้อื่น

๓. ต้องมีความสามารถ ประชาชนผู้เข้าร่วมจะต้องมีความสามารถพอในการเข้าร่วมกิจกรรมนั้นๆ

การมีส่วนร่วมเกิดจากแนวคิดสำคัญ ๓ ประการ คือ^{๑๕}

๑. ความสนใจ และการห่วงกังวลร่วมกัน ซึ่งเกิดจากความสนใจและความห่วงกังวลส่วนบุคคล ซึ่งบังเอิญพ้องต้องกันกลายเป็นความสนใจและความห่วงกังวลร่วมกันของส่วนรวม

๒. ความเดือดร้อน และความไม่พึงพอใจร่วมกัน ที่มีต่อสถานการณ์ที่เป็นอยู่นั้น ผลักดันให้พุ่งไปสู่การรวมกลุ่ม วางแผน และลงมือกระทำการร่วมกัน

๓. การตกลงใจร่วมกันที่จะเปลี่ยนแปลงกลุ่มหรือชุมชนไปในทิศทางที่ปรารถนา การตัดสินใจร่วมกันนี้จะต้องรุนแรงมากพอที่จะทำให้เกิดความคิดริเริ่มกระทำการที่สนองตอบความเห็นชอบของคนส่วนใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมนั้น

ลักษณะการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนแบ่งออกเป็น ๖ ลักษณะ ได้แก่

๑. การรับรู้ข่าวสาร (Public Information) การมีส่วนร่วมแบบนี้ ประชาชนเป็นผู้ที่มีส่วนได้เสีย และบุคคลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องได้รับการแจ้งให้ทราบถึงรายละเอียด

^{๑๕} บุญชัย เกิดปัญญาวัฒน์. “การศึกษาความเหมาะสมในการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อกระบวนการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม”. (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาวิชาเทคโนโลยีการบริหารสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๕). หน้า ๘๓.

ของโครงการที่จะดำเนินการ รวมทั้งผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้น ทั้งนี้ การแจ้งข่าวสารดังกล่าว จะต้องเป็นการแจ้งก่อนที่จะมีการตัดสินใจดำเนินโครงการ

๒. การปรึกษาหารือ (Public Consultation) เป็นรูปแบบของการมีส่วนร่วมที่มีการจัดการหารือระหว่างผู้ดำเนินโครงการกับประชาชนที่เกี่ยวข้องและได้รับผลกระทบ เพื่อรับฟังความคิดเห็นและการตรวจสอบข้อมูลเพิ่มเติม นอกจากนี้ ยังเป็นช่องทางการกระจายข่าวสารข้อมูลไปยังประชาชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้เกิดความเข้าใจ และเพื่อให้มีการให้ข้อเสนอแนะเพื่อประกอบทางเลือกการตัดสินใจ

๓. การประชุมรับฟังความคิดเห็น (Public Meeting) มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ประชาชนและฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับโครงการหรือกิจกรรมและผู้ที่มีอำนาจในการตัดสินใจ ใช้เวทีสาธารณะในการทำความเข้าใจ การประชุมรับฟังความคิดเห็นมีหลายวิธีการ เช่น การประชุมระดับชุมชน (Community Meeting) การประชุมรับฟังความคิดเห็นเชิงวิชาการ (Technical Meeting)

๔. การประชาพิจารณ์ (Public Hearing) เป็นการประชุมที่มีขั้นตอนการดำเนินงานที่เป็นระบบ และมีความชัดเจนมากขึ้น เป็นเวทีในการเสนอข้อมูลอย่างเปิดเผยไม่มีการปิดบังของผู้ที่มีส่วนได้และเสียของโครงการ การประชาคมและคณะกรรมการจัดประชุมจะต้องมีองค์ประกอบของผู้เข้าร่วมที่เป็นที่ยอมรับ มีหลักเกณฑ์และประเด็นในการพิจารณาที่ชัดเจน และมีการแจ้งให้ทุกฝ่ายทราบอย่างชัดเจน

๕. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) เป็นเป้าหมายสูงสุดของการมีส่วนร่วมของประชาชนให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจต่อประเด็นปัญหานั้นๆ ซึ่งอาจจะดำเนินการโดยการเลือกตัวแทนเข้าไปเป็นกรรมการที่มีอำนาจตัดสินใจ

๖. การใช้กลไกทางกฎหมาย รูปแบบนี้ไม่ถือว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนโดยตรงในเชิงการป้องกันและแก้ไข แต่เป็นลักษณะของการเรียกร้องและการป้องกันสิทธิของตนเอง อันเนื่องมาจากการไม่ได้รับความเป็นธรรม เพื่อให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์ที่ตนเองควรจะได้รับ ซึ่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยได้ให้หลักเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้หลายประการ และประชาชนสามารถใช้สิทธิตามรัฐธรรมนูญทั้งในรูปแบบของปัจเจกหรือในรูปแบบกลุ่มองค์กร ตามที่กฎหมายบัญญัติไว้

ทฤษฎีการจัดตั้งสหการและวิสาหกิจมหาชน

สหการ คือ องค์กรที่มีฐานะเป็นนิติบุคคลที่เกิดจากการร่วมมือกันขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตั้งแต่สองแห่งขึ้นไปหรือระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับนิติบุคคลมหาชนอื่น มี

ความเป็นอิสระจากหน่วยการปกครองส่วนท้องถิ่นเดิมเพื่อจัดทำบริการสาธารณะอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือหลายอย่างที่อยู่ในอำนาจหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีการจัดองค์กรและการแสวงหารายได้จากแหล่งต่างๆ ในนามของสหการเอง

การดำเนินงานของสหการจะมีคณะกรรมการบริหาร อำนาจหน้าที่ และระเบียบการดำเนินงานเป็นของตัวเอง ทำให้สหการมีความคล่องตัวจากระบบราชการ การที่มีคณะกรรมการบริหารงาน อำนาจหน้าที่ และระเบียบเป็นของตนเองเป็นการช่วยให้สหการปราศจากอิทธิพลและการครอบงำของผู้บริหารท้องถิ่นได้

สหการมีวัตถุประสงค์เพื่อจัดทำบริการสาธารณะร่วมกัน การจัดทำบริการสาธารณะถือเป็นอำนาจหน้าที่หลักขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การจัดตั้งสหการนั้นต้องเป็นไปเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าว อย่างไรก็ตามมีข้อสังเกตว่า การจัดทำบริการสาธารณะของสหการนี้ไม่อาจทำในลักษณะเชิงพาณิชย์กรรมการค้าได้ เพราะหากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นประสงค์จะดำเนินกิจการไปในทางพาณิชย์กรรมการค้าจะต้องตั้งองค์การที่เรียกว่า “วิสาหกิจมหาชน” ในท้องถิ่นขึ้นมาต่างหาก

วิสาหกิจมหาชน (Public Enterprise) เป็นสถาบันในทางกฎหมายที่สำคัญของรัฐ ซึ่งถือกำเนิดเมื่อภารกิจของรัฐเปลี่ยนแปลงไปจากภารกิจซึ่งมุ่งรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคม ขยายไปสู่ภารกิจที่รัฐต้องเข้าไปมีบทบาททางเศรษฐกิจโดยเข้าไปดำเนินการทางด้านอุตสาหกรรมและพาณิชย์กรรมที่รัฐเห็นว่ามีความสำคัญของเศรษฐกิจของประเทศและเพื่อประโยชน์ของประชาชนในรัฐนั้น โดยกิจการดังกล่าวนี้รัฐก็ถือเป็นภารกิจของรัฐที่ขยายไปจากกรอบภารกิจเดิมที่มุ่งเพียงการดูแลรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคมเท่านั้น จึงอาจเปรียบได้ว่าวิสาหกิจมหาชนเป็น “มือที่สาม” ของรัฐนอกจากหน่วยงานในระบบราชการส่วนกลางและส่วนท้องถิ่น ทั้งนี้เพราะข้อจำกัดของระบบราชการที่ต้องดำเนินการตามระเบียบข้อบังคับและมีสายบังคับบัญชาตามลำดับชั้นซึ่งทำให้เกิดความไม่คล่องตัวและไม่มีความยืดหยุ่นในการดำเนินงานที่มีลักษณะทางอุตสาหกรรมและพาณิชย์กรรมจากเหตุผลข้างต้นวิสาหกิจมหาชนจึงมีลักษณะเฉพาะของการดำเนินการดังต่อไปนี้^{๑๖}

ประการแรก หน่วยงานของรัฐประเภทนี้จะมีฐานะเป็นนิติบุคคลแยกเทศแยกออกไปต่างหากจากรัฐและส่วนราชการทั้งหลายที่มีอยู่เดิม และมีความเป็นอิสระทั้งในทางการเงิน การบริหารงานและการบริหารบุคลากร

ประการที่สอง ภารกิจที่หน่วยงานของรัฐประเภทนี้รับผิดชอบการดำเนินการ ได้แก่ ภารกิจในทางอุตสาหกรรมและพาณิชย์กรรม อันเป็นภารกิจสมัยใหม่ที่รัฐถูกเรียกร้องให้เข้าไป

^{๑๖} ชาญชัย แสงศักดิ์. หน่วยงานของรัฐที่ไม่มีส่วนราชการและรัฐวิสาหกิจ: องค์การมหาชนและหน่วยบริการรูปแบบพิเศษ. พิมพ์ครั้งที่ ๒ แก้ไขปรับปรุง. (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิติธรรม, ๒๕๔๙). หน้า ๑๐๒.

รับผิดชอบดำเนินการตามความเปลี่ยนแปลงและพัฒนาของอุตสาหกรรมและการพาณิชย์ที่เติบโตอย่างรวดเร็วในสังคม

ประการที่สาม ภารกิจดังกล่าวเป็นภารกิจที่มีค่าตอบแทนการให้บริการและผู้ได้รับประโยชน์เป็นผู้ได้รับประโยชน์พิเศษยิ่งกว่าบุคคลอื่นๆ จากการดำเนินการของหน่วยงาน ดังนั้น ผู้ได้รับประโยชน์จึงต้องจ่ายค่าตอบแทนแก่รัฐตามสัดส่วนที่ตนได้รับประโยชน์เพื่อไม่ให้ประชาชนโดยทั่วไปซึ่งเป็นผู้เสียภาษีต้องมาร่วมรับผิดชอบค่าใช้จ่ายในการบริการที่ตนไม่เคยได้รับประโยชน์ ดังนั้น หน่วยงานเหล่านี้จะมีการดำเนินการเชิงพาณิชย์ กล่าวคือ จะต้องสามารถดำรงอยู่ได้จากค่าตอบแทนในการขายสินค้าหรือบริการของตนเองโดยไม่ต้องพึ่งงบประมาณของรัฐ

ประการสุดท้าย รัฐที่ เป็นผู้ก่อตั้งหน่วยงานประเภทนี้ ในเบื้องต้นจะใช้เงินลงทุนจากภาษีของประชาชนในการก่อตั้งหน่วยงาน ดังนั้น หน่วยงานเหล่านี้จึงจะต้องอยู่ภายใต้ระบบการควบคุมตรวจสอบในลักษณะ “การกำกับดูแล” จากรัฐเสมอ ทั้งนี้เพื่อเป็นหลักประกันไม่ให้เกิดการรั่วไหลหรือการใช้เงินผิดวัตถุประสงค์

การเป็นองค์กรที่อยู่ภายใต้การควบคุมกำกับของรัฐโดยเฉพาะการที่รัฐถือหุ้นข้างมากที่จะทำให้รัฐสามารถควบคุมเสียงข้างมากจากองค์ประกอบดังกล่าวข้างต้น จะพบว่าวิสาหกิจมหาชนมีลักษณะเป็นคำทางเศรษฐศาสตร์สาธารณะ (notion d'économie publique) มากกว่าคำทางกฎหมายอย่างแท้จริง (notion strictment juridique)^{๑๗}

จากลักษณะเฉพาะข้างต้นอาจสรุปได้ว่า วิสาหกิจมหาชนจึงหมายถึง องค์กรอิสระที่มีฐานะเป็นนิติบุคคลที่มีหน้าที่จัดทำกิจกรรมที่มีลักษณะทางอุตสาหกรรมและพาณิชย์กรรม และอยู่ภายใต้การควบคุมพิเศษของรัฐหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น^{๑๘}

นโยบายของรัฐในประเด็นด้านเศรษฐกิจและสังคมตามแผนยุทธศาสตร์ชาติ

พ.ศ. ๒๕๖๑-๒๕๘๐

เพื่อให้ประเทศไทยสามารถพัฒนาตามวิสัยทัศน์ของประเทศไทยที่กำหนดไว้ว่า “ประเทศไทยมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศที่พัฒนาแล้ว ด้วยการพัฒนาตามหลักปรัชญา

^{๑๗} André G. DELION. “la notion d’entreprise publique”, in A.J.D.A. 20 avril 1976, p.14-18. อ้างถึงใน จันทจิรา เอี่ยมมยุรา. “ข้อความคิดทางกฎหมายของรัฐวิสาหกิจ”, วารสารนิติศาสตร์. ปีที่ ๑๘ ฉบับที่ ๓, พ.ศ. ๒๕๓๓. หน้า ๙๒-๑๑๓.

^{๑๘} A. de LAUBADERE. J.-C. VENEZIA et Y. GAUDMENT, op.cit., p.220-221. อ้างถึงใน ชาญชัย แสงศักดิ์. “หน่วยงานของรัฐที่มีใช้ส่วนราชการและรัฐวิสาหกิจ: องค์กรมหาชนและหน่วยบริการรูปแบบพิเศษ”. หน้า ๕๔.

ของเศรษฐกิจพอเพียง” จึงจำเป็นต้องกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศในระยะยาว โดยการ พัฒนาประเทศในช่วงระยะเวลาของยุทธศาสตร์ชาติ จะมุ่งเน้นการสร้างสมดุลระหว่างการพัฒนาความ มั่นคง เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในรูปแบบ “ประชารัฐ” โดยประกอบด้วย ๖ ยุทธศาสตร์ชาติ ได้แก่ ยุทธศาสตร์ชาติด้านความมั่นคง ยุทธศาสตร์ชาติด้านการ สร้างความสามารถในการแข่งขัน ยุทธศาสตร์ชาติด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากร มนุษย์ ยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม ยุทธศาสตร์ชาติด้านการ สร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม และยุทธศาสตร์ชาติด้านการปรับสมดุลและ พัฒนาระบบการบริหารจัดการภาครัฐ โดยยุทธศาสตร์ชาติที่เกี่ยวข้องกับวิจัยฉบับนี้คือ ยุทธศาสตร์ ชาติด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขัน และยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างโอกาสและความ เสมอภาคทางสังคม

ยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขัน มีเป้าหมายการพัฒนาที่ มุ่งเน้นการยกระดับศักยภาพของประเทศในหลากหลายมิติ บนพื้นฐานแนวคิด ๓ ประการ ได้แก่ (๑) “ต่อยอดอดีต” โดยมองกลับไปที่เราทำทางเศรษฐกิจ อัตลักษณ์ วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต และ จุดเด่นทางทรัพยากรธรรมชาติที่หลากหลาย รวมทั้งความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบของประเทศใน ด้านอื่นๆ นำมาประยุกต์ผสมผสานกับเทคโนโลยีและนวัตกรรม เพื่อให้สอดคล้องกับบริบทของเศรษฐกิจ และสังคมโลกสมัยใหม่ (๒) “ปรับปรุงจูน” เพื่อปูทางสู่อนาคต ผ่านการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของ ประเทศในมิติต่างๆ ทั้งโครงข่ายระบบคมนาคมและขนส่ง โครงสร้างพื้นฐานวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และดิจิทัล และการปรับสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมและบริการในอนาคต และ (๓) “สร้างคุณค่าใหม่ในอนาคต” ด้วยการเพิ่มศักยภาพของผู้ประกอบการ พัฒนาคู่มือใหม่ รวมถึง ปรับรูปแบบธุรกิจ เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของตลาด ผสมผสานกับยุทธศาสตร์ที่รองรับ อนาคต บนพื้นฐานของการต่อยอดอดีตและปรับปรุงจูน พร้อมทั้งส่งเสริมและสนับสนุนจาก ภาครัฐให้ประเทศไทยสามารถสร้างฐานรายได้และการจ้างงานใหม่ ขยายโอกาสทางการค้าและการ ลงทุนในเวทีโลก ควบคู่ไปกับการยกระดับรายได้และการกินดีอยู่ดี รวมถึงการเพิ่มขึ้นของคนชั้นกลาง และลดความเหลื่อมล้ำของคนในประเทศได้ในคราวเดียวกัน

ยุทธศาสตร์ชาติดังกล่าว เน้นการเพิ่มพื้นที่และเมืองเศรษฐกิจ โดยการสร้างศูนย์กลาง เศรษฐกิจและนวัตกรรมแห่งใหม่ในส่วนภูมิภาคคู่ขนานกับการเติบโตของกรุงเทพฯ และปริมณฑล โดยยกระดับจังหวัดสำคัญของไทย ส่งเสริมการพัฒนาในเชิงพื้นที่ พัฒนาเศรษฐกิจควบคู่ไปกับการ พัฒนาเมือง และสร้างเมืองเศรษฐกิจเฉพาะด้านเพื่อส่งเสริมการสร้างคลัสเตอร์ของเกษตร อุตสาหกรรม และบริการ ภายใต้ระบบนิเวศที่เอื้อต่อการสร้างนวัตกรรมซึ่งมีมหาวิทยาลัยแต่ละ ภูมิภาค สถาบันการศึกษาท้องถิ่น และทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมเป็นแรงขับเคลื่อนการยกระดับจังหวัด สำคัญเป็นเมืองเศรษฐกิจประจำภาค เพื่อเป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจในแต่ละภาคที่เชื่อมต่อกับเมือง

เศรษฐกิจอื่นและเศรษฐกิจประเทศเพื่อนบ้าน และกระจายศูนย์กลางการพัฒนาเศรษฐกิจไปสู่ภาคต่างๆ ของไทย การสร้างเมืองเศรษฐกิจเฉพาะด้านโดยอาศัยความได้เปรียบที่แตกต่างกันของแต่ละจังหวัด ซึ่งช่วยส่งเสริมการพัฒนาคลัสเตอร์ของเกษตรอุตสาหกรรม และบริการ พร้อมทั้งส่งเสริมและพัฒนาเมืองสร้างสรรค์ เพื่อให้เมืองเป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจ ดึงดูดการลงทุนใหม่ โดยการส่งเสริมให้เมืองเป็นเจ้าภาพจัดเทศกาลความคิดสร้างสรรค์ และวัฒนธรรมระดับสากล โดยให้ความสำคัญกับการใช้มหาวิทยาลัยในแต่ละภูมิภาค และสถาบันการศึกษาท้องถิ่น ขับเคลื่อนองค์ความรู้ด้านนวัตกรรม เพื่อให้เป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจในแต่ละภูมิภาค

นอกจากนี้ ยังเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจบนพื้นฐานผู้ประกอบการยุคใหม่ โดยการสร้างและพัฒนาผู้ประกอบการยุคใหม่ ไม่ว่าจะเป็นผู้ประกอบการรายใหญ่ กลาง เล็ก วิสาหกิจเริ่มต้น วิสาหกิจชุมชน หรือวิสาหกิจเพื่อสังคม รวมทั้งเกษตรกร ให้เป็นผู้ประกอบการยุคใหม่ที่มีทักษะและจิตวิญญาณของการเป็นผู้ประกอบการที่มีความสามารถในการแข่งขันและมีอัตลักษณ์ชัดเจน โดยมีนวัตกรรมใน ๓ ด้าน คือ นวัตกรรมในการสร้างโมเดลธุรกิจ นวัตกรรมในเชิงสินค้าและบริการ และนวัตกรรมในเชิงกระบวนการผลิตและบริการ พร้อมทั้งเป็นนักการค้าที่เข้มแข็งที่จะนำไปสู่การสนับสนุนการเป็นชาติการค้า มีความสามารถในการเข้าถึงตลาดทั้งในและต่างประเทศ เป็นผู้ประกอบการที่ “ผลิตเก่ง ขายเก่ง” หรือ “ซื้อเป็น ขายเป็น” บริการเป็นเลิศ สามารถขยายการค้าและการลงทุนไปต่างประเทศ รวมทั้งส่งเสริมให้ผู้ประกอบการมีธรรมาภิบาล

ยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม มีเป้าหมายการพัฒนาที่สำคัญที่ให้ความสำคัญกับการดึงเอาพลังของภาคส่วนต่างๆ ทั้งภาคเอกชน ประชาสังคม ชุมชนท้องถิ่นมาร่วมขับเคลื่อน โดยการสนับสนุนการรวมตัวของประชาชนในการร่วมคิดร่วมทำเพื่อส่วนรวม การกระจายอำนาจและความรับผิดชอบไปสู่กลไกการบริหารราชการแผ่นดินในระดับท้องถิ่น การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในการจัดการตนเอง และการเตรียมความพร้อมของประชากรไทยทั้งในมิติสุขภาพ เศรษฐกิจ สังคม และสภาพแวดล้อมให้เป็นประชากรที่มีคุณภาพ สามารถพึ่งตนเองและทำประโยชน์แก่ครอบครัว ชุมชน และสังคมให้นานที่สุด โดยรัฐให้หลักประกันการเข้าถึงบริการและสวัสดิการที่มีคุณภาพอย่างเป็นธรรมและทั่วถึง

นโยบายของรัฐในประเด็นด้านเศรษฐกิจตามแผนการปฏิรูปประเทศ

แผนการปฏิรูปประเทศด้านเศรษฐกิจได้วิเคราะห์ถึงปัญหาด้านเศรษฐกิจในเชิงโครงสร้างในหลายๆ เรื่อง อาทิ ศักยภาพการเติบโตที่ลดลง ปัญหาความเหลื่อมล้ำในหลายมิติ ปัญหาไกลไกลและบทบาทภาครัฐที่ไม่เอื้อต่อการขับเคลื่อนเศรษฐกิจ โดยในด้านของปัญหาความเหลื่อมล้ำในหลายมิติ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจและรายได้ และโอกาสของคนเมืองกับคนในพื้นที่ห่างไกล กรุงเทพฯกับ

ต่างจังหวัด หรือคนรวยกับคนจน และด้านความสามารถในการแข่งขันระหว่างผู้ประกอบการรายเล็ก-รายใหญ่ ผลประโยชน์ทางภาษีสำหรับผู้ประกอบการรายใหญ่และรายเล็ก รวมทั้งโอกาสการเข้าถึงบริการทางสังคมที่มีคุณภาพทั้งการศึกษาและสาธารณสุข รวมทั้งโครงสร้างพื้นฐานยังมีความแตกต่างกันมากในระหว่างกลุ่มต่างๆ ส่งผลให้ศักยภาพการสร้างอาชีพและรายได้ของคนกลุ่มต่างๆ แตกต่างกันมาก

แผนการปฏิรูปประเทศด้านเศรษฐกิจจะเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจที่ไม่เน้นการขยายตัวเชิงปริมาณสูงๆ แต่เป็นการพัฒนาดึงถึงรากลึก เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้าง สร้างและรักษาเสถียรภาพ จะต้องคำนึงถึงการเพิ่มศักยภาพของทุกภาคส่วนในระบบเศรษฐกิจ และเป็นการพัฒนาที่ให้ความสำคัญกับการกระจายผลประโยชน์ไปสู่ประชาชนแต่ละคนอย่างเป็นธรรม รวมทั้งจะต้องเป็นการพัฒนาที่จะช่วยให้ประเทศก้าวหน้าไปได้อย่างยั่งยืน กล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ เศรษฐกิจไทยต้อง “แข่งขันได้-กระจายประโยชน์ไปสู่ประชาชน-เติบโตยั่งยืน” โดยยึดหลักของการพัฒนาเศรษฐกิจที่แท้จริง โดยคณะกรรมการปฏิรูปประเทศได้กำหนดแนวทางในการปฏิรูปความเท่าเทียมและการเติบโตอย่างมีส่วนร่วม (Equality & inclusive growth) โดยมีความเห็นว่าแม้ที่ผ่านมาปัญหาความเหลื่อมล้ำและยากจนเป็นประเด็นที่ถูกหยิบยกขึ้นมาแก้ไขในหลายรัฐบาล มีการใช้งบประมาณจำนวนมากเพื่อแก้ปัญหา แต่ปัญหาลับรุนแรงขึ้น ส่วนหนึ่งมาจากการทำงานที่ขาดการบูรณาการ ทั้งด้านนโยบาย งบประมาณ และการดำเนินโครงการ

เพื่อการลดความเหลื่อมล้ำ ขจัดความยากจน และกระจายประโยชน์จากการพัฒนาไปสู่ประชาชนให้ทั่วถึงมากขึ้น จะช่วยให้สังคมมีความสมดุลมากขึ้น และไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง โดยหนึ่งในข้อเสนอการปฏิรูปสำคัญคือ การจัดตั้งสำนักงานบูรณาการแก้ไขปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำ เพื่อให้ประเทศไทยมีหน่วยงานหลักในการกำหนดนโยบายและแผนยุทธศาสตร์ด้านความยากจนและความเหลื่อมล้ำ รวมทั้งทำให้เกิดการขับเคลื่อนได้อย่างแท้จริง และทำหน้าที่เป็นกลไกประสานการขับเคลื่อนนโยบายโดยหน่วยงานปฏิบัติต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นร่วมหรือคาบเกี่ยวระหว่างหน่วยงาน (Cross-cutting)

คณะกรรมการฯ เห็นว่า การมีหน่วยงานรับผิดชอบเรื่องนี้โดยตรงนับเป็นเงื่อนไขที่จำเป็น แต่ไม่เพียงพอที่จะขจัดปัญหาความเหลื่อมล้ำที่ทับซ้อนในหลายมิติได้ จึงวางแนวทางแก้ปัญหาในหลายระดับ

ระดับบุคคล การเพิ่มรายได้ให้กับประชาชนโดยเฉพาะเกษตรกรและแรงงานไร้ฝีมือที่ยากจนในระดับฐานราก ข้อมูลปี ๒๕๕๙ เกษตรกรและแรงงานไร้ฝีมือนั้น มีจำนวนรวมกว่า ๒๓.๖ ล้านคน ที่แทบไม่มีโอกาสเลื่อนฐานะทางสังคมให้สูงขึ้น จึงควรเพิ่มศักยภาพให้กลุ่มเกษตรกร เช่น การเพิ่มผลผลิตให้พื้นที่การเกษตร โดยการพัฒนาระบบจัดการน้ำ การส่งเสริมให้เกษตรกรปรับใช้ความรู้สมัยใหม่จากข้อมูลและเทคโนโลยีที่ทันสมัยและครอบคลุม และให้การช่วยเหลือในเชิงระบบ

เพื่อรองรับความเสี่ยง และเพิ่มโอกาสทางอาชีพ เพื่อให้เกษตรกรเก่งขึ้น (Smart Farmer) เป็นต้น และการพัฒนาแรงงานไร้ฝีมือ ทั้งในด้านของการพัฒนาฝีมือแรงงาน และการจัดการทุนการศึกษา เพื่อการพัฒนาฝีมือและทักษะที่ตรงตามความต้องการของภาคเอกชน และสอดคล้องกับนโยบายด้านอื่นของประเทศที่สำคัญ ซึ่งเมื่อเกษตรกรและแรงงานมีศักยภาพสูงขึ้น ไม่เพียงทำให้รายได้และคุณภาพชีวิตดีขึ้น ยังมีส่วนสนับสนุนให้ศักยภาพเศรษฐกิจในภาพรวมสูงขึ้นตามไปด้วย

ระดับชุมชน การสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง ผ่านการยกระดับการบริหารจัดการของสถาบันการเงินชุมชนเข้าสู่โครงข่ายสถาบันการเงินประชาชน การพัฒนาธุรกิจชุมชน โดยการสนับสนุนทั้งด้านการรวมกลุ่มสร้างเครือข่าย การสร้างกลไกพัฒนาร่วมกับภาคเอกชน การจัดตั้งแพลตฟอร์มพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ (E-Commerce) เพื่อเพิ่มโอกาสในการเติบโตของธุรกิจชุมชน สร้างการเติบโตทางรายได้ เพิ่มการเข้าถึงตลาดและทรัพยากร และการจัดตั้งกองทุนการลงทุนเพื่อสังคม (Social Investment Fund) เพื่อสนับสนุนเครือข่ายผู้นำชุมชนเพื่อเป็นผู้ขับเคลื่อนการพัฒนาอย่างต่อเนื่องในพื้นที่

ระดับประเทศ จำเป็นต้องมีการพัฒนาในหัวเมืองใหญ่ในภาคต่างๆ ควบคู่ไปกับกรุงเทพฯ และการจัดสรรงบประมาณเชิงพื้นที่ให้กับจังหวัดที่ยากจน เพื่อกระจายความเจริญไปสู่ภูมิภาค การสร้างระบบสวัสดิการพื้นฐานที่จำเป็น (Social safety net) การปฏิรูประบบประกันสังคมและระบบภาษี นอกจากนี้เพื่อลดความเสี่ยงและเพิ่มศักยภาพด้านการคลัง (Fiscal Space) แนวทางปฏิรูปที่สำคัญคือ เพิ่มสัดส่วนรายได้ต่อ GDP ให้สูงขึ้น โดยมีองค์กรจัดเก็บภาษีกึ่งอิสระ (Semi-autonomous Revenue Agency: SARA) การปรับปรุงระบบภาษีในอัตราก้าวหน้าเพื่อให้กลุ่มที่มีรายได้สูงสุดมีส่วนรับภาษีเพิ่มขึ้น และขยายฐานการจัดเก็บภาษีไปสู่ทรัพย์สินรูปแบบต่างๆ นอกจากนี้จำเป็นต้องปรับระบบบำนาญให้เป็นระบบที่ก้าวหน้าและครอบคลุมประชาชนทุกกลุ่มอย่างทั่วถึง และขยายความคุ้มครองของกองทุนประกันสังคมไปยังกลุ่มแรงงานนอกระบบและเกษตรกรเพิ่มขึ้น

นโยบายของรัฐในประเด็นด้านเศรษฐกิจตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ ซึ่งมีผลใช้บังคับในระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๖๔ ได้วางแนวทางการพัฒนาด้านการสร้างความเป็นธรรมและลดความเหลื่อมล้ำในสังคม โดยเน้นการเสริมสร้างศักยภาพชุมชน การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน และการสร้างความเข้มแข็งการเงินฐานรากตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ มีสิทธิในการจัดการทุน ที่ดินและทรัพยากรภายในชุมชนโดย

๑. สร้างและพัฒนาผู้นำการเปลี่ยนแปลงในชุมชนให้มีขีดความสามารถในการสร้างแรงบันดาลใจให้เกิดความเชื่อมั่น ศรัทธา มีจุดยืนทางความคิด มีธรรมาภิบาลในการบริหารและพัฒนาชุมชน ส่งเสริมการรวมกลุ่มและสร้างจิตสำนึกให้ชุมชนพึ่งพาตนเอง

๒. ส่งเสริมให้เกิดชุมชนแห่งการเรียนรู้ด้วยกระบวนการวิจัย และการถ่ายทอดองค์ความรู้ในชุมชนเพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาในพื้นที่และการต่อยอดองค์ความรู้ไปสู่เชิงพาณิชย์ รวมทั้งส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการสร้างการจัดการความรู้ในชุมชน

๓. พัฒนาเศรษฐกิจชุมชน โดยส่งเสริมการประกอบอาชีพของผู้ประกอบการระดับชุมชน การสนับสนุนศูนย์ฝึกอาชีพชุมชน การส่งเสริมการเชื่อมต่อระหว่างเครือข่ายอุตสาหกรรม (Cluster) ในพื้นที่กับเศรษฐกิจชุมชน การสร้างความร่วมมือกับภาคเอกชนและสถาบันการศึกษาในการร่วมกันพัฒนาความรู้ในเชิงทฤษฎีและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในทางปฏิบัติเพื่อสร้างศักยภาพให้กับชุมชนในการประกอบธุรกิจแบบวิสาหกิจเพื่อสังคม รวมถึงการส่งเสริมการท่องเที่ยวท้องถิ่นและการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในชุมชนที่มีแหล่งท่องเที่ยว

๔. สนับสนุนการให้ความรู้ในการบริหารจัดการทางการเงินแก่ชุมชนและครัวเรือน การปรับองค์กรการเงินของชุมชนให้ทำหน้าที่เป็นสถาบันการเงินในระดับหมู่บ้านตำบลที่ทำหน้าที่ทั้งการให้กู้ยืมและการออม และจัดตั้งโครงข่ายการเงินฐานรากโดยมีธนาคารออมสินและธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์เป็นแม่ข่าย

๕. สนับสนุนชุมชนให้มีส่วนร่วมในการจัดสวัสดิการ บริการ และการจัดการทรัพยากรในชุมชน ในลักษณะเป็นหุ้นส่วนกับหน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการดูแลคุณภาพชีวิตประชาชน โดยเปิดรับสมาชิกทุกคนในท้องถิ่นโดยไม่เลือกปฏิบัติ ผลักดัน พ.ร.บ. โฉนดชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีการบริหารจัดการและใช้ประโยชน์จากที่ดินและทรัพยากรในพื้นที่ร่วมกัน

นอกจากนี้ ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ ได้กำหนดแผนงานสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนฐานรากและชุมชนเข้มแข็ง โดยมีสาระสำคัญเพื่อมุ่งพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนผ่านเครือข่ายวิสาหกิจเพื่อสังคม/วิสาหกิจชุมชน โดยการสร้างความร่วมมือระหว่างภาคเอกชนและวิสาหกิจเพื่อสังคม (วิสาหกิจชุมชน) ในแต่ละพื้นที่ เพื่อการสร้างองค์ความรู้ รูปแบบการจัดการเพื่อสร้างความเข้มแข็งและความยั่งยืนของวิสาหกิจในระยะยาว รวมทั้งเผยแพร่ความรู้ด้านการส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนฐานราก พร้อมทั้งประสานงานกับจังหวัดและท้องถิ่นเพื่อขยายผลจากชุมชนต้นแบบให้มีการนำไปใช้ในชุมชนอื่นๆ อย่างกว้างขวางเพื่อสนับสนุนนโยบายของรัฐภายใต้ยุทธศาสตร์ด้านการแก้ไขปัญหาความยากจน ลดความเหลื่อมล้ำ และสร้างการเติบโตจากภายใน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวิจัยฉบับนี้พบว่า สามารถแบ่งงานวิจัยได้เป็นสองส่วน โดยส่วนแรกจะเป็นการวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาคลัสเตอร์ โดยมีทั้งคลัสเตอร์ภาคอุตสาหกรรมและคลัสเตอร์อื่นๆ และส่วนที่สองจะเป็นงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวิสาหกิจชุมชน ซึ่งมีทั้งการวิจัยที่เน้นเฉพาะการศึกษาวิสาหกิจชุมชนท้องถิ่นเฉพาะกรณีและการศึกษาเกี่ยวกับพระราชบัญญัติวิสาหกิจชุมชน ซึ่งเป็นกฎหมายที่รองรับการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนในประเทศไทย โดยมีรายละเอียดดังนี้

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้ทำการวิจัยเรื่องคลัสเตอร์กล้วยไม้กลุ่มราชบุรีเมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๔ ในวิจัยดังกล่าวได้นำเสนอรูปแบบการพัฒนาคลัสเตอร์ การบริหารจัดการ กระบวนการที่นำไปสู่ความสำเร็จของเกษตรกรสวนกล้วยไม้ในการสร้างขีดความสามารถในการแข่งขัน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอรูปแบบการพัฒนาคลัสเตอร์ การบริหารจัดการ กระบวนการที่นำไปสู่ความสำเร็จของเกษตรกรสวนกล้วยไม้ ในการสร้างขีดความสามารถในการแข่งขัน และเพื่อเผยแพร่องค์ความรู้ให้กับเกษตรกร ผู้ประกอบการ หน่วยงานทั้งภาครัฐ เอกชน รวมทั้งชุมชนเพื่อนำไปเป็นแนวทางในการศึกษาเรียนรู้และพัฒนาคลัสเตอร์ต่อไป

งานวิจัยเรื่องคลัสเตอร์กล้วยไม้กลุ่มราชบุรี ได้มีการเปรียบเทียบการดำเนินงานของคลัสเตอร์กล้วยไม้กลุ่มราชบุรีและการพัฒนาคลัสเตอร์ในต่างประเทศในด้านต่างๆ โดยมีทั้งส่วนที่เหมือนและแตกต่างกัน และในประเด็นของการได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐพบว่า คลัสเตอร์ในต่างประเทศ เช่น คลัสเตอร์กล้วยไม้ไต้หวัน ภาครัฐได้สนับสนุนในการจัดตั้งกลุ่มคลัสเตอร์อย่างเป็นรูปธรรม และชัดเจนทั้งในด้านงานวิจัย การพัฒนาบุคลากร โครงสร้างพื้นฐานที่เอื้ออำนวยต่อธุรกิจและต่อเนื่องในระยะยาว โดยภาครัฐอาจมีนโยบายที่แตกต่างกันในการพัฒนาคลัสเตอร์แต่ละกลุ่ม สำหรับการพัฒนาคลัสเตอร์ของไทย รัฐยังมีบทบาทการสนับสนุนและการผลักดันธุรกิจดังกล่าวค่อนข้างน้อย ไม่มีนโยบายชัดเจน จริงจังและต่อเนื่อง แต่ในช่วงของการพัฒนาและเติบโต ความร่วมมือกับภาครัฐ โดยเฉพาะหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง มีการประสานความร่วมมือ เพื่อสนับสนุนการขับเคลื่อนของคลัสเตอร์ที่ชัดเจนขึ้น เช่น มีการกำหนดนโยบายในการส่งเสริมและผลักดันอย่างเป็นรูปธรรม เป็นต้น งานวิจัยชิ้นนี้ได้เสนอให้รัฐควรเข้ามามีบทบาทส่งเสริมพัฒนาคลัสเตอร์ในหลายมิติให้มากยิ่งขึ้นเพื่อผลักดันให้คลัสเตอร์ภายในประเทศมีความเข้มแข็งและประสบความสำเร็จมากขึ้นนั่นเอง

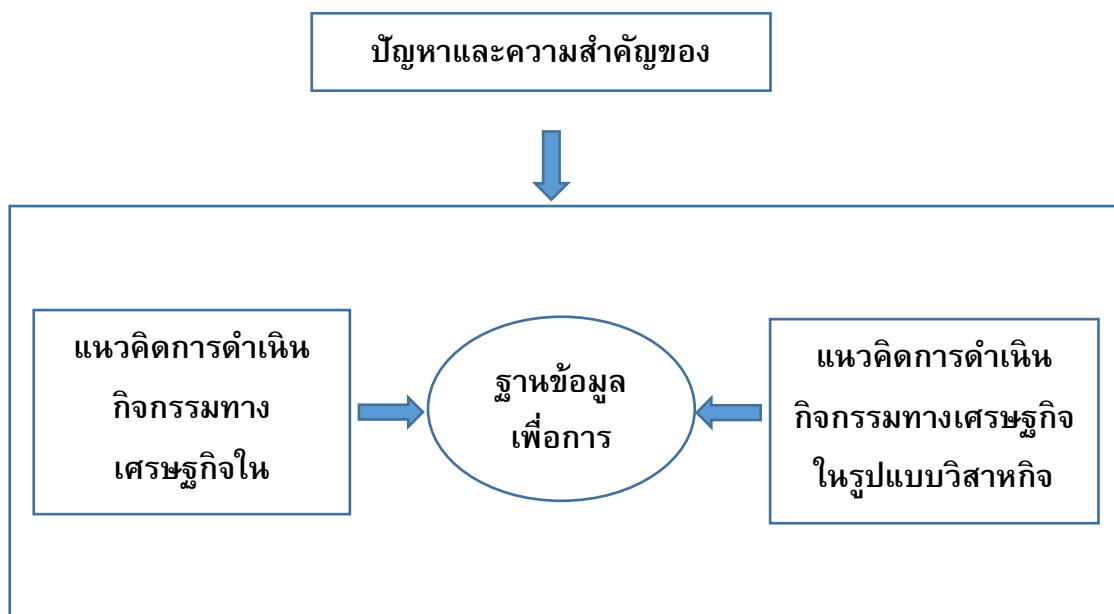
ในส่วนของงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวิสาหกิจชุมชน มีงานวิจัยของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช เรื่อง การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง พ.ศ. ๒๕๕๔ ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อ (๑) วิเคราะห์สภาพการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชน (๒) ศึกษาปัจจัยการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน (๓) ศึกษาแนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน โดยผลการวิจัยพบว่า วิสาหกิจชุมชนที่ศึกษาเริ่มจัดตั้งตั้งแต่ปีพ.ศ. ๒๕๔๘-๒๕๕๑ ส่วนใหญ่ไม่มีสำนักงาน การบริหารงานกลุ่มและกองทุนส่วนใหญ่ดำเนินการโดยคณะกรรมการกลุ่มที่มาจากการเลือกตั้ง ประกอบด้วยประธานและกรรมการจำนวน ๕-๑๕ คน มี

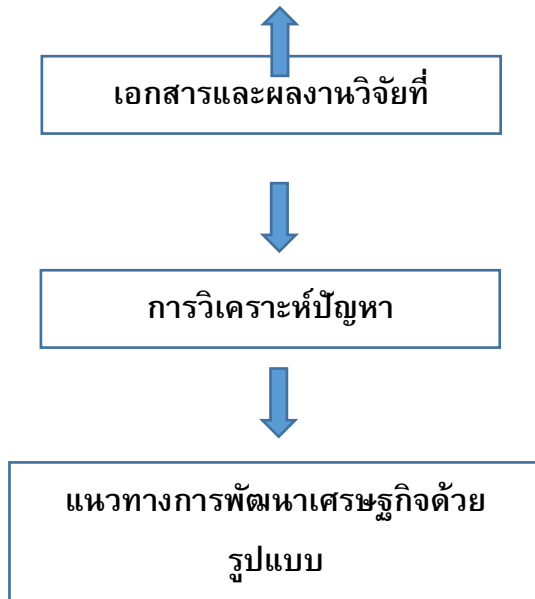
กฎระเบียบข้อบังคับ แหล่งของเงินกองทุนเริ่มต้นมาจากการสนับสนุนปัจจัยการผลิตจากภาครัฐ การดำเนินกิจกรรมการผลิตของกลุ่ม และการระดมหุ้นจากสมาชิก การจัดการเรียนรู้มีหลายรูปแบบ ได้แก่ อบรมจากศูนย์เรียนรู้ การเรียนรู้ภายในกลุ่ม การทดลองด้วยตนเอง และการศึกษาดูงาน การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสองด้าน ด้านแรกคือปัจจัยทั่วไปซึ่งประกอบด้วย ปัจจัยภายใน (สมาชิก, ประธาน/กรรมการ, ระบบการบริหารงาน, ศูนย์เรียนรู้, การเรียนรู้ของสมาชิก, ผู้สืบทอดและผู้อาวุโส) ปัจจัยภายนอก (ภัยธรรมชาติ, ปัจจัยการผลิต, พ่อค้าคนกลาง, หน่วยงานสนับสนุนและการแข่งขัน) ด้านที่สองคือ ปัจจัยเฉพาะซึ่งขึ้นอยู่กับประเภทของธุรกิจในวิสาหกิจชุมชน นั้นๆ เช่น วิสาหกิจชุมชนที่ผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว จะมีปัจจัยเฉพาะคือ ระบบชลประทาน ปัจจัยการผลิต การแปรรูปผลผลิตข้าวเพื่อเพิ่มมูลค่าข้าว การลดต้นทุนการผลิต การจัดตลาดกลางแลกเปลี่ยนพันธุ์ข้าว และการจัดตั้งสวัสดิการชาวนา เป็นต้น

วิจัยฉบับนี้ได้มีข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในการส่งเสริมและพัฒนาวิสาหกิจชุมชนโดยเสนอให้หน่วยงานในระดับนโยบายควรพิจารณากำหนดนโยบายในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนให้สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงโดยอาจมีการประเมินเพื่อกำหนดทิศทางในการพัฒนา ในส่วนของหน่วยงานที่ทำหน้าที่ส่งเสริมในพื้นที่ควรส่งเสริมให้มีการจัดทำศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีในแต่ละวิสาหกิจชุมชนเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้และศูนย์รวมความร่วมมือของสมาชิก นอกจากนี้ยังควรสนับสนุนการพัฒนาองค์ความรู้ในการประกอบอาชีพของสมาชิกเพื่อเป็นส่วนช่วยในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนในแต่ละแห่งอีกด้วย

จะเห็นได้ว่างานวิจัยที่เกี่ยวข้องจะเป็นงานวิจัยที่ศึกษาเฉพาะเรื่องคลัสเตอร์หรือวิสาหกิจชุมชนเพียงอย่างเดียวอย่างหนึ่ง ซึ่งงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าวจะมีส่วนช่วยต่อยอดในงานวิจัยชิ้นนี้เพื่อพัฒนาองค์ความรู้อื่นๆ อีกต่อไปด้วย

กรอบแนวคิดของการวิจัย

สรุป

สรุปได้ว่าหน้าที่ของรัฐที่สำคัญอีกด้านหนึ่งคือภารกิจทางด้านเศรษฐกิจ ซึ่งรัฐมีหน้าที่กำกับดูแลและวางแผนการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจให้เป็นไปด้วยความราบรื่น รวมถึงการจัดสรรทรัพยากรและกระจายความเจริญทางด้านเศรษฐกิจ ดังนั้น รัฐจึงต้องมีการวางแผนทางเศรษฐกิจเพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมายดังกล่าว อย่างไรก็ตาม ประเทศไทยให้ความสำคัญกับวางแผนของรัฐในด้านเศรษฐกิจดังจะเห็นได้จากการมีแผนยุทธศาสตร์ชาติ แผนปฏิรูปประเทศ รวมถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ซึ่งฉบับปัจจุบันเป็นฉบับที่ ๑๒ ของประเทศไทยอีกด้วย อย่างไรก็ตาม ประเทศไทยถือเป็นประเทศที่มีระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมซึ่งเอกชนจะมีบทบาทในการขับเคลื่อนทางเศรษฐกิจค่อนข้างมาก และในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยก็ได้ให้เสรีภาพบุคคลในการประกอบอาชีพ โดยการจำกัดเสรีภาพดังกล่าวจะกระทำมิได้ เว้นแต่ โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่ตราขึ้นเพื่อรักษาความมั่นคงหรือเศรษฐกิจของประเทศ การแข่งขันอย่างเป็นธรรม การป้องกันหรือขจัดการกีดกันหรือการผูกขาด การคุ้มครองผู้บริโภค การจัดระเบียบการประกอบอาชีพ เพียงเท่าที่จำเป็นหรือเพื่อประโยชน์สาธารณะอื่น จะเห็นได้ว่า รัฐธรรมนูญเปิดกว้างให้บุคคลมีเสรีภาพในการเลือกที่จะประกอบอาชีพ ซึ่งในประเทศไทยมีรูปแบบการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจหลากหลายรูปแบบ อันจะได้กล่าวถึงในบทต่อไป

บทที่ ๓

การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจของประเทศไทยในรูปแบบ คลัสเตอร์และวิสาหกิจชุมชน

ในประเทศไทยมีการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจในรูปแบบต่างๆ ทั้งนี้ ในบทนี้จะทำการศึกษาเกี่ยวกับการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจในรูปแบบคลัสเตอร์ซึ่งมีรูปแบบเป็นการร่วมมือหรือมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันของกลุ่มอุตสาหกรรม ซึ่งถือเป็นรูปแบบที่รัฐบาลให้ความสนใจดังจะเห็นได้จากการให้สิทธิประโยชน์ทางภาษีแก่ผู้ดำเนินธุรกิจอุตสาหกรรมในรูปแบบคลัสเตอร์ นอกจากนี้ยังจะศึกษาเกี่ยวกับการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจในรูปแบบวิสาหกิจชุมชนซึ่งเป็นรูปแบบการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจขนาดเล็กที่ใช้ต้นทุนไม่สูงมากนัก โดยเป็นกิจการของชุมชนเกี่ยวกับการผลิตสินค้าการให้บริการหรือการอื่นๆ ที่ดำเนินการโดยคนในชุมชน เพื่อสร้างรายได้และพึ่งพาตนเองของครอบครัวชุมชนและระหว่างชุมชน จะเห็นได้ว่าทั้งคลัสเตอร์และวิสาหกิจชุมชนมีทั้งจุดร่วมและจุดที่แตกต่างกันดังจะได้ศึกษากันในบทนี้

การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจในรูปแบบคลัสเตอร์

คลัสเตอร์ เป็นการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจในรูปแบบหนึ่ง ซึ่งมีผู้ให้คำนิยามความหมายแตกต่างกันไป ดังนี้

Michael E. Porter ได้ให้ความหมายของคลัสเตอร์ไว้ว่า หมายถึง ความร่วมมือ ความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันของกลุ่มอุตสาหกรรม อาจเป็นอุตสาหกรรมเดียวกันหรือต่างอุตสาหกรรมที่มีความเกี่ยวเนื่องกัน รวมถึงซัพพลายเออร์ สถาบันวิจัยและพัฒนา สถาบันการเงิน และสถาบันอื่นๆ โดยมีเป้าหมายและกลยุทธ์ร่วมกัน ซึ่งก่อให้เกิดการบริหารจัดการความรู้และเทคโนโลยี รวมถึงการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและนำไปสู่การพัฒนานวัตกรรม ตลอดจนประสิทธิภาพในการผลิตร่วมกัน โดยมีภาครัฐให้การสนับสนุนและจัดหาสาธารณูปโภคพื้นฐานสนับสนุน

United Nations Industrial Development Organization ได้ให้นิยามคำว่าคลัสเตอร์คือ การรวมตัวของกลุ่มธุรกิจที่ตั้งในท้องถิ่นหรือพื้นที่ใกล้เคียงกัน โดยจะผลิตสินค้าหรือบริการที่มีลักษณะเหมือนกัน เกี่ยวข้องกัน หรือส่งเสริมกัน ทำให้ธุรกิจในกลุ่มคลัสเตอร์ต้องเผชิญกับปัญหา อุปสรรค โอกาสและความท้าทายทางธุรกิจที่คล้ายกัน การรวมกลุ่มอุตสาหกรรมเพื่อเพิ่ม

ประสิทธิภาพโดยรวมและทำให้เกิดการกระจายตัวของความรู้เนื่องจากผู้ประกอบการรายใดคิดค้นนวัตกรรมใหม่ ผู้ประกอบการรายอื่นสามารถนำไปปรับปรุงและพัฒนาต่อยอดได้ ซึ่งจะส่งเสริมการพัฒนาความสามารถในการแข่งขันในระบบเศรษฐกิจบนฐานนวัตกรรมอีกด้วย ความหมายของ UNIDO ดังกล่าวคล้ายกับของ Porter และยังชี้ให้เห็นถึงแนวคิดการจัดการเชิงกลยุทธ์ด้วยการให้ความสำคัญกับการประเมินสภาพแวดล้อม เพื่อกำหนดเป้าหมายและกลยุทธ์ร่วมกัน¹

นอกจากนี้คลัสเตอร์ยังมีความหมายรวมถึง ผู้ให้บริการ (Service Providers) สถาบันการเงิน (Financial Institutes) สถาบันสนับสนุนต่างๆ (Supporting Institutes) และหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องในท้องถิ่น ซึ่งจะช่วยส่งเสริมการพัฒนาของคลัสเตอร์ด้วย โดยกิจการ สถาบัน และตัวแทนทั้งหลาย ที่มีความเกี่ยวข้องกันเป็นเครือข่ายจะต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ตลอดจนการมีทัศนคติในการร่วมมือกันเอง จะเป็นปัจจัยแห่งความสำเร็จสำหรับทุกฝ่าย บริษัทคือผู้ที่อยู่ในสนามการแข่งขันที่แท้จริง และในการแข่งขันจะต้องมีความพลวัต (Dynamic) มีการสร้างนวัตกรรม (Innovation) รวมทั้งการมองหากลยุทธ์ที่สร้างความแตกต่างอยู่เสมอ ดังนั้น การเพิ่มผลผลิตจากการใช้และพัฒนาปัจจัยการผลิตเพื่อสร้างความแตกต่างอย่างต่อเนื่องจะเป็นสิ่งสำคัญต่อการสร้างความมั่งคั่ง (Prosperity) ของประเทศ

ในขณะที่นิยามความหมายของคลัสเตอร์ในประเทศไทย สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) หรือ สภาพัฒน์ฯ ระบุว่า “คลัสเตอร์” หรือ “เครือข่ายวิสาหกิจ” หมายถึง “กลุ่มของผู้ประกอบการที่มีการกระจุกตัวกันอยู่อย่างหนาแน่นในทำเลหรือท้องถิ่นเดียวกัน และมีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกันในอุตสาหกรรมการผลิตหรือบริการหนึ่งๆ ซึ่งเป็นแกนหลักทางเศรษฐกิจในท้องถิ่นที่ผลิตและจำหน่ายสินค้าหรือบริการนั้นๆ มีการใช้ทรัพยากรร่วมกัน มีการแข่งขันทางธุรกิจ เผชิญปัญหาหรือความท้าทายต่างๆ คล้ายกันมารวมกลุ่มกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน แลกเปลี่ยนข้อมูล ข่าวสาร ความคิด และประสบการณ์ระหว่างกัน ดำเนินกิจกรรมบางอย่างร่วมกัน รวมทั้งมีการเชื่อมโยงกับหน่วยงาน หรือองค์กรสนับสนุนต่างๆ เช่น สมาคมการค้า สถาบันการศึกษา สถาบันวิจัยและพัฒนา สถาบันที่ปรึกษา ตลอดจนหน่วยงานภาครัฐ อันจะมีผลทำให้คลัสเตอร์นั้นเกิดองค์ความรู้ใหม่ๆ และพัฒนาไปสู่สังคมแห่งภูมิปัญญา ซึ่งจะเป็ประโยชน์ต่อการส่งเสริมการสร้างนวัตกรรม และนำไปสู่การยกระดับความสามารถในการแข่งขันโดยรวมของคลัสเตอร์

¹ กิ่งพร ทองใบและคณะ. “การประยุกต์แนวคิดการจัดการธุรกิจแบบคลัสเตอร์กรณีศึกษา: กลุ่มอุตสาหกรรม หัตถอุตสาหกรรม สภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย”, วารสารอิเล็กทรอนิกส์การวิจัยทางไกลเชิงนวัตกรรม. ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๒, กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๑. หน้า ๒๙-๓๐.

ในที่สุด”² จากนิยามความหมายข้างต้นของคลัสเตอร์ เราสามารถสรุปได้ว่า คลัสเตอร์คือการรวมกลุ่มทางธุรกิจที่มีความเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน ไม่ว่าจะเป็นในลักษณะของพื้นที่หรือลักษณะธุรกิจ เพื่อทำให้เพิ่มประสิทธิภาพในการแข่งขันของกลุ่มธุรกิจนั้นให้มากยิ่งขึ้นนั่นเอง

แนวความคิดของการพัฒนาเศรษฐกิจในรูปแบบคลัสเตอร์

แนวคิดเกี่ยวกับคลัสเตอร์ เริ่มปรากฏตั้งแต่ช่วงปลายศตวรรษที่ ๑๙ โดยอัลเฟรด มาร์เชล (Alfred Marshall) แห่งมหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ ได้สังเกตเห็นว่ากลุ่มอุตสาหกรรมที่ฝังตัวอยู่ ณ ที่ใดที่หนึ่ง จะมีประสิทธิภาพที่ดีกว่าอุตสาหกรรมที่กระจายอยู่ โดยมีรูปแบบที่สะท้อนแนวคิดเครือข่ายวิสาหกิจที่เป็นรูปธรรมได้แก่ เขตอุตสาหกรรม (Industry District) ในอิตาลี โดยมีกลุ่มบริษัทผู้ประกอบการขนาดกลางและขนาดเล็กที่ดำเนินกิจการอยู่ในพื้นที่เดียวกัน มีความร่วมมือและแข่งขันในเวลาเดียวกัน การรวมตัวในลักษณะนี้นำไปสู่ความได้เปรียบเชิงแข่งขันทางธุรกิจ ต่อมาแนวคิดคลัสเตอร์ได้รับการพัฒนาให้เป็นทฤษฎีในฐานะที่เป็นเครื่องมือการพัฒนา

ประโยชน์สำคัญของคลัสเตอร์ต่อธุรกิจและอุตสาหกรรมแบ่งเป็น ๓ ด้าน ได้แก่³

๑. การเพิ่มผลผลิตการผลิต (Productivity) ผู้ประกอบการภายในคลัสเตอร์สามารถเข้าถึงแรงงานและบุคลากรที่เชี่ยวชาญในสาขาอุตสาหกรรม/ธุรกิจของตนเองได้ง่ายขึ้นจากการมีกลุ่มธุรกิจประเภทเดียวกันอยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงกันอีกทั้งช่วยให้การจัดหาวัตถุดิบทำได้ง่ายและมีความหลากหลายจาก Suppliers ที่มีให้เลือกจำนวนมากและสะดวกต่อ Suppliers ในการให้บริการหลังการขาย นอกจากนี้ คลัสเตอร์ยังได้ประโยชน์จากบริการสนับสนุน อาทิ ธุรกิจเทคโนโลยีสารสนเทศ ธุรกิจซ่อมแซมเครื่องจักร และธุรกิจสื่อต่างๆ รวมถึงสถาบันการศึกษาและสถาบันวิจัยในพื้นที่ ทั้งนี้ การรวมกลุ่มเป็นเครือข่ายธุรกิจภายในคลัสเตอร์ยังก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร เทคนิคการผลิตและองค์ความรู้ใหม่ๆ ซึ่งมีส่วนช่วยให้ผลผลิตการผลิตของธุรกิจในคลัสเตอร์พัฒนาขึ้นอีกทั้งยังเป็นพื้นที่เป้าหมายที่ภาครัฐให้ความสำคัญในการลงทุนโครงสร้างสาธารณูปโภคพื้นฐานต่างๆ ซึ่งมีส่วนช่วยให้ธุรกิจในคลัสเตอร์ได้เปรียบกว่าธุรกิจนอกคลัสเตอร์

๒. การผลักดันให้เกิดนวัตกรรม (innovation) การอยู่ร่วมกันของธุรกิจหรืออุตสาหกรรมในคลัสเตอร์ทำให้ผู้ประกอบการสามารถเข้าถึงเทคโนโลยีใหม่หรือชิ้นส่วนอุปกรณ์ใหม่จาก Suppliers ที่อยู่ในคลัสเตอร์ได้รวดเร็วกว่าผู้ประกอบการนอกคลัสเตอร์รวมถึงสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารและ

² สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. คลัสเตอร์ กล้วยไม้กลุ่มราชบุรี. (กรุงเทพฯ: บริษัท ควิกซีอพี จำกัด, ๒๕๕๔). หน้า ๑.

³ธนาคารเพื่อการส่งออกและนำเข้า. “Share โลกเศรษฐกิจ: Cluster...อีกมิติของการส่งเสริมการลงทุน”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: <http://www.ryt9.com/s/exim/2352668> ,๒๕๕๘.

เทคนิคใหม่ๆ จากการพบปะกันของผู้ประกอบการในเครือข่ายคลัสเตอร์ทำให้การพัฒนานวัตกรรมใหม่ในคลัสเตอร์มีโอกาสเกิดขึ้นได้รวดเร็ว นอกจากนี้ ผู้ประกอบการในคลัสเตอร์มีเพียงร่วมมือกันเท่านั้นแต่ผู้ผลิตสินค้า/บริการประเภทเดียวกันที่มีอยู่มากภายในคลัสเตอร์ยังต้องแข่งขันกันเองทำให้เกิดแรงผลักดันในการคิดค้นนวัตกรรมใหม่ๆ เพื่อเอาชนะคู่แข่งด้วย

๓. การสร้างธุรกิจใหม่ (New Business Formation) ผู้ประกอบการ ผู้บริหาร หรือพนักงานที่ทำงานในคลัสเตอร์สามารถมองเห็นโอกาสทางธุรกิจใหม่ๆ หรือช่องว่างทางธุรกิจ ที่ซ่อนอยู่ภายในคลัสเตอร์และจะได้ประโยชน์จากทรัพยากรต่างๆ ในคลัสเตอร์ไม่ว่าจะเป็น Suppliers บุคลากรและบริการต่างๆ ทำให้สามารถจัดตั้งธุรกิจใหม่ได้รวดเร็ว นอกจากนี้ สถาบันการเงินและนักลงทุนมักมีความคุ้นเคยกับธุรกิจภายในคลัสเตอร์ดีอยู่แล้ว จึงไม่เป็นการยากที่จะให้การสนับสนุนธุรกิจที่เกิดขึ้นใหม่ในคลัสเตอร์

ประเทศจีนเป็นประเทศที่ประสบความสำเร็จอย่างสูงในการพัฒนาเป็นฐานการผลิตสินค้าอุตสาหกรรมของโลก ซึ่งนอกจากต้นทุนค่าแรงที่ถูกแล้ว ต้นทุนการผลิตสินค้าอุตสาหกรรมในประเทศจีนยังมีความได้เปรียบประเทศส่วนใหญ่ในโลก อันเนื่องมาจากการก่อตัวขึ้นของเครือข่ายห่วงโซ่การผลิตหรือคลัสเตอร์อุตสาหกรรมขนาดใหญ่ในจีน ซึ่งช่วยลดต้นทุนโลจิสติกส์ ตลอดจนการจัดหาวัตถุดิบ การสต็อกสินค้า ช่วยลดค่าใช้จ่ายด้านการตลาด และเกิดการถ่ายทอดเทคโนโลยีอย่างรวดเร็ว จนอาจกล่าวได้ว่า จีนเป็นฐานการผลิตอุตสาหกรรมที่มีต้นทุนต่ำตลอดห่วงโซ่การผลิตนับตั้งแต่การจัดหาวัตถุดิบ อุตสาหกรรมต้นน้ำ กลางน้ำ จนถึงปลายน้ำ และโยงไปจนถึงการจัดการด้านโลจิสติกส์ ระบบคลังสินค้า และการขนส่งสินค้าไปยังลูกค้าปลายทาง เฉพาะอุตสาหกรรมเสื้อผ้าและสิ่งทอมีการรวมตัวกันเป็นคลัสเตอร์ขนาดใหญ่ถึง ๑๐๘ คลัสเตอร์ทั่วประเทศจีน นอกจากนี้ยังมีคลัสเตอร์อุตสาหกรรมอื่นที่สำคัญ เช่น รองเท้า ผ้าไหม กระเป๋าเดินทาง ของเล่น เฟอร์นิเจอร์ เปียโน นาฬิกา เครื่องใช้ไฟฟ้า คอมพิวเตอร์ จักรยาน มอเตอร์ไซค์ เครื่องจักร เป็นต้น⁴

องค์ประกอบของคลัสเตอร์

คลัสเตอร์นั้นมีองค์ประกอบหลักๆ ได้แก่ (๑) ผู้ประกอบการอุตสาหกรรม ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการผลักดันขับเคลื่อนของคลัสเตอร์ (๒) ผู้ประกอบการอุตสาหกรรมสนับสนุนหรือธุรกิจบริการที่เกี่ยวข้อง ตั้งแต่ต้นน้ำจนถึงปลายน้ำ (๓) สถาบันการเงินที่จะช่วยสนับสนุนด้านเงินทุนในการขยายกิจการ หรือการลงทุนเพิ่มในด้านต่างๆ (๔) ผู้ให้บริการด้านพัฒนาธุรกิจ (Business

⁴บริษัท ศูนย์วิจัยกสิกรไทย จำกัด. “คลัสเตอร์อุตสาหกรรมจีน: เคล็ดลับฐานการผลิตโลก”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: <http://copag.msu.ac.th/journal/filesjournal/6-2/20012017114746.pdf>, ๒๕๕๑.

Development Service —BDS) ซึ่งอาจจะเป็นหน่วยงานทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน (๕) สถาบันการศึกษาวิจัยต่างๆ ที่จะช่วยปรับปรุงพัฒนายกระดับเทคโนโลยีการผลิตให้ดีขึ้น

และในส่วนของภาครัฐนั้น มีหน้าที่หลักในการจัดอำนวยความสะดวกสร้างสิ่งแวดล้อมทางธุรกิจที่จะเอื้อให้การพัฒนาคลัสเตอร์เป็นไปอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ วัตถุประสงค์ของการรวมกลุ่มแบบคลัสเตอร์นั้น ต้องเน้นย้ำเป้าหมายหลัก ได้แก่

๑. การร่วมมือซึ่งกันและกัน เพื่อก่อให้เกิดการเรียนรู้แลกเปลี่ยนและถ่ายทอดความรู้ และประสบการณ์ รวมทั้งช่วยเหลือเกื้อกูลกันระหว่างสมาชิกอย่างจริงจัง

๒. การเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน เพื่อให้เกิดการใช้ทรัพยากรร่วมกัน การลดต้นทุนการผลิต การร่วมกันจัดการวัตถุดิบ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ร่วมกัน รวมไปถึงการจัดการตลาด การวิจัยและการลงทุนต่างๆ ร่วมกันในที่สุด ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการดำเนินธุรกิจอย่างมีประสิทธิภาพ สามารถลดต้นทุนในภาพรวมของคลัสเตอร์ ซึ่งคลัสเตอร์จะส่งผลให้เกิดความเข้มแข็ง และสร้างขีดความสามารถในการแข่งขันได้มากยิ่งขึ้น การร่วมมือในด้านต่างๆ ของสมาชิกไม่ว่าจะเป็นด้านเทคโนโลยี การวิจัยและพัฒนา การตลาด การพัฒนาบุคลากร รวมทั้งการแลกเปลี่ยนและถ่ายทอดเทคนิค การบริหารงานซึ่งกันและกัน จะช่วยให้สมาชิกแต่ละรายมีขีดความสามารถเพิ่มขึ้น ถึงแม้จะมีความแตกต่างหรือไม่เท่าเทียมกันเนื่องจากศักยภาพพื้นฐานแต่ละกิจการไม่เท่ากัน แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นจะส่งผลให้เกิดประสิทธิภาพโดยรวม (Collective Efficiency) ของคลัสเตอร์เพิ่มขึ้น นั่นคือหัวใจสำคัญของการรวมกลุ่มแบบคลัสเตอร์⁵

การนำคลัสเตอร์มาประยุกต์ใช้กับธุรกิจในประเทศไทย

รัฐบาลภายใต้การนำของพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา ได้ให้ความสำคัญของการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศในรูปแบบคลัสเตอร์ คณะรัฐมนตรีและคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุนจึงได้เห็นชอบให้กำหนดนโยบายเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษในรูปแบบคลัสเตอร์ หรือที่เรียกสั้นๆ ว่า “นโยบายคลัสเตอร์” มีผลตั้งแต่วันที่ ๑๖ กันยายน พ.ศ. ๒๕๕๘ เป็นต้นมา โดยมีวัตถุประสงค์ของการพัฒนาคลัสเตอร์คือ การสร้างความเข้มแข็งของห่วงโซ่มูลค่า (Value Chain) และนำไปสู่การสร้างอุตสาหกรรมแห่งอนาคต เพื่อสร้างเสริมศักยภาพด้านการลงทุนของประเทศไทย เพื่อดึงดูดการลงทุน

⁵ กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม. “ปัจจัยสำคัญในการพัฒนาคลัสเตอร์อุตสาหกรรมของไทย”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: <http://www.ryt9.com/s/ryt9/65688> ,๒๕๕๙.

จากนักลงทุนรายเดิมและรายใหม่ และเพื่อกระจายความเจริญไปสู่ภูมิภาคและท้องถิ่น ตลอดจนสร้างโอกาสทางธุรกิจให้กับผู้ประกอบการวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม⁶

นโยบายคลัสเตอร์แบ่งออกเป็น ๒ รูปแบบ คือ

๑. Super Cluster เป็นคลัสเตอร์สำหรับกิจการที่ใช้เทคโนโลยีขั้นสูง และอุตสาหกรรมแห่งอนาคต ตัวอย่างเช่น คลัสเตอร์ยานยนต์และชิ้นส่วน คลัสเตอร์เครื่องใช้ไฟฟ้าอิเล็กทรอนิกส์และอุปกรณ์โทรคมนาคม คลัสเตอร์ปิโตรเคมีและเคมีภัณฑ์ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม คลัสเตอร์ดิจิทัล Food Innopolis และ Medical Hub

๒. คลัสเตอร์เป้าหมายอื่นๆ ตัวอย่างเช่น คลัสเตอร์เกษตรแปรรูป คลัสเตอร์สิ่งทอและเครื่องนุ่งห่ม

ทั้งนี้ สำนักงานส่งเสริมการลงทุนได้กำหนดสิทธิประโยชน์สำหรับคลัสเตอร์ ดังนี้
สิทธิประโยชน์สำหรับ Super Cluster

๑. ยกเว้นภาษีเงินได้นิติบุคคล ๘ ปี และลดหย่อนร้อยละ ๕๐ เพิ่มเติมอีก ๕ ปี

๒. สำหรับกิจการเพื่ออนาคตที่มีความสำคัญสูง กระทรวงการคลังจะพิจารณายกเว้นภาษีเงินได้นิติบุคคลสูงสุด ๑๐-๑๕ ปี

๓. ยกเว้นอากรขาเข้าเครื่องจักร

๔. ยกเว้นภาษีเงินได้บุคคลธรรมดา สำหรับผู้เชี่ยวชาญชั้นนำระดับนานาชาติที่ทำงานในพื้นที่ที่กำหนดทั้งคนไทยและต่างชาติ

๕. จะพิจารณาให้ถิ่นที่อยู่ถาวรสำหรับผู้เชี่ยวชาญชั้นนำระดับนานาชาติ

๖. อนุญาตให้ต่างชาติถือกรรมสิทธิ์ที่ดินเพื่อประกอบกิจการที่ได้รับการส่งเสริม

สิทธิประโยชน์สำหรับคลัสเตอร์อื่นๆ

๑. ยกเว้นภาษีเงินได้นิติบุคคล ๓-๘ ปี และลดหย่อนร้อยละ ๕๐ เพิ่มเติมอีก ๕ ปี

๒. ยกเว้นอากรขาเข้าเครื่องจักร

๓. จะพิจารณาให้ถิ่นที่อยู่ถาวร สำหรับผู้เชี่ยวชาญชั้นนำระดับนานาชาติ

๔. อนุญาตให้ต่างชาติถือกรรมสิทธิ์ที่ดินเพื่อประกอบกิจการที่ได้รับการส่งเสริม

จะเห็นได้ว่ารัฐสนับสนุนให้มีการประกอบธุรกิจในรูปแบบคลัสเตอร์ โดยให้สิทธิประโยชน์แก่ผู้ประกอบการคลัสเตอร์ทั้งสิทธิประโยชน์ทางด้านภาษีและสิทธิประโยชน์ที่ไม่ใช่ด้านภาษี โดยรัฐจะให้สิทธิประโยชน์ไม่เท่ากันขึ้นอยู่กับประเภทธุรกิจตามนโยบายที่รัฐกำหนด อย่างไรก็ตาม

⁶ จุฑาทิพ คล้ายทับทิม. “นโยบายคลัสเตอร์ของรัฐบาลพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา กับโอกาสของประเทศไทยในประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: <http://copag.msu.ac.th/journal/filesjournal/6-2/20012017114746.pdf>, ๒๕๕๙.

ตาม รัฐจะมอบสิทธิประโยชน์ให้แก่ผู้ประกอบการธุรกิจในรูปแบบคลัสเตอร์ที่เป็นธุรกิจประเภทอุตสาหกรรมเท่านั้น ยังไม่ปรากฏว่ามีการให้สิทธิประโยชน์แก่ผู้ประกอบการธุรกิจในรูปแบบคลัสเตอร์ที่เป็นธุรกิจประเภทอื่นๆ แต่อย่างใด

ข้อจำกัดของการดำเนินธุรกิจในรูปแบบคลัสเตอร์ในประเทศไทย

สำหรับประเทศไทย การพัฒนาคลัสเตอร์อุตสาหกรรมมีในวงจำกัด คลัสเตอร์อุตสาหกรรมที่เป็นรูปธรรมและมีความเชื่อมโยงในลักษณะห่วงโซ่อุปทานที่ชัดเจนได้แก่ คลัสเตอร์อุตสาหกรรมยานยนต์และชิ้นส่วน คลัสเตอร์การผลิต Hard Disk Drive คลัสเตอร์อุตสาหกรรมเครื่องใช้ไฟฟ้า คลัสเตอร์อุตสาหกรรมอาหาร คลัสเตอร์กล้วยไม้ และคลัสเตอร์เซรามิกส์ เป็นต้น แต่ขนาดคลัสเตอร์ของไทยเทียบไม่ได้กับการพัฒนาคลัสเตอร์อุตสาหกรรมของจีนที่มีผู้ผลิตในแต่ละคลัสเตอร์หลายพันหรือหลายหมื่นราย และมีการเชื่อมโยงกันในลักษณะต้นน้ำและปลายน้ำสูง ดังนั้น หากไทยจะมุ่งพัฒนาคลัสเตอร์อุตสาหกรรมของตนอย่างกว้างขวางก็อาจต้องมีผู้ประสานงานคลัสเตอร์ในระดับต่าง ๆ เช่น ระดับจังหวัดและระดับภาค เพื่อสนับสนุนกิจกรรมความร่วมมือต่างๆ ของคลัสเตอร์ โดยเฉพาะในช่วงเริ่มต้นการก่อตั้งคลัสเตอร์ โดยสามารถประสานผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง (stakeholders) อย่างกว้างขวาง อาทิ ผู้ประกอบการอุตสาหกรรมสนับสนุนตั้งแต่ต้นน้ำจนถึงปลายน้ำ ธุรกิจบริการที่เกี่ยวข้อง สถาบันการเงินที่จะช่วยสนับสนุนด้านเงินทุนในการขยายกิจการ ผู้ให้บริการด้านพัฒนาธุรกิจ ซึ่งอาจจะเป็นหน่วยงานทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน รวมทั้งสถาบันการศึกษาวิจัยต่างๆ โดยมีเป้าหมายหลัก เพื่อให้เกิดการเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน มีการใช้ทรัพยากรร่วมกัน ลดต้นทุนการผลิต จัดการด้านวัตถุดิบ พัฒนาทรัพยากรมนุษย์ร่วมกัน รวมไปถึงการจัดการตลาด การวิจัยและการลงทุนต่างๆ ร่วมกันในที่สุด เพื่อให้เกิดการดำเนินธุรกิจอย่างมีประสิทธิภาพ และสร้างขีดความสามารถในการแข่งขันได้มากยิ่งขึ้น⁷

ที่ผ่านมา ได้มีความพยายามร่วมกันของภาครัฐและเอกชนในการพัฒนาคลัสเตอร์อุตสาหกรรม ๓ ชนิดเป็นพิเศษ ได้แก่ อุตสาหกรรมชิ้นส่วนยานยนต์ อุตสาหกรรมอาหาร และอุตสาหกรรมเสื้อผ้าสำเร็จรูป เนื่องจากคลัสเตอร์อุตสาหกรรมชิ้นส่วนยานยนต์มีการกระจุกตัวอยู่ในเขตกรุงเทพฯ และปริมณฑล และเป็นอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ที่มีอุตสาหกรรมต่อเนื่องมาก ประกอบกับเป็นอุตสาหกรรมที่ภาครัฐมีนโยบายให้การสนับสนุนอย่างจริงจัง ส่วนคลัสเตอร์อุตสาหกรรมแปรรูปอาหารในเขตภาคกลางเป็นอุตสาหกรรมหลักของประเทศอันหนึ่งที่สร้างมูลค่าเพิ่มได้มาก เนื่องจากใช้วัตถุดิบใน

⁷ บริษัท ศูนย์วิจัยกสิกรไทย จำกัด. “คลัสเตอร์อุตสาหกรรมจีน: เคล็ดลับฐานการผลิตโลก”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: <http://library.dip.go.th/multim2/news/n03168.pdf>, ๒๕๕๑.

ประเทศเกือบทั้งสิ้น สำหรับคลัสเตอร์อุตสาหกรรมเสื้อผ้าสำเร็จรูปในจังหวัดชัยภูมิมีความโดดเด่น เนื่องจากมีการรวมกลุ่มของผู้ประกอบการสิ่งทอ ที่ย้ายฐานออกจากกรุงเทพฯ และจังหวัดอื่นๆ ประกอบกับภาครัฐและภาคเอกชนในท้องถิ่นมีความตั้งใจที่จะส่งเสริมให้อุตสาหกรรมสิ่งทอเป็นจุดเด่นและจุดขายของจังหวัด⁸

การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจในรูปแบบวิสาหกิจชุมชน

ในประเทศไทยได้มีการตราพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. ๒๕๔๘ โดยมีเหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้คือ “โดยที่เศรษฐกิจชุมชนเป็นพื้นฐานของการพัฒนาเศรษฐกิจแบบพอเพียง และโดยที่เศรษฐกิจชุมชนในปัจจุบันจำนวนหนึ่งยังอยู่ในระดับที่ไม่พร้อมจะเข้ามาแข่งขันทางการค้าทั้งในระดับภายในประเทศและระหว่างประเทศ สมควรให้มีการส่งเสริมความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น การสร้างรายได้ การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การพัฒนาความสามารถในการจัดการ และพัฒนารูปแบบของวิสาหกิจชุมชน อันจะยังผลให้ชุมชนพึ่งพาตนเองได้และพัฒนา ระบบเศรษฐกิจชุมชนให้มีความเข้มแข็งพร้อมสำหรับการแข่งขันทางการค้าในอนาคตไม่ว่าในระดับใด รวมไปถึงการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนไปสู่การเป็นผู้ประกอบการขนาดย่อมและขนาดกลางต่อไป”

โดยกฎหมายดังกล่าวได้ให้คำนิยามของวิสาหกิจชุมชนว่า วิสาหกิจชุมชน หมายถึงกิจการของชุมชนเกี่ยวกับการผลิตสินค้าการให้บริการหรือการอื่นๆ ที่ดำเนินการโดยคณะบุคคลที่มีความผูกพัน มีวิถีชีวิตร่วมกันและรวมตัวกันประกอบกิจการดังกล่าวไม่ว่าจะเป็นนิติบุคคลในรูปแบบใด หรือไม่เป็นนิติบุคคล เพื่อสร้างรายได้และเพื่อการพึ่งพาตนเองของครอบครัวชุมชนและระหว่างชุมชน

นอกจากนี้ กฎหมายดังกล่าวยังให้นิยามคำว่า “เครือข่ายวิสาหกิจชุมชน” หมายความว่า คณะบุคคลที่รวมตัวกันโดยมีวัตถุประสงค์ในการจัดทำกิจกรรมอย่างหนึ่งอย่างใดเพื่อประโยชน์ในการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนในเครือข่าย และให้คำนิยามของ “กิจการวิสาหกิจชุมชน” หมายความว่า กิจการของวิสาหกิจชุมชนหรือเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน

จะเห็นได้ว่าพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. ๒๕๔๘ ได้ให้คำนิยามของทั้งวิสาหกิจชุมชน และเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน ซึ่งทั้งสองคำนี้มีความหมายที่แตกต่างกัน โดยเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนจะเป็นการรวมกลุ่มของวิสาหกิจชุมชนที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน เมื่อพิจารณาแล้วจะพบว่าเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนจะมีความใกล้เคียงกับคลัสเตอร์ในแง่ของการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจที่มีความสัมพันธ์กันหรือมีลักษณะใกล้เคียงกัน

⁸ เรื่องเดียวกัน.

แนวความคิดของการพัฒนาแบบวิสาหกิจชุมชน

คณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนได้ให้ความหมายของ วิสาหกิจชุมชน (community enterprise) ว่าหมายถึง กิจการของชุมชนเกี่ยวกับการผลิตสินค้า การให้บริการหรือ การอื่นๆ ที่ดำเนินการโดยคณะบุคคลที่มีความผูกพัน มีวิถีชีวิตร่วมกันและรวมตัวกันประกอบกิจการ ดังกล่าว ไม่ว่าจะป็นนิติบุคคลในรูปแบบใด หรือไม่เป็นนิติบุคคล เพื่อสร้างรายได้และเพื่อการพึ่งพาตนเองของครอบครัว ชุมชนและระหว่างชุมชน ดังนั้น ความหมายของวิสาหกิจชุมชนโดยสรุปคือ การประกอบการเพื่อการจัดการ “ทุนของชุมชน” อย่างสร้างสรรค์เพื่อการพึ่งตนเอง ซึ่ง “ทุนของชุมชน” ไม่ได้หมายถึงแต่เพียงเงิน แต่รวมถึงทรัพยากร ผลผลิต ความรู้ ภูมิปัญญา ทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางสังคม

วิสาหกิจชุมชนนั้นจะเน้นการพึ่งพาอาศัยกันมากกว่าการแสวงหากำไร โดยวิสาหกิจชุมชนนั้นจัดเป็นกลุ่มกิจกรรมของชุมชนที่ชุมชนคิดได้จากการเรียนรู้ไม่ใช่กิจกรรมเดี่ยวๆ ที่ทำเพื่อมุ่งสู่ตลาดใหญ่และไม่ใช้กิจกรรมที่ซับซ้อนอะไร ล้วนแล้วแต่เป็นการทำกินทำใช้ทดแทนการซื้อจากตลาดได้ และเป็นการจัดการระบบการผลิตและบริการที่มีอยู่ในชีวิตประจำวัน เช่น การจัดการเรื่องข้าว หมูเห็ด เบ็ด ไก่ ผัก ผลไม้ น้ำยาสระผม สบู่ น้ำยาล้างจาน หรืออื่นๆ ที่ชุมชนทำได้เองโดยไม่ยุ่งยากนัก การทำกินทำใช้ทดแทนการซื้อเป็นการลดรายจ่ายและยังช่วยให้ระบบเศรษฐกิจเข้มแข็งขึ้น นอกจากนี้ยังเป็นการจัดระบบเศรษฐกิจใหม่ให้เป็นฐานที่เป็นจริงในชุมชน เพราะถ้าชุมชนเข้มแข็งพึ่งพาตนเองได้ กระแสพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงเปรียบเศรษฐกิจพอเพียงเหมือนเสาเข็มของตึกที่ทำให้ตึกมั่นคงแข็งแรง เศรษฐกิจของประเทศก็จะเข้มแข็งและอยู่ได้ ที่ผ่านมาระบบเศรษฐกิจในประเทศเปรียบเสมือนการสร้างตึกที่มีฐานแคบ ถ้าฐานไม่แข็งแรง ตึกก็พังลงมา ดังนั้นวิสาหกิจชุมชนจึงมีความสำคัญในการสร้างฐานมั่นคงให้กับประเทศได้ โดยกระตุ้นเศรษฐกิจระดับรากหญ้าให้เข้มแข็งและกระจายโอกาสการประกอบอาชีพให้เกิดการสร้างงาน สร้างรายได้ และลดภาระค่าใช้จ่ายให้ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศสามารถพึ่งพาตนเองได้มากขึ้น⁹

โดยสรุป พบว่า วิสาหกิจชุมชนถือว่าเป็นคำใหม่ในช่วง ๒๐ ปีที่ผ่านมาแต่ในรายละเอียดของจุดมุ่งหมายไม่ต่างกันมากกับแนวคิดเดิมๆ ไม่ว่าจะเป็นอุตสาหกรรมชุมชน ธุรกิจชุมชนและระบบสหกรณ์ก็ตาม อย่างไรก็ตามวิสาหกิจมีหัวใจที่สำคัญที่เหนือกว่าทั้งหมดของแนวคิด คือ การใช้ทุนวัฒนธรรมแห่งภูมิปัญญาที่เกิดการหล่อหลอมมาสร้างเป็นเรื่องราวในการผลิตสินค้าและบริการ ด้วย

⁹ สำนักวิชาการและแผนงาน สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม. “การติดตามและประเมินผลวิสาหกิจชุมชนในเขตปฏิรูปที่ดิน ปี พ.ศ. 2554”. (ออนไลน์), เข้าถึงได้จาก http://www.alro.go.th/research_plan/download/article/article_20160905152550.pdf, ๒๕๕๔.

การใช้แนวคิดสร้างสรรค์สร้างนวัตกรรมที่สามารถบ่งบอกอัตลักษณ์ให้เกิดมูลค่าเพิ่มที่ชัดเจนขึ้น ผ่านความสัมพันธ์ของชุมชนที่เรียงร้อยเป็นสายใยที่ถักทอที่ซับซ้อน แข็งแรง เป็นหัวใจหลักขับเคลื่อนจากการนำปัจจัยในท้องถิ่นที่มีอยู่แล้ว ซึ่งหาได้ง่ายในชีวิตประจำวันมาพัฒนาเป็นสินค้าและบริการในการบริหารจัดการจากระดับชุมชนเป็นเครือข่ายสู่ระดับธุรกิจที่มีความซับซ้อนขึ้น ดังนั้น วิสาหกิจชุมชนจึงมีแนวคิดที่เหนือกว่าหลายๆด้านของแนวคิดอื่น รวมทั้งมีพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. ๒๕๔๘ ที่ส่งเสริมอย่างเป็นรูปธรรมชัดเจน ยกกระดับสิทธิทุนแห่งชีวิตของท้องถิ่นชุมชนในการแข่งขันพัฒนาศักยภาพต่อการเปลี่ยนแปลงในโลกปัจจุบัน¹⁰

องค์ประกอบของวิสาหกิจชุมชน

กิจการของชุมชนที่นับได้ว่าเป็นวิสาหกิจชุมชน ควรมีองค์ประกอบดังนี้

๑. เป็นกิจการของชุมชนที่ประกอบกิจการด้านการผลิต บริการ และอื่นๆ
๒. ทุนในการดำเนินงาน จะใช้ทั้งทุนภายนอกและทุนของชุมชน
๓. เป็นกิจการที่เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน
๔. เป็นกิจการที่เน้นการส่งเสริมให้เกิดกระบวนการเรียนรู้
๕. เป็นกิจการที่เน้นการบริหารจัดการโดยคณะบุคคลในชุมชน
๖. เป้าหมายของกิจการเพื่อการพึ่งตนเองและเป็นการสร้างรายได้
๗. ผลการดำเนินงานกิจกรรมส่งผลประโยชน์แก่ชุมชน

ลักษณะการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน มี ๒ ประเภทคือ (๑) วิสาหกิจที่ประกอบกิจการเดี่ยว ได้แก่ วิสาหกิจที่ประกอบกิจการเพียงหนึ่งเดียว โดยคณะผู้บริหารในชุมชนชุดเดียว และไม่สร้างเครือข่ายกับวิสาหกิจอื่นๆ โดยมีผลผลิตมากกว่าหนึ่งผลิตภัณฑ์หรือบริการได้ และ (๒) วิสาหกิจที่ประกอบกิจการในรูปเครือข่าย ได้แก่ วิสาหกิจที่มีปฏิสัมพันธ์กับกิจการอื่นๆ โดยแต่ละวิสาหกิจต่างมีการประกอบการตามเป้าหมาย วัตถุประสงค์ของกิจการ หากแต่มีปฏิสัมพันธ์กันแบบพึ่งพาเกื้อกูลเชื่อมโยงในรูปแบบต่างๆ เช่น ๑) เครือข่ายกิจกรรม เกื้อกูลกันมาเป็นเครือข่ายกัน ทั้งที่เป็นกิจกรรมประเภทเดียวกัน และ/หรือหลายประเภท ๒) เครือข่ายพื้นที่ ได้แก่ วิสาหกิจที่ดำเนินการอยู่ในระดับพื้นที่เดียวกัน เช่น ระดับหมู่บ้านหรือตำบลด้วยกันหรือต่างระดับพื้นที่กัน เช่น วิสาหกิจระดับหมู่บ้านกับตำบลมาเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายกัน

¹⁰ ทศพร แก้วขวัญไกร. “ทางรอดวิกฤตเศรษฐกิจด้วยแนวทางวิสาหกิจชุมชน”, วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์. ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๒, กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๖๐. หน้า ๔๑.

วิสาหกิจชุมชนแบ่งออกได้ ๓ ระดับ กล่าวคือ (๑) วิสาหกิจชุมชนระดับพื้นฐาน เป็นวิสาหกิจชุมชนที่มีลักษณะการประกอบกิจการเพื่อให้เกิดผลผลิต มีพอกที่จะนำไปกินไปใช้อย่างพออยู่พอกิน (๒) วิสาหกิจชุมชนระดับพัฒนา เป็นวิสาหกิจชุมชนที่มีการประกอบเพื่อให้เกิดผลผลิตมีพอกกินพอใช้ เพื่อลดรายจ่ายและมีส่วนเหลือสามารถนำไปแบ่งปัน แลกเปลี่ยนหรือจำหน่ายให้เกิดรายได้เพิ่ม นำไปสู่การอยู่ดีกินดีของครัวเรือนชุมชนและระหว่างชุมชน (๓) วิสาหกิจชุมชนระดับก้าวหน้า ได้แก่วิสาหกิจที่มีการประกอบการมุ่งสู่การเพิ่มรายได้ ไปสู่การขยายการลงทุน งดการนำเข้าเพื่อการส่งออกของผลิตภัณฑ์ ขยายกิจการ ขณะเดียวกันก็สามารถจัดสรรผลกำไรเพื่อสวัสดิการของชุมชนหรือเพื่อกิจการสาธารณประโยชน์ สร้างความมั่งมีศรีสุขของครัวเรือน ชุมชน ขยายไปถึงระหว่างชุมชนและนำไปสู่การเป็นวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมต่อไป

การจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนในประเทศไทย

การจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนในประเทศไทยมีหลายรูปแบบขึ้นอยู่กับนโยบายของแต่ละวิสาหกิจชุมชน โดยอาจมีจัดตั้งโดยใช้รูปแบบการดำเนินกิจการเป็นบุคคลธรรมดาหรือนิติบุคคลก็ได้ โดยมีรายละเอียดรูปแบบการดำเนินงาน ดังนี้

ตารางที่ ๓-๑ ตารางแสดงรายละเอียดประเภทและรูปแบบการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนในประเทศไทย

รูปแบบ	ประเภท	ความหมาย
บุคคลธรรมดา	ห้างหุ้นส่วนสามัญที่มีโชินิติบุคคล	บุคคลตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป ตกลงเข้ากันเพื่อการทำกิจการร่วมกัน โดยมีวัตถุประสงค์แบ่งปันกำไรที่ได้จากการกิจการที่ทำ
	คณะบุคคลที่มีโชินิติบุคคล	บุคคลตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป ตกลงเข้ากันเพื่อการทำกิจการร่วมกัน โดยไม่มีวัตถุประสงค์แบ่งปันกำไรที่ได้จากการกิจการที่ทำ

ตารางที่ ๓-๑ ตารางแสดงรายละเอียดประเภทและรูปแบบการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนในประเทศไทย (ต่อ)

รูปแบบ	ประเภท	ความหมาย
นิติบุคคล	ห้างหุ้นส่วนสามัญที่จดทะเบียนนิติบุคคล	บุคคลตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป มาลงทุนและเป็นเจ้าของกิจการร่วมกัน โดยหุ้นส่วนทุกคนไม่จำกัดความรับผิด และต้องจดทะเบียนเป็นนิติบุคคลตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์
	ห้างหุ้นส่วนจำกัด	บุคคลตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป มาลงทุนและเป็นเจ้าของกิจการร่วมกัน หุ้นส่วนมีทั้งจำกัดความรับผิดและไม่จำกัดความรับผิด และต้องจดทะเบียนเป็นนิติบุคคลตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์
	บริษัทจำกัด	บุคคลตั้งแต่ ๓ คนขึ้นไป มาลงทุนและเป็นเจ้าของกิจการ ผู้ถือหุ้นรับผิดในหนี้ต่างๆ ไม่เกินจำนวนเงินที่ผู้ถือหุ้นแต่ละคนลงทุนและต้องจดทะเบียนเป็นนิติบุคคลตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

ที่มา: คู่มือภาษีสำหรับวิสาหกิจชุมชน. (น.๓-๔), โดยกรมสรรพากร, 2560, ออนไลน์, พ.ศ. ๒๕๖๐

การจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนในประเทศไทย วิสาหกิจชุมชนที่ขอรับการส่งเสริมตามพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. ๒๕๔๘ จะต้องจดทะเบียนต่อกรมส่งเสริมการเกษตร โดยจะต้องมีคุณสมบัติดังนี้

๑. เป็นกิจการที่ดำเนินการ หรือประสงค์จะดำเนินการร่วมกันในชุมชน โดยคณะบุคคลที่เป็นนิติบุคคลหรือไม่เป็นนิติบุคคล และประกอบด้วยสมาชิกที่อยู่ร่วมกันในชุมชนไม่น้อยกว่า ๗ คน โดยบุคคลดังกล่าวต้องไม่อยู่ในครอบครัวเดียวกัน และไม่มีรายชื่อปรากฏในทะเบียนบ้านเดียวกัน

๒. เป็นกิจการที่เกี่ยวกับการผลิตสินค้า การให้บริการ หรือการอื่นที่ทำให้เกิดการ พัฒนา และแก้ไขปัญหาของชุมชน

๓. เป็นกิจการที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการสร้างรายได้ เพื่อการพึ่งพาตนเอง และเพื่อประโยชน์สุขของคนในชุมชน

๔. เป็นกิจการที่ไม่ขัดต่อกฎหมาย ความสงบเรียบร้อย และศีลธรรมอันดีของประชาชน

วิสาหกิจชุมชนใดที่จดทะเบียนแล้วและประสงค์จะดำเนินการต่อ ต้องแจ้งการดำเนินการต่อไปภายใน ๓๐ วัน นับตั้งแต่วันที่ปฏิทิน โดยต้องยื่นแบบคำขอดำเนินการต่อ พร้อมทั้งเอกสารหลักฐาน เช่น ข้อบังคับ หรือข้อตกลงร่วมกันของสมาชิก แผนประกอบการ และผลการดำเนินการ เป็นต้น หากวิสาหกิจชุมชนใดต้องการเลิกกิจการให้แจ้งต่อนายทะเบียนภายใน ๓๐ วัน นับแต่วันที่เลิกกิจการ¹¹

ข้อจำกัดของวิสาหกิจชุมชนในประเทศไทย

จากตัวอย่างรายงานการศึกษาเกี่ยวกับการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชน พบว่าวิสาหกิจชุมชนหลายแห่ง ยังคงมีปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงานหลายประการ โดยสรุปแล้ว ได้แก่ ปัญหาด้านการตลาด ซึ่งเป็นปัญหาที่พบบ่อยในวิสาหกิจชุมชนส่วนใหญ่ เนื่องจากไม่สามารถขยายตลาดได้ วิสาหกิจชุมชนบางแห่งมีการแข่งขันกับคู่แข่งรายใหญ่ ปัญหาด้านการเงินและด้านบัญชี เช่น ขาดเงินลงทุน ขาดกระแสเงินสดหมุนเวียน ไม่มีระบบบัญชีที่ดี ปัญหาด้านการบริหารจัดการ เช่น ความไม่พร้อมเข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่ม ขาดความเชื่อถือในผู้นำกลุ่ม ขาดการพัฒนาผลิตภัณฑ์อย่างต่อเนื่อง ขาดการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศมาดำเนินงาน ทั้งในด้านการประชาสัมพันธ์และด้านการจัดการบัญชี นอกจากนี้ ยังพบปัญหาด้านข้อกฎหมาย เช่น วิสาหกิจชุมชนบางกลุ่มอาศัยช่องว่างทางกฎหมาย โดยเจ้าของกิจการนำลูกจ้างของตนเข้าเป็นสมาชิกกลุ่ม เพื่อให้ได้รับการช่วยเหลือสนับสนุนด้านแหล่งเงินทุนดอกเบี้ยต่ำจากภาครัฐเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในกิจการส่วนตัว รวมถึงสถานะของวิสาหกิจชุมชนที่ไม่เป็นนิติบุคคล ทำให้ไม่สามารถทำนิติกรรม ถือครองสินทรัพย์ หรือเข้าถึงบริการต่างๆ ของหน่วยงานรัฐได้¹²

สรุป

จะเห็นได้ว่าการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจในรูปแบบคลัสเตอร์มีความคล้ายคลึงกันกับการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจในรูปแบบเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน ดังจะเห็นได้จากการที่

¹¹ สำนักวิชาการ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร “การส่งเสริมและพัฒนาวิสาหกิจชุมชนจากภาครัฐ”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: http://library2.parliament.go.th/ejournal/content_af/2561/aug2561-4.pdf, ๒๕๖๑.

¹² เรื่องเดียวกัน.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) หรือ สภาพัฒน์ฯ ระบุนิยามความหมายของคลัสเตอร์ว่าเป็นสิ่งเดียวกันกับเครือข่ายวิสาหกิจ อย่างไรก็ตาม การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจทั้งสองรูปแบบก็ยังคงมีความแตกต่างกัน สิ่งหนึ่งที่ได้เห็นได้ชัดคือการที่เครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเป็นสิ่งที่ถูกกล่าวถึงไว้ในพระราชบัญญัติวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. ๒๕๔๘ จึงถือเป็นรูปแบบการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่มีกฎหมายรองรับ ในขณะที่คลัสเตอร์เป็นเพียงนโยบายที่ฝ่ายบริหารส่งเสริมและยังไม่ได้รับการรับรองทางกฎหมายแต่อย่างใด และเมื่อพิจารณาจากลักษณะของวิสาหกิจชุมชนในประเทศไทยพบว่าวิสาหกิจชุมชนหลายแห่ง ยังคงมีปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงานหลายประการ โดยสรุปแล้ว ได้แก่ ปัญหาด้านการตลาด ปัญหาด้านการเงินและด้านบัญชี รวมไปถึงปัญหาด้านการบริหารจัดการ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีแนวคิดที่จะนำข้อดีของการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจในรูปแบบคลัสเตอร์มาประยุกต์ใช้กับวิสาหกิจชุมชนเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการดำเนินการของวิสาหกิจชุมชน ดังจะได้อธิบายในบทต่อไป

บทที่ ๔

การพัฒนาเศรษฐกิจในระดับภูมิภาคของประเทศไทยด้วยคลัสเตอร์ วิสาหกิจชุมชน

คลัสเตอร์วิสาหกิจชุมชนเป็นรูปแบบการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ผสมผสานกันระหว่างคลัสเตอร์และวิสาหกิจชุมชนที่มีการดึงเอาเฉพาะส่วนความคล้ายคลึงกันและการดำเนินงานที่เหมาะสมกับการพัฒนาเศรษฐกิจในระดับภูมิภาค ซึ่งมีลักษณะเป็นการเน้นความร่วมมือกันระหว่างชุมชนและจังหวัดเพื่อพัฒนาเป็นเครือข่ายในระดับภูมิภาคซึ่งจะส่งผลในระบบเศรษฐกิจมีความเข้มแข็งมากขึ้น ส่งผลให้เกิดการกระจายรายได้ไปสู่ภูมิภาค โดยรูปแบบและการดำเนินการคลัสเตอร์วิสาหกิจชุมชนในระดับภูมิภาคมีรายละเอียดดังจะกล่าวต่อไปนี้

แนวคิดการจัดตั้งคลัสเตอร์วิสาหกิจชุมชน

เมื่อศึกษาปัญหาทางด้านเศรษฐกิจในแผนการปฏิรูปประเทศพบว่า ส่วนใหญ่เป็นปัญหาเชิงโครงสร้าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาความเหลื่อมล้ำในหลายมิติทั้งทางด้านเศรษฐกิจและรายได้ ปัญหาด้านโอกาสของคนเมืองกับคนในพื้นที่ห่างไกล รวมถึงปัญหาด้านความสามารถในการแข่งขันระหว่างผู้ประกอบการรายเล็กและรายใหญ่ ประกอบกับแผนยุทธศาสตร์ชาติได้มีเป้าหมายในการดึงเอาพลังของภาคส่วนต่างๆ ทั้งภาคเอกชน ประชาสังคม ชุมชนท้องถิ่นมาร่วมขับเคลื่อนเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจในประเทศ และเมื่อพิจารณารูปแบบกิจกรรมทางเศรษฐกิจในประเทศไทยที่น่าสนใจคือการพัฒนาเศรษฐกิจในรูปแบบคลัสเตอร์และการจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนในภาคประชาสังคม จึงเป็นที่มาของการนำเสนอรูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจโดยการจัดตั้ง “คลัสเตอร์วิสาหกิจชุมชน” ในระดับภูมิภาคของประเทศไทย

รูปแบบคลัสเตอร์วิสาหกิจชุมชน

ณ ปัจจุบันในประเทศไทยมีเพียงการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจในรูปแบบวิสาหกิจชุมชนหรืออาจมีการรวมกลุ่มกันในลักษณะสินค้าชนิดเดียวกันหรือที่เรียกกันว่ากลุ่มเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเท่านั้น ยังไม่ปรากฏการรวมกลุ่มของสินค้าหรือบริการที่มีลักษณะใกล้เคียงที่สามารถเชื่อมโยงกันได้ระหว่างกลุ่มแต่อย่างใด

คลัสเตอร์วิสาหกิจชุมชนในระดับภูมิภาค จะมีลักษณะเป็นการรวมกลุ่มของวิสาหกิจชุมชนที่ตั้งในท้องถิ่นหรือพื้นที่ใกล้เคียงกัน โดยจะผลิตสินค้าหรือบริการที่มีลักษณะเหมือนกัน เกี่ยวข้องกัน หรือส่งเสริมกัน คลัสเตอร์วิสาหกิจชุมชนจะมีรูปแบบการดำเนินธุรกิจที่มีขนาดใหญ่กว่า เครือข่ายวิสาหกิจชุมชน เนื่องจากเป็นการร่วมมือกันภายในภูมิภาค อาจเป็นสินค้าที่มีวัตถุดิบซึ่งผลิตภายในพื้นที่ใกล้เคียงกัน เหตุที่ควรดำเนินการในรูปแบบคลัสเตอร์นั้นเป็นไปเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต รวมถึงการรวมกลุ่มกันเพื่อเสริมสร้างนวัตกรรมและผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ ก่อให้เกิดมูลค่าสินค้าที่เพิ่มมากขึ้น และเป็นการกระจายรายได้สู่ระดับภูมิภาคอย่างแท้จริง ซึ่งการจัดตั้งคลัสเตอร์วิสาหกิจชุมชนในระดับภูมิภาคจะเน้นการรวมกลุ่มกันภายในพื้นที่ภูมิภาคเดียวกัน อาจเป็นการผลิตสินค้าในระดับจังหวัดที่สินค้าแต่ละประเภทนั้นสามารถรวมกันหรือผ่านกระบวนการแปรรูปให้เกิดผลิตภัณฑ์ใหม่ โดยอาจต้องใช้กระบวนการผลิตที่มีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น หรืออาจเป็นกรณีที่มีรูปแบบการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่มีทั้งสินค้าและการให้บริการผสมผสานภายในพื้นที่ระดับภูมิภาค โดยมีความเชื่อมโยงกันทั้งสินค้าและการให้บริการครบวงจรภายในพื้นที่เดียวกัน อย่างไรก็ตาม แนวทางการจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนในระดับภูมิภาคของแต่ละภูมิภาคควรมีการศึกษาวิถัยลักษณะของภูมิภาค ลักษณะของภูมิศาสตร์ รวมถึงผลิตภัณฑ์ที่สามารถผลิตได้ในภูมิภาคนั้นๆ เพื่อนำมาจัดตั้งและพัฒนาสินค้าและบริการให้มีความเหมาะสมในแต่ละคลัสเตอร์วิสาหกิจชุมชนนั่นเอง

จากการศึกษาผลวิจัยของกลุ่มคลัสเตอร์อุตสาหกรรม Minisota United State of America พบว่า มีเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้เกิดความสำเร็จในกลยุทธ์คลัสเตอร์อุตสาหกรรมอยู่ ๔ ประการคือ (๑) คลัสเตอร์อุตสาหกรรมต้องถูกขับเคลื่อนโดยการสนับสนุนส่งเสริมในทุกด้านจากรัฐบาล (๒) คลัสเตอร์อุตสาหกรรมมีความต้องการทั้งผู้นำภาคอุตสาหกรรมและผู้นำภาครัฐในการสร้างความสำเร็จในกลยุทธ์คลัสเตอร์อุตสาหกรรม (๓) กลยุทธ์คลัสเตอร์อุตสาหกรรมต้องหลีกเลี่ยงการเลือกเป็นผู้ชนะและผู้แพ้ โดยไม่ควรจำกัดความพยายามในการเริ่มต้นและดำเนินการ และ (๔) กลยุทธ์คลัสเตอร์อุตสาหกรรมต้องกล่าวถึงเศรษฐกิจระดับภูมิภาคและระดับประเทศเพื่อเชื่อมโยงการสนับสนุนซึ่งกันและกัน¹ จะเห็นได้ว่าหนึ่งปัจจัยที่ทำให้คลัสเตอร์ประสบความสำเร็จคือการได้รับการสนับสนุนและส่งเสริมจากรัฐ อย่างไรก็ตาม การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจในแต่ละวิสาหกิจชุมชนก็อาจมีความแตกต่างกันขึ้นอยู่กับประเภทของธุรกิจหรือผลิตภัณฑ์ ดังนั้น การศึกษารูปแบบความเป็นไปได้ภายในคลัสเตอร์วิสาหกิจชุมชนจึงควรแบ่งออกเป็น ๒ ส่วนคือ (๑) บทบาทของภาครัฐ

¹ เบญจพล มีเงิน. “คลัสเตอร์อุตสาหกรรม : การได้มาซึ่งความได้เปรียบเชิงการแข่งขันขององค์กรธุรกิจ จากการรวมกลุ่มคลัสเตอร์อุตสาหกรรมสิ่งทอในประเทศไทย”. (วิทยานิพนธ์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๑) หน้า ๑๘.

ในการจัดโครงสร้างของคลัสเตอร์วิสาหกิจชุมชนของค์รวม และ (๒) การจัดโครงสร้างในแต่ละคลัสเตอร์วิสาหกิจชุมชน

๑. บทบาทของภาครัฐในการจัดโครงสร้างของคลัสเตอร์วิสาหกิจชุมชนของค์รวม

คลัสเตอร์วิสาหกิจชุมชนในระดับภูมิภาคควรมีการจัดตั้งคณะกรรมการจากภาครัฐเพื่อวางนโยบายในของค์รวมของคลัสเตอร์วิสาหกิจชุมชน รวมถึงการจัดหาองค์กรหรือหน่วยงานที่ให้การสนับสนุนทุนเพื่อพัฒนาคลัสเตอร์ในเบื้องต้น ซึ่งจากการศึกษาพบว่าในประเทศไทยมีการออกกฎหมายชื่อว่า พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. ๒๕๔๘ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสนับสนุนการจัดตั้งวิสาหกิจชุมชน ซึ่งรูปแบบของคลัสเตอร์วิสาหกิจชุมชนและวิสาหกิจชุมชนนั้นมีความคล้ายคลึงกัน ดังนั้น การจัดตั้งคณะกรรมการคลัสเตอร์วิสาหกิจชุมชนจึงควรศึกษารูปแบบและโครงสร้างของคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนเดิมเพื่อนำมาปรับใช้ให้เข้ากับรูปแบบของการจัดตั้งคณะกรรมการคลัสเตอร์วิสาหกิจชุมชนต่อไป

จากการศึกษา พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. ๒๕๔๘ พบว่า กฎหมายดังกล่าวได้มีการกำหนดโครงสร้างของคณะกรรมการที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน โดยกำหนดให้มีคณะกรรมการสองระดับคือ คณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนในระดับประเทศ และ คณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนในระดับจังหวัด ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

คณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน ประกอบด้วย²

(๑) นายกรัฐมนตรีหรือรองนายกรัฐมนตรีที่นายกรัฐมนตรีมอบหมายเป็นประธานกรรมการ

(๒) กรรมการจากส่วนราชการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จำนวนสิบสามคน ได้แก่ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย รัฐมนตรีว่าการกระทรวงอุตสาหกรรม อธิบดีกรมการพัฒนาชุมชน อธิบดีกรมส่งเสริมการส่งออก อธิบดีกรมส่งเสริมอุตสาหกรรม อธิบดีกรมสรรพากร ผู้อำนวยการสำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ ผู้อำนวยการสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน ผู้จัดการธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร และ ผู้อำนวยการธนาคารออมสิน

(๓) กรรมการผู้แทนวิสาหกิจชุมชน จำนวนสิบคน ซึ่งคณะรัฐมนตรีแต่งตั้งจากบุคคลซึ่งได้รับการสรรหาจากผู้ดำเนินกิจการวิสาหกิจชุมชนตามระเบียบที่รัฐมนตรีกำหนด

² มาตรา ๑๒ แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. ๒๕๔๘

(๔) กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวนสามคน ซึ่งคณะรัฐมนตรีแต่งตั้งจากบุคคลซึ่งมีความรู้ความเชี่ยวชาญและประสบการณ์ในด้านการบริหารธุรกิจหนึ่งคน ด้านการเงินหนึ่งคน และด้านการค้าและอุตสาหกรรมหนึ่งคน

ให้อธิบดีกรมส่งเสริมการเกษตรเป็นกรรมการและเลขานุการ และให้อธิบดีกรมส่งเสริมการเกษตรแต่งตั้งผู้แทนกรมส่งเสริมการเกษตรหนึ่งคนเป็นผู้ช่วยเลขานุการ และให้อธิบดีกรมการพัฒนาชุมชนแต่งตั้งผู้แทนกรมการพัฒนาชุมชนอีกหนึ่งคนเป็นผู้ช่วยเลขานุการ

โดยคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน มีอำนาจหน้าที่ที่เกี่ยวกับการกำหนดนโยบายในภาพรวมของการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน รวมถึงการให้ความช่วยเหลือ ส่งเสริม และสนับสนุนการดำเนินการใดๆ ที่มีลักษณะเป็นการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนด้วย³

คณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนระดับจังหวัด

³ มาตรา ๑๓ แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. ๒๕๔๘ กำหนดให้คณะกรรมการมีอำนาจหน้าที่ ดังต่อไปนี้

(๑) เสนอความเห็นต่อคณะรัฐมนตรีเกี่ยวกับนโยบาย มาตรการและแผนการพัฒนา และส่งเสริมกิจการวิสาหกิจชุมชน

(๒) ประสานงานกับหน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องเพื่อให้การส่งเสริมกิจการวิสาหกิจชุมชนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิภาพ

(๓) ให้ความช่วยเหลือ การสนับสนุน หรือให้คำแนะนำแก่วิสาหกิจชุมชนและเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนในการดำเนินงานให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

(๔) ให้การส่งเสริมและช่วยเหลือในการขอจดทะเบียนสิทธิบัตร เครื่องหมายการค้า หรือทรัพย์สินทางปัญญาอื่น หรือการใด ๆ เพื่อประโยชน์ของกิจการวิสาหกิจชุมชน

(๕) สนับสนุนการศึกษาวิจัยเพื่อการส่งเสริมและพัฒนาการดำเนินงานกิจการวิสาหกิจชุมชน

(๖) ปฏิบัติการอื่นใดตามที่พระราชบัญญัตินี้หรือกฎหมายอื่นบัญญัติให้เป็นอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการ หรือตามที่คณะรัฐมนตรีมอบหมาย

นอกจากกฎหมายจะกำหนดให้มีการจัดตั้งคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนแล้ว ยังกำหนดให้มีคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนระดับจังหวัด⁴ ซึ่งมีอำนาจหน้าที่ในการดำเนินการใดๆ ที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนในระดับจังหวัด ทั้งนี้ การดำเนินการของคณะกรรมการ

⁴ มาตรา ๒๐ ให้มีคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนจังหวัดทุกจังหวัด ดังต่อไปนี้

(๑) ในกรุงเทพมหานคร ให้มีคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน กรุงเทพมหานคร ประกอบด้วย ผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานครหรือรองผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานครที่ผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานครมอบหมาย เป็นประธานกรรมการ ปลัดกรุงเทพมหานคร ผู้แทนกรมการพัฒนาชุมชน ผู้แทนกรมส่งเสริมการส่งออก ผู้แทนกรมส่งเสริมอุตสาหกรรม ผู้แทนกรมสรรพากร ผู้แทนสำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ ผู้แทนสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน ผู้แทนธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ผู้แทนธนาคารออมสิน ผู้แทนวิสาหกิจชุมชนจำนวนหกคนซึ่งผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานครแต่งตั้งจากบุคคลซึ่งได้รับการสรรหาจากผู้ดำเนินการวิสาหกิจชุมชนในกรุงเทพมหานครตามระเบียบที่รัฐมนตรีกำหนด และผู้ทรงคุณวุฒิจำนวนสามคนซึ่งผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานครแต่งตั้งจากบุคคลซึ่งมีความรู้ความเชี่ยวชาญและประสบการณ์ในด้านการบริหารธุรกิจหนึ่งคน ด้านการเงินหนึ่งคน และด้านการค้าและอุตสาหกรรมหนึ่งคน ในกรุงเทพมหานคร เป็นกรรมการ และเกษตรจังหวัด เป็นกรรมการและเลขานุการ

(๒) ในจังหวัดอื่น ให้มีคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนจังหวัด ประกอบด้วย ผู้ว่าราชการจังหวัดหรือรองผู้ว่าราชการจังหวัดที่ผู้ว่าราชการจังหวัดมอบหมาย เป็นประธานกรรมการ ปลัดจังหวัด นายแพทย์สาธารณสุขจังหวัด พัฒนาการจังหวัด พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด พาณิชย์จังหวัด อุตสาหกรรมจังหวัด ผู้แทนกรมสรรพากรที่มีสำนักงานตั้งอยู่ในจังหวัดนั้นหนึ่งคน ผู้แทนธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรที่มีสาขาตั้งอยู่ในจังหวัดนั้นหนึ่งคน ผู้แทนธนาคารออมสินที่มีสาขาตั้งอยู่ในจังหวัดนั้นหนึ่งคน ผู้แทนวิสาหกิจชุมชนจำนวนหกคนซึ่งผู้ว่าราชการจังหวัดแต่งตั้งจากบุคคลซึ่งได้รับการสรรหาจากผู้ดำเนินการวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดนั้นตามระเบียบที่รัฐมนตรีกำหนด และผู้ทรงคุณวุฒิจำนวนสามคนซึ่งผู้ว่าราชการจังหวัดแต่งตั้งจากบุคคลซึ่งมีความรู้ความเชี่ยวชาญและประสบการณ์ในด้านการบริหารธุรกิจหนึ่งคน ด้านการเงินหนึ่งคน และด้านการค้าและอุตสาหกรรมหนึ่งคน ในจังหวัดนั้น เป็นกรรมการ และเกษตรจังหวัด เป็นกรรมการและเลขานุการ

ส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนจังหวัดจะต้องไม่ขัดหรือแย้งกับนโยบาย มาตรการ หรือแผนการพัฒนาและส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนที่คณะกรรมการกำหนดหรือเสนอต่อคณะรัฐมนตรี⁵

จะเห็นได้ว่า พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. ๒๕๔๘ กำหนดให้มีเพียงคณะกรรมการระดับประเทศและคณะกรรมการระดับจังหวัดเท่านั้น แต่ในกรณีของคลัสเตอร์วิสาหกิจชุมชนในระดับภูมิภาคการมีคณะกรรมการเพียงระดับประเทศและระดับจังหวัดอาจไม่เพียงพอต่อการวางนโยบายในภาพรวมของแต่ละภูมิภาค ดังนั้น จึงควรมีการจัดตั้งคณะกรรมการคลัสเตอร์วิสาหกิจชุมชนในระดับภูมิภาคเพื่อให้เกิดความเหมาะสมกับการดำเนินการภายในคลัสเตอร์วิสาหกิจชุมชนต่อไป โดยคณะกรรมการคลัสเตอร์วิสาหกิจชุมชนในระดับภูมิภาคควรเป็นความร่วมมือกันระหว่างคณะกรรมการคลัสเตอร์วิสาหกิจชุมชนในระดับจังหวัดโดยอาจมีการส่งตัวแทนของคณะกรรมการแต่ละจังหวัดเป็นคณะกรรมการโดยตำแหน่ง และควรมีกรรมการซึ่งมีคุณสมบัติเป็นผู้เชี่ยวชาญในสินค้าและบริการของแต่ละคลัสเตอร์วิสาหกิจชุมชนนั้นๆ เพื่อร่วมกันวางแผนในการกำหนดทิศทางและพัฒนาผลิตภัณฑ์ของคลัสเตอร์วิสาหกิจชุมชนในระดับภูมิภาคให้เป็นในทิศทางเดียวกันต่อไป

นอกจากการจัดตั้งคณะกรรมการเพื่อขับเคลื่อนคลัสเตอร์วิสาหกิจชุมชนแล้ว หน่วยงานของรัฐควรมีบทบาทในการสนับสนุนผลิตภัณฑ์หรือบริการของคลัสเตอร์วิสาหกิจชุมชนเพิ่มเติม

⁵ มาตรา ๒๑ คณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนจังหวัดมีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

(๑) เสนอความเห็นต่อคณะกรรมการเกี่ยวกับนโยบาย มาตรการ และแผนการพัฒนาและส่งเสริมกิจการวิสาหกิจชุมชนในกรุงเทพมหานครหรือในจังหวัด แล้วแต่กรณี

(๒) ประสานงานกับหน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องเพื่อให้การส่งเสริมกิจการวิสาหกิจชุมชนในกรุงเทพมหานครหรือในจังหวัด แล้วแต่กรณี เป็นไปอย่างมีเอกภาพและมีประสิทธิภาพ

(๓) ให้การส่งเสริมและช่วยเหลือในการขอจดทะเบียนสิทธิบัตร เครื่องหมายการค้า หรือทรัพย์สินทางปัญญาอื่น หรือการใด ๆ เพื่อประโยชน์ของกิจการวิสาหกิจชุมชนในกรุงเทพมหานครหรือในจังหวัด แล้วแต่กรณี

(๔) พิจารณาหรือเสนอแนะต่อคณะกรรมการเกี่ยวกับการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดตามที่บัญญัติไว้ในหมวด ๔

(๕) ปฏิบัติการอื่นใดตามที่พระราชบัญญัตินี้หรือกฎหมายอื่นบัญญัติให้เป็นอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนจังหวัด หรือตามที่คณะกรรมการมอบหมาย

การดำเนินการตาม (๒) (๓) หรือ (๔) ของคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนจังหวัดจะต้องไม่ขัดหรือแย้งกับนโยบาย มาตรการ หรือแผนการพัฒนาและส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนที่คณะกรรมการกำหนดหรือเสนอต่อคณะรัฐมนตรี

อย่างเช่น กรณีคลัสเตอร์ไม้ตัดดอกในประเทศโคลัมเบียในช่วงเริ่มต้นและเติบโต ภาครัฐได้มีนโยบายสนับสนุนและผลักดันอย่างชัดเจน มีการก่อตั้งตัวแทนการส่งเสริมการส่งออก PROEXPO (Fondo de Promocion de Exportaciones) เพื่อประชาสัมพันธ์และจัดหากองทุน ตลอดจนให้บริการการส่งเสริมด้านงานแสดงสินค้า การศึกษาทางด้านตลาด เป็นต้น และให้การสนับสนุนทางด้านเครดิต เช่น เงินทุนหมุนเวียน การกู้ระยะสั้นและระยะยาว และมีการผ่อนปรนข้อกำหนดในเรื่อง การปลอดภาษี การนำเข้าสินค้าเพื่อใช้ในการผลิตเพื่อการส่งออก ตลอดจนมีการพัฒนาการขนส่งทางอากาศ ทำให้ดอกไม้สามารถไปถึงประเทศต่างๆ ได้ในระยะเวลาไม่กี่ชั่วโมง ส่งผลให้อุตสาหกรรมคลัสเตอร์ฯ มีการเติบโตอย่างรวดเร็ว นอกจากนี้แล้วภาครัฐยังได้จัดตั้งสมาคมอุตสาหกรรมคลัสเตอร์เป็นองค์กรหลักในการพัฒนาคลัสเตอร์ และสร้างความร่วมมือระหว่างผู้เกี่ยวข้องในอุตสาหกรรมไม้ตัดดอก และห่วงโซ่คุณค่า อีกทั้งภาครัฐได้ออกนโยบายที่เข้มแข็งเพื่อส่งเสริมการพัฒนาคลัสเตอร์ ได้แก่ นโยบายในการประชาสัมพันธ์การส่งออก การให้สิทธิในการคืนภาษีในอุตสาหกรรม การสร้างเสถียรภาพในอัตราแลกเปลี่ยน และการก่อตั้ง “องค์กรส่งเสริมการส่งออก” (PROEXPO) เพื่อประชาสัมพันธ์และจัดหากองทุนสำหรับอุตสาหกรรมที่กำลังเจริญเติบโต

ในกรณีของการจัดตั้งคลัสเตอร์อุตสาหกรรมไวน์ของอาร์เจนตินา ในปี ๒๕๓๓ ที่เมือง Mondoza ที่ประสบความสำเร็จเป็นอย่างมาก ได้มีการจัดตั้งองค์กรร่วมกันระหว่างภาครัฐและภาคเอกชน (Public Private Institute: PPI) ซึ่งเป็นองค์กรที่เป็นทางการ ตั้งตามกฎหมาย มีระบบการบริหารแบบบรรษัทภิบาล และมีสมาชิกที่มาจากภาครัฐและเอกชน PPI มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรความรู้ เช่น ข้อมูลด้านดินฟ้าอากาศ การเก็บเกี่ยว ข้อมูลการตลาด และแนวทางการปฏิบัติที่ดี (Best Practice) รวมทั้งการฝึกอบรม และให้คำปรึกษาโดยผู้เชี่ยวชาญ นอกจากนี้ PPI ยังส่งเสริมให้ผู้ประกอบการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน รวมทั้งสร้างเสริมสัมพันธ์ในกลุ่มคลัสเตอร์ และนโยบายของภาครัฐมีการถ่ายทอดเชื่อมโยงส่งต่อไปยังหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องจนถึงกลุ่มคลัสเตอร์ เป็นการสร้างความสัมพันธ์กันและแลกเปลี่ยนความรู้เพื่อเพิ่มขีดความสามารถ

๒. การจัดโครงสร้างในแต่ละคลัสเตอร์วิสาหกิจชุมชน

แต่ละคลัสเตอร์วิสาหกิจชุมชนควรมีการวางรูปแบบของการบริหารตามอิสระขึ้นอยู่กับประเภทของสินค้าและบริการ ดังนั้น โครงสร้างหรือความร่วมมือภายในคลัสเตอร์ในแต่ละภูมิภาคจึงไม่จำเป็นต้องมีรูปแบบที่เหมือนกัน อย่างไรก็ตามประเทศเยอรมนีมีการรวมกลุ่มกันจัดตั้งคลัสเตอร์หลากหลายรูปแบบยกตัวอย่างเช่น คลัสเตอร์ Microtec South-west มีองค์กรมากกว่า ๓๕๐ องค์กรจากภาคส่วนต่างๆ เข้าร่วม นับเป็นเครือข่ายความร่วมมือด้านเทคโนโลยีที่ใหญ่ที่สุดในสหภาพยุโรป มีบริษัทขนาดใหญ่เช่น Bosch Daimler และ Zeiss รวมทั้งบริษัทขนาดกลางและขนาดเล็กจำนวนมากเข้าร่วม คลัสเตอร์ดังกล่าวมุ่งสร้างความร่วมมือในรูปแบบ cross-industry เพื่อผลักดันการ

เจริญเติบโตของเศรษฐกิจในภูมิภาคดังกล่าวผ่านการพัฒนาผลิตภัณฑ์อัจฉริยะ (intelligent products) ที่มีการใช้เทคโนโลยี microsystems โดยเน้นกิจกรรมในภาควิทยาศาสตร์ อุปกรณ์การแพทย์ in-vitro diagnostics วิศวกรรมเครื่องกล และโลจิสติกส์

หรืออย่างในกรณีคลัสเตอร์ Forum organic electronics กิจกรรมและสถาบันต่างๆ เช่น BASF University of Heidelberg และ University of Karlsruhe ในพื้นที่เขต Rhine-Neckar มารวมกันในคลัสเตอร์นี้เพื่อทำงานวิจัยและพัฒนาด้าน organic electronics ซึ่งเป็นเทคโนโลยีสีเขียวสำหรับอนาคต ที่มีการใช้พลังงานที่เป็นมิตรต่อธรรมชาติ มีการใช้พลังงานอย่างประหยัด (economical utilization of energy) และมีกระบวนการผลิตอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ที่ใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด หรือคลัสเตอร์ foodRegio e.V เป็นคลัสเตอร์ที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ด้านเหนือของเยอรมนี เป็นการรวมตัวขององค์กรประเภทต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมอาหาร เป้าหมายของคลัสเตอร์นี้คือการพัฒนาการจัดการด้านนวัตกรรมของสมาชิกในกลุ่ม รวมทั้งกระบวนการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อเพิ่มศักยภาพการสร้างนวัตกรรมให้เพิ่มสูงขึ้นและมีคุณภาพมากขึ้น

จะเห็นได้ว่ากลุ่มคลัสเตอร์ในประเทศเยอรมนีแต่ละกลุ่มจะมีความแตกต่างกันขึ้นอยู่กับประเภทธุรกิจ โดยส่วนใหญ่จะเป็นความร่วมมือกันระหว่างองค์กรที่มีความเชี่ยวชาญในประเภทธุรกิจนั้นๆ รวมถึงสถานศึกษาเพื่อทำการวิจัยและพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่อยู่ในคลัสเตอร์ ดังนั้น คลัสเตอร์ระดับภูมิภาคในประเทศไทยจึงไม่จำเป็นที่จะต้องมียุทธศาสตร์การดำเนินงานภายในที่เหมือนกัน ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับประเภทธุรกิจและผลิตภัณฑ์ของคลัสเตอร์ในแต่ละแห่งเช่นเดียวกันกับคลัสเตอร์ต่างๆ ในประเทศเยอรมนีนั่นเอง

สรุป

การจัดตั้งคลัสเตอร์วิสาหกิจชุมชนระดับภูมิภาคในประเทศไทย เป็นรูปแบบการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ตัดแปลงระหว่าง “คลัสเตอร์” และ “วิสาหกิจชุมชน” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจในระดับภูมิภาค สร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจและกระจายความเจริญไปสู่พื้นที่ต่างๆ ในประเทศไทย คลัสเตอร์วิสาหกิจชุมชนมีลักษณะเป็นการรวมตัวกันในระดับภูมิภาคในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่มีความใกล้เคียงกันและสามารถเชื่อมโยงกลุ่มประเภทธุรกิจตั้งแต่ต้นน้ำไปจนถึงปลายน้ำ โดยมีการจัดตั้งคณะกรรมการวิสาหกิจชุมชนระดับประเทศ ระดับภูมิภาค และระดับจังหวัด เพื่อวางนโยบายรวมไปถึงแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ สินค้า หรือบริการภายในคลัสเตอร์วิสาหกิจชุมชนในแต่ละภูมิภาค โดยรัฐจะมีบทบาทเพิ่มเติมในการสนับสนุนผลิตภัณฑ์หรือบริการของคลัสเตอร์วิสาหกิจชุมชนเพิ่มเติม

สำหรับโครงสร้างภายในคลัสเตอร์วิสาหกิจชุมชนอาจมีความแตกต่างกันในแต่ละภูมิภาค ขึ้นอยู่กับลักษณะของผลิตภัณฑ์ สินค้า และบริการของคลัสเตอร์วิสาหกิจชุมชนในแต่ละแห่ง โดยบางแห่งอาจมีกลุ่มธุรกิจที่มีความเชี่ยวชาญในผลิตภัณฑ์นั้นๆ หรือสถาบันการศึกษาให้การสนับสนุนและเข้าร่วมในคลัสเตอร์วิสาหกิจชุมชนเพื่อช่วยส่งเสริมด้านการวิจัยและพัฒนาด้วย

บทที่ ๕

สรุปและข้อเสนอแนะ

สรุป

ผลการศึกษารูปได้ดังนี้

ตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อ ๑ สรุปได้ว่า มีทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจในระดับภูมิภาคของไทย โดยมีรัฐเป็นหัวใจสำคัญในการวางแผนนโยบายทางเศรษฐกิจ โดยหน้าที่ของรัฐที่สำคัญอีกด้านหนึ่งคือภารกิจทางด้านเศรษฐกิจ ซึ่งรัฐมีหน้าที่กำกับดูแลและวางแผนการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจให้เป็นไปด้วยความราบรื่น รวมถึงการจัดสรรทรัพยากรและกระจายความเจริญทางด้านเศรษฐกิจ ดังนั้น รัฐจึงต้องมีการวางแผนทางเศรษฐกิจเพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมายดังกล่าว อย่างไรก็ตาม ประเทศไทยให้ความสำคัญกับวางแผนของรัฐในด้านเศรษฐกิจดังจะเห็นได้จากการมีแผนยุทธศาสตร์ชาติ แผนปฏิรูปประเทศ รวมถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ซึ่งฉบับปัจจุบันเป็นฉบับที่ ๑๒ ของประเทศไทยอีกด้วย อย่างไรก็ตาม ประเทศไทยถือเป็นประเทศที่มีระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมซึ่งเอกชนจะมีบทบาทในการขับเคลื่อนทางเศรษฐกิจค่อนข้างมาก และในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยก็ได้ให้เสรีภาพบุคคลในการประกอบอาชีพ โดยการจำกัดเสรีภาพดังกล่าวจะกระทำมิได้ เว้นแต่ โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่ตราขึ้นเพื่อรักษาความมั่นคงหรือเศรษฐกิจของประเทศ การแข่งขันอย่างเป็นธรรม การป้องกันหรือขจัดการกีดกันหรือการผูกขาด การคุ้มครองผู้บริโภค การจัดระเบียบการประกอบอาชีพเพียงพอที่จำเป็นหรือเพื่อประโยชน์สาธารณะอื่น

ในประเทศไทยมีหลักทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีการควบคุมกันในตัวที่ดีพอสมควร ต่อการกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในภายนอก นอกจากนี้ยังมีหลักการพัฒนาอย่างยั่งยืนซึ่งเป็นรูปแบบของการพัฒนาที่ตอบสนองต่อความต้องการของคนในรุ่นปัจจุบัน โดยไม่ทำให้คนรุ่นต่อไปในอนาคตต้องประนีประนอมยอมลดทอนความสามารถในการที่จะตอบสนองความต้องการของตนเอง สำหรับประเทศไทยมีทุนทรัพยากรที่มี

คุณค่า ทั้งทุนทรัพยากรธรรมชาติและทุนมนุษย์ ขณะเดียวกันยังมีทุนทางปัญญา รวมทั้งทุนทางวัฒนธรรมและจารีตประเพณีที่ตึงามอีกด้วย ฉะนั้น ทิศทางการพัฒนาประเทศสู่ความยั่งยืนในอนาคต จำเป็นต้องสำรวจเพื่อรู้ทุนของตัวเองได้มากขึ้น และนำมาปรับใช้ให้เป็นประโยชน์กับการพัฒนาประเทศให้มุ่งสู่ความมั่นคงและยั่งยืน

นอกจากนี้ยังมีหลักสิทธิชุมชนที่มีลักษณะเป็นข้อตกลง กฎเกณฑ์ทางสังคมที่พัฒนาให้กลุ่มคนร่วมกันจัดการทรัพยากร การจัดการทางเศรษฐกิจ สังคมและอื่นๆ โดยกลุ่มคนดังกล่าวมีความสัมพันธ์ทางสังคมร่วมกัน มีวัฒนธรรมร่วมกันจำเป็นต้องจัดการร่วมกัน โดยชุมชนได้สร้างข้อตกลงหรือกติกาในการจัดการทรัพยากร เศรษฐกิจ สังคม ข้อตกลงอาจเป็นลายลักษณ์อักษร หรือกฎจารีตประเพณี ซึ่งข้อตกลงเป็นเรื่องของการเรียนรู้การต่อสู้ ต่อรองทั้งภายในระหว่างชุมชนหรือภายนอกชุมชน ข้อตกลงร่วมจึงมีการปรับเปลี่ยนตามสถานการณ์ทางเศรษฐกิจการเมืองและสังคม สิทธิชุมชนจึงมีขอบเขตที่กว้าง ยืดหยุ่น ปรับเปลี่ยนได้ โดยสิทธิชุมชนจะมีความสอดคล้องกับทฤษฎีการมีส่วนร่วมของประชาชน (Public Participation) ซึ่งเป็นกระบวนการที่ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนา ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ การร่วมปฏิบัติและการรับผิดชอบในเรื่องต่างๆ ที่จะส่งผลกระทบต่อตัวประชาชนเอง การมีส่วนร่วมของประชาชนถือเป็นรูปแบบหนึ่งที่มีความสำคัญของแนวคิดในการกระจายอำนาจจากส่วนกลางมาสู่ส่วนท้องถิ่น เนื่องจากประชาชนที่อยู่ในท้องถิ่นจะรู้ปัญหาที่เกิดขึ้นและความต้องการภายในท้องถิ่นของตนได้ดีที่สุด อาจกล่าวได้ว่า หลักการสำคัญของการมีส่วนร่วม” ก็คือเป้าหมายของสิทธิชุมชน มิใช่เพื่อประโยชน์เฉพาะส่วนของชุมชนเท่านั้น แต่ต้องเป็นไปเพื่อประโยชน์ของสังคมด้วย ในประเทศไทยมีการรวมกลุ่มกันเพื่อการจัดทำบริการสาธารณะอย่างใดอย่างหนึ่งในรูปแบบของสหการ ซึ่งมีลักษณะเป็นองค์กรที่มีฐานะเป็นนิติบุคคลที่เกิดจากการร่วมมือกันขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตั้งแต่สองแห่งขึ้นไปหรือระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับนิติบุคคลมหาชนอื่นที่มีความเป็นอิสระจากหน่วยการปกครองส่วนท้องถิ่นเดิม มีการจัดองค์กรและการแสวงหารายได้จากแหล่งต่างๆ ในนามของสหการเอง

ตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อ ๒ สรุปได้ว่า ข้อจำกัดของการพัฒนาเศรษฐกิจในระดับภูมิภาคของประเทศไทยและงานวิสาหกิจชุมชนในประเทศไทยแบ่งออกเป็น (๑) ข้อจำกัดของการดำเนินธุรกิจในรูปแบบคลัสเตอร์ในประเทศไทย (๒) ข้อจำกัดของวิสาหกิจชุมชนในประเทศไทย

ข้อจำกัดของการดำเนินธุรกิจในรูปแบบคลัสเตอร์ในประเทศไทย การพัฒนาคลัสเตอร์อุตสาหกรรมมีในวงจำกัด คลัสเตอร์อุตสาหกรรมที่เป็นรูปธรรมและมีความเชื่อมโยงในลักษณะห่วงโซ่อุปทานที่ชัดเจนได้แก่ คลัสเตอร์อุตสาหกรรมยานยนต์และชิ้นส่วน คลัสเตอร์การผลิต Hard Disk Drive คลัสเตอร์อุตสาหกรรมเครื่องใช้ไฟฟ้า คลัสเตอร์อุตสาหกรรมอาหาร คลัสเตอร์กล้วยไม้ และคลัสเตอร์เซรามิกส์ เป็นต้น แต่ขนาดคลัสเตอร์ของไทยเทียบไม่ได้กับการพัฒนาคลัสเตอร์อุตสาหกรรมของจีนที่มีผู้ผลิตในแต่ละคลัสเตอร์หลายพันหรือหลายหมื่นราย และมีการเชื่อมโยงกันในลักษณะต้นน้ำและ

ปลายน้ำสูง ดังนั้น หากไทยจะมุ่งพัฒนาคลัสเตอร์อุตสาหกรรมของตนอย่างกว้างขวางก็อาจต้องมีผู้ประสานงานคลัสเตอร์ในระดับต่าง ๆ เช่น ระดับจังหวัดและระดับภาค เพื่อสนับสนุนกิจกรรมความร่วมมือต่างๆ ของคลัสเตอร์ โดยเฉพาะในช่วงเริ่มต้นการก่อตั้งคลัสเตอร์ โดยสามารถประสานผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง (stakeholders) อย่างกว้างขวาง อาทิ ผู้ประกอบการอุตสาหกรรมสนับสนุนตั้งแต่ต้นน้ำจนถึงปลายน้ำ ธุรกิจบริการที่เกี่ยวข้อง สถาบันการเงินที่จะช่วยสนับสนุนด้านเงินทุนในการขยายกิจการ ผู้ให้บริการด้านพัฒนาธุรกิจ ซึ่งอาจจะเป็นหน่วยงานทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน รวมทั้งสถาบันการศึกษาวิจัยต่างๆ โดยมีเป้าหมายหลัก เพื่อให้เกิดการเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน มีการใช้ทรัพยากรร่วมกัน ลดต้นทุนการผลิต จัดการด้านวัตถุดิบ พัฒนาทรัพยากรมนุษย์ร่วมกัน รวมไปถึงการจัดการตลาด การวิจัยและการลงทุนต่างๆ ร่วมกันในที่สุด เพื่อให้เกิดการดำเนินธุรกิจอย่างมีประสิทธิภาพ และสร้างขีดความสามารถในการแข่งขันได้มากยิ่งขึ้น

ที่ผ่านมา ได้มีความพยายามร่วมกันของภาครัฐและเอกชนในการพัฒนาคลัสเตอร์อุตสาหกรรม ๓ ชนิดเป็นพิเศษ ได้แก่ อุตสาหกรรมชิ้นส่วนยานยนต์ อุตสาหกรรมอาหาร และอุตสาหกรรมเสื้อผ้าสำเร็จรูป เนื่องจากคลัสเตอร์อุตสาหกรรมชิ้นส่วนยานยนต์มีการกระจุกตัวอยู่ในเขตกรุงเทพฯ และปริมณฑล และเป็นอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ที่มีอุตสาหกรรมต่อเนื่องมาก ประกอบกับเป็นอุตสาหกรรมที่ภาครัฐมีนโยบายให้การสนับสนุนอย่างจริงจัง ส่วนคลัสเตอร์อุตสาหกรรมแปรรูปอาหารในเขตภาคกลางเป็นอุตสาหกรรมหลักของประเทศอันหนึ่ง ที่สร้างมูลค่าเพิ่มได้มาก เนื่องจากใช้วัตถุดิบในประเทศเกือบทั้งสิ้น สำหรับคลัสเตอร์อุตสาหกรรมเสื้อผ้าสำเร็จรูปในจังหวัดชัยภูมิมีความโดดเด่นเนื่องจากการรวมกลุ่มของผู้ประกอบการสิ่งทอ ที่ย้ายฐานออกจากกรุงเทพฯ และจังหวัดอื่นๆ ประกอบกับภาครัฐและภาคเอกชนในท้องถิ่นมีความตั้งใจที่จะส่งเสริมให้อุตสาหกรรมสิ่งทอเป็นจุดเด่นและจุดขายของจังหวัด

ข้อจำกัดของวิสาหกิจชุมชนในประเทศไทย จากตัวอย่างรายงานการศึกษาเกี่ยวกับการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนพบว่า วิสาหกิจชุมชนหลายแห่ง ยังคงมีปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงานหลายประการ โดยสรุปแล้ว ได้แก่ ปัญหาด้านการตลาด ซึ่งเป็นปัญหาที่พบมากในวิสาหกิจชุมชนส่วนใหญ่ เนื่องจากไม่สามารถขยายตลาดได้ วิสาหกิจชุมชนบางแห่งมีการแข่งขันกับคู่แข่งรายใหญ่ ปัญหาด้านการเงินและด้านบัญชี เช่น ขาดเงินลงทุน ขาดกระแสเงินสดหมุนเวียน ไม่มีระบบบัญชีที่ดี ปัญหาด้านการบริหารจัดการ เช่น ความไม่พร้อมเข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่ม ขาดความเชื่อถือในผู้นำกลุ่ม ขาดการพัฒนาผลิตภัณฑ์อย่างต่อเนื่อง ขาดการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศมาดำเนินงาน ทั้งในด้านการประชาสัมพันธ์และด้านจัดการบัญชี นอกจากนี้ ยังพบปัญหาด้านข้อกฎหมาย เช่น วิสาหกิจชุมชนบางกลุ่มอาศัยช่องว่างทางกฎหมาย โดยเจ้าของกิจการนำลูกจ้างของตนเข้าเป็นสมาชิกกลุ่ม เพื่อให้ได้รับการช่วยเหลือสนับสนุนด้านแหล่งเงินทุนดอกเบี้ยต่ำจากภาครัฐเพื่อนำไปใช้

ประโยชน์ในกิจการส่วนตัว รวมถึงสถานะของวิสาหกิจชุมชนที่ไม่เป็นนิติบุคคล ทำให้ไม่สามารถทำนิติกรรม ถือครองสินทรัพย์ หรือเข้าถึงบริการต่างๆ ของหน่วยงานรัฐได้

ตอวัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อ ๓ สรุปได้ว่า ควรมีการพัฒนาเศรษฐกิจระดับภูมิภาคของประเทศไทยด้วยการจัดตั้งคลัสเตอร์วิสาหกิจชุมชนระดับภูมิภาคในประเทศไทย เป็นรูปแบบการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ดัดแปลงระหว่าง “คลัสเตอร์” และ “วิสาหกิจชุมชน” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจในระดับภูมิภาค สร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจและกระจายความเจริญไปสู่พื้นที่ต่างๆ ในประเทศไทย คลัสเตอร์วิสาหกิจชุมชนมีลักษณะเป็นการรวมตัวกันในระดับภูมิภาคในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่มีความใกล้เคียงกันและสามารถเชื่อมโยงกลุ่มประเภทธุรกิจตั้งแต่ต้นน้ำไปจนถึงปลายน้ำ โดยรัฐควรมีการกำหนดนโยบายต่างๆ เพื่อพัฒนาและผลักดันการจัดตั้งคลัสเตอร์วิสาหกิจชุมชนต่อไปในอนาคต

ข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้มีข้อเสนอแนะแบ่งออกเป็น ๓ ข้อคือ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ และข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไปโดยมีรายละเอียดดังนี้

๑. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

รัฐควรวางมาตรการเชิงนโยบายผลักดันการจัดตั้งคลัสเตอร์วิสาหกิจชุมชน เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาเศรษฐกิจระดับภูมิภาคในประเทศไทย ซึ่งจะส่งผลให้มีการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่นั้น ทั้งยังเป็นการลดปัญหาการกระจุกตัวของประชาชนที่อาศัยอยู่ในเมืองใหญ่ สร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจและกระจายความเจริญไปสู่พื้นที่ต่างๆ ในประเทศไทย

๒. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

รัฐควรออกกฎหมายเพื่อจัดตั้งคลัสเตอร์วิสาหกิจชุมชน โดยมีการจัดตั้งคณะกรรมการวิสาหกิจชุมชนระดับประเทศ ระดับภูมิภาค และระดับจังหวัด เพื่อวางนโยบายรวมไปถึงแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ สินค้า หรือบริการภายในคลัสเตอร์วิสาหกิจชุมชนในแต่ละภูมิภาค นอกจากนี้ รัฐควรมีบทบาทในการสนับสนุนการจัดตั้งคลัสเตอร์วิสาหกิจชุมชนและร่วมพัฒนาผลิตภัณฑ์หรือบริการของคลัสเตอร์วิสาหกิจชุมชนเพิ่มเติมและให้การสนับสนุนทางด้านเครดิต เช่น เงินทุนหมุนเวียน การกู้ระยะสั้น และระยะยาวเพื่อให้อุตสาหกรรมคลัสเตอร์ฯ มีการเติบโตอย่างรวดเร็วด้วย

๓. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

ควรทำการศึกษาและวิจัยความเป็นไปได้ของการพัฒนาสินค้าหรือบริการที่ผลิตภายในคลัสเตอร์วิสาหกิจชุมชนแต่ละแห่งเพื่อพัฒนาทรัพยากรความรู้ เช่น ข้อมูลด้านดินฟ้าอากาศ การเก็บเกี่ยว ข้อมูลการตลาด เพื่อศึกษาความเชื่อมโยงของสินค้าและบริการของแต่ละคลัสเตอร์

วิสาหกิจชุมชนในการสร้างความสัมพันธ์กันและแลกเปลี่ยนความรู้เพื่อเพิ่มขีดความสามารถ โดยอาจมีการเก็บข้อมูลจากคนในชุมชนจากการใช้เครื่องมือที่หลากหลาย เช่น การทำแบบสอบถาม หรือการสัมภาษณ์เชิงลึกเกี่ยวกับการประกอบอาชีพปัจจุบันของคนในชุมชน เพื่อออกแบบคลัสเตอร์วิสาหกิจชุมชนโดยอิงจากการประกอบอาชีพเดิมเพื่อให้เกิดความเชี่ยวชาญและยังเป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นดั้งเดิมของคนในชุมชนอีกด้วย

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

หนังสือ

เกริกเกียรติ พิพัฒน์เสรีธรรม. การคลังว่าด้วยการจัดสรรและการกระจาย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๒.

คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. สำนักงาน. คลังเตอร์กั่วยไม้กลุ่มราชบุรี. กรุงเทพฯ: บริษัท ควิกซ็อพ จำกัด, ๒๕๕๔.

ชาญชัย แสวงศักดิ์. หน่วยงานของรัฐที่มีใช้ส่วนราชการและรัฐวิสาหกิจ: องค์การมหาชนและหน่วยบริการรูปแบบพิเศษ, พิมพ์ครั้งที่ ๒ แก้ไขปรับปรุง. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิติธรรม, พ.ศ. ๒๕๔๙.

บวรศักดิ์ อุวรรณโณ และถวิลวดี บุรีกุล. ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์, พ.ศ. ๒๕๕๘.

ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ. กระบวนการพัฒนาและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, พ.ศ. ๒๕๔๒.

วารสารและหนังสือพิมพ์

กึ่งพร ทองใบและคณะ. “การประยุกต์แนวคิดการจัดการธุรกิจแบบคลังเตอร์ กรณีศึกษา: กลุ่มอุตสาหกรรม หัตถอุตสาหกรรม สมาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย”, วารสารอิเล็กทรอนิกส์การเรือนรู้ทางไกลเชิงนวัตกรรม. ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๒, กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๑. หน้า ๒๙-๓๐.

จันทจิรา เอี่ยมมยุรา. “ข้อความคิดทางกฎหมายของรัฐวิสาหกิจ”, วารสารนิติศาสตร์. ปีที่ ๑๘ ฉบับที่ ๓, พ.ศ. ๒๕๓๓. หน้า ๙๒-๑๑๓.

ทศพร แก้วขวัญไกร. “ทางรอดวิกฤตเศรษฐกิจด้วยแนวทางวิสาหกิจชุมชน”, วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์. ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๒, กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๖๐. หน้า ๔๑.

วิทยานิพนธ์ รายงานการวิจัย เอกสารวิจัย

บุญชัย เกิดปัญญาวัฒน์. “การศึกษาความเหมาะสมในการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อกระบวนการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม”. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาวิชาเทคโนโลยีการบริหารสิ่งแวดล้อม, มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๕.

เบญจพล มีเงิน. “คลัสเตอร์อุตสาหกรรม : การได้มาซึ่งความได้เปรียบเชิงการแข่งขันขององค์การธุรกิจ จาก การรวมกลุ่มคลัสเตอร์อุตสาหกรรมสิ่งทอในประเทศไทย”. วิทยานิพนธ์, มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๑.

เอกสารไม่ตีพิมพ์

“การพัฒนาที่ยั่งยืนในบริบทไทย”. เอกสารประกอบการประชุมประจำปี ๒๕๔๖ ณ ศูนย์การประชุมและแสดงสินค้า อิมแพ็ค เมืองทองธานี จังหวัดนนทบุรี. ๓๐ มิถุนายน ๒๕๔๖.

กลุ่มงานผลิตเอกสารสำนักประชาสัมพันธ์ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. “สิทธิชุมชนตามรัฐธรรมนูญ”. มีนาคม ๒๕๕๕.

ศรียาชา เจริญพานิช. “สิทธิชุมชน: สิทธิในที่ดินของชุมชนเกษตรกรรม”. บทความทางวิชาการ. หลักสูตรหลักนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย รุ่นที่ ๒ สถาบันรัฐธรรมนูญศึกษา สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๕๗.

ฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์

“โครงการพัฒนาการรวมกลุ่มและเชื่อมโยงอุตสาหกรรม (Clusters)”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: <http://info.dip.go.th/%E0%B9%82%E0%B8%84%E0%B8%A3%E0%B8%87%E0%B8%81%E0%B8%B2%E0%B8%A3/%E0%B9%82%E0%B8%84%E0%B8%A3%E0%B8%87%E0%B8%81%E0%B8%B2%E0%B8%A3%E0%B8%AB%E0%B8%A5%E0%B8%81%E0%B8%81%E0%B8%AA%E0%B8%AD/Cluster/tabid/137/Default.aspx>. ๒๕๖๓.

“เศรษฐกิจพอเพียง”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: http://www.chaipat.or.th/site_content/item/1309-2010-06-03-09-50-07.html, ๒๕๖๓. หน้า ๓๑-๓๔.

ส่งเสริมอุตสาหกรรม. กรม. “ปัจจัยสำคัญในการพัฒนาคลัสเตอร์อุตสาหกรรมของไทย”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: <http://www.ryt9.com/s/ryt9/65688>, ๒๕๔๙.

จุฑาทิพ คล้ายทับทิม. “นโยบายคลัสเตอร์ของรัฐบาลพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา กับโอกาสของประเทศไทยในประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: <http://copag.msu.ac.th/journal/filesjournal/6-2/20012017114746.pdf>, ๒๕๕๙.

ธนาคารเพื่อการส่งออกและนำเข้า. “Share โลกเศรษฐกิจ: Cluster...อีกมิติของการส่งเสริมการลงทุน”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: <http://www.ryt9.com/s/exim/2352668> , ๒๕๕๘.

บริษัท ศูนย์วิจัยกสิกรไทย จำกัด. “คลัสเตอร์อุตสาหกรรมจีน: เคสตัวอย่างการผลิตโลก”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: <http://copag.msu.ac.th/journal/filesjournal/6-2/20012017114746.pdf>, ๒๕๕๑.

บริษัท ศูนย์วิจัยกสิกรไทย จำกัด. “คลัสเตอร์อุตสาหกรรมจีน: เคสตัวอย่างการผลิตโลก”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: <http://library.dip.go.th/multim2/news/n03168.pdf>, ๒๕๕๑.

วิชาการ, สำนัก สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร “การส่งเสริมและพัฒนาวิสาหกิจชุมชนจากภาครัฐ”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: http://library2.parliament.go.th/ejournal/content_af/2561/aug2561-4.pdf, ๒๕๖๑.

วิชาการและแผนงาน, สำนัก สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม. “การติดตามและประเมินผลวิสาหกิจชุมชนในเขตปฏิรูปที่ดิน ปี พ.ศ. 2554”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: http://www.alro.go.th/research_plan/download/article/article_20160905152550.pdf, ๒๕๕๔.

อนุสรณ์ ธรรมใจ. “นโยบายสาธารณะและการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจในระยะเปลี่ยนผ่าน”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: <http://www.bangkokbiznews.com/blog/detail/639319> , ๒๕๖๓.

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ	นายธนพล กองบุญมา	
วัน เดือน ปี เกิด	๒๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๑๒	
การศึกษา	ระดับมัธยม	โรงเรียนอัสสัมชัญ กรุงเทพฯ
	ระดับปริญญาตรี	คณะรัฐศาสตร์ สาขาบริหารรัฐกิจ (เกียรตินิยมอันดับ ๒) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
	ระดับปริญญาโท	คณะบริหารธุรกิจ สถาบันบัณฑิตบริหารธุรกิจศศินทร์ แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย Kellogg School of Management, Northwestern University (Cross Registration Program), USA

ประวัติการทำงานโดยย่อ

ประธานเจ้าหน้าที่บริหาร บริษัท จันวาณิชย์ จำกัด

ดูแลกลุ่มธุรกิจด้าน Digital Service Platform, Digital Transformation และ Business Process Outsourcing Services โดยให้คำปรึกษา ออกแบบ และพัฒนาระบบ รวมถึงการบริหารบุคลากร กระบวนการ และเทคโนโลยี (People Process and Technology) ให้กับหน่วยงานราชการ และเอกชน เช่น กระทรวงการต่างประเทศ กรมการจัดหางาน สำนักงานตรวจคนเข้าเมือง โรงพยาบาล ธนาคาร เป็นต้น

กรรมการผู้จัดการ บริษัท จันวาณิชย์ ซีเคียวริตี้ พรินท์ติ้ง จำกัด

ดูแลด้านการตลาด การให้บริการสิ่งพิมพ์เพื่อป้องกันการปลอมแปลงชั้นสูง (High Security Printing Services) ได้แก่ แสตมป์สรรพสามิต หนังสือเดินทางประเทศไทย พิมพ์ข้อสอบกระดาษคำตอบ เช็ค สมุดคู่มือฝากธนาคาร บัตรเครดิต วีซ่า มาสเตอร์การ์ด บัตรสมาร์ตการ์ด บัตรเติมเงินโทรศัพท์ เป็นต้น

ตำแหน่งปัจจุบัน

ประธานเจ้าหน้าที่บริหาร บริษัท จันวาณิชย์ จำกัด

สรุปย่อ

ลักษณะวิชา การเศรษฐกิจ

เรื่อง การพัฒนาเศรษฐกิจระดับภูมิภาคของประเทศไทยในรูปแบบคลัสเตอร์
วิสาหกิจชุมชน

ผู้วิจัย นายธนพล กองบุญมา หลักสูตร วปอ. รุ่นที่ 62

ตำแหน่ง ประธานเจ้าหน้าที่บริหารบริษัท จันวานิชย์ จำกัด

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบันประเทศไทยประสบปัญหาเรื่องช่องว่างระดับรายได้ของประชาชนและความเหลื่อมล้ำในสังคม ประชาชนเข้ามาประกอบอาชีพรวมถึงเข้ามาศึกษาต่อในสังคมเมืองใหญ่ ทำให้ความเจริญเกิดขึ้นเฉพาะพื้นที่เท่านั้น ประกอบกับประเทศไทยกำลังก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ก่อให้เกิดความเสี่ยงที่ว่าผู้สูงอายุในสังคมชนบทอาจถูกทอดทิ้งให้อาศัยอยู่เพียงลำพัง อันจะส่งผลให้คุณภาพชีวิตของประชาชนในสังคมชนบทเสื่อมถอยลง ประกอบกับเมื่อศึกษายุทธศาสตร์ชาติซึ่งมุ่งเน้นการสร้างสมดุลระหว่างการพัฒนา ความมั่นคง เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมเพื่อให้เป็นไปตามวิสัยทัศน์ของการพัฒนาประเทศคือ “ประเทศไทยมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้ว ด้วยการพัฒนาตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” ในส่วนของยุทธศาสตร์ชาติจะเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมให้เป็นไปในลักษณะการกระจายอำนาจ โดยเน้นให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาเศรษฐกิจในท้องถิ่นของตนผ่านการผลักดันให้ชุมชนท้องถิ่นเข้ามาร่วมขับเคลื่อนในการพัฒนาเศรษฐกิจด้วย

กระแสการดำเนินธุรกิจของประเทศไทยในปัจจุบันมักจะเริ่มมีการรวมตัวกันในรูปแบบคลัสเตอร์ ซึ่งเป็นรูปแบบการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่รัฐส่งเสริม ซึ่งคลัสเตอร์ (Cluster) คือ กลุ่มของธุรกิจและสถาบันที่เกี่ยวข้อง มารวมตัวดำเนินกิจการอยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงกัน มีความร่วมมือเกื้อหนุน เชื่อมโยงและเสริมกิจการซึ่งกันและกันอย่างครบวงจร ทั้งในแนวตั้งและแนวนอน เพื่อร่วมดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันที่ยั่งยืน ด้วยการเพิ่มผลิตภาพ และสร้างนวัตกรรมร่วมกัน ซึ่งในประเทศไทยมักจะเป็นคลัสเตอร์ในรูปแบบอุตสาหกรรมเป็นส่วนใหญ่ ในขณะที่การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจในระดับชุมชนท้องถิ่นจะเป็นไปในรูปแบบวิสาหกิจชุมชนซึ่งเป็นการประกอบการขนาดเล็กและขนาดเล็มากเพื่อจัดการทุนของชุมชนอย่างสร้างสรรค์ เพื่อการพึ่งพาตนเองและความเพียงพอของครอบครัวและชุมชน อย่างไรก็ตาม การจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนยังมีปัญหาในแง่ของความสามารถในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจของแต่ละชุมชนที่มีไม่เท่ากันส่งผลให้การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในแต่ละชุมชนไม่เท่ากันตามไปด้วย ดังนั้น แม้รัฐจะส่งเสริมให้มีการ

ทำวิสาหกิจชุมชนในแต่ละท้องถิ่นก็ตามแต่อาจไม่สามารถจัดปัญหาความเหลื่อมล้ำของสังคมได้ เนื่องจากเหตุผลตามที่กล่าวไปในข้างต้น และในประเทศไทยก็ยังไม่ปรากฏการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนในรูปแบบคลัสเตอร์ มีแต่เพียงการส่งเสริมให้จัดตั้งอุตสาหกรรมในรูปแบบคลัสเตอร์และการส่งเสริมให้มีการจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนซึ่งมีเป้าหมายในการพัฒนาเศรษฐกิจที่แตกต่างกันเท่านั้น

จากประเด็นปัญหาที่กล่าวมาข้างต้นจึงเป็นที่มาของการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ที่มุ่งศึกษาแนวทางหรือรูปแบบในการพัฒนาคนไปพร้อมๆกับการพัฒนาสังคมในแต่ละภูมิภาคให้มีความเจริญทัดเทียมกัน เพื่อขจัดปัญหาความเหลื่อมล้ำของสังคม โดยใช้การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจในลักษณะคลัสเตอร์วิสาหกิจชุมชนในระดับภูมิภาคเป็นเครื่องมือในการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างยั่งยืนในทุกภาคส่วนของประเทศบนพื้นฐานแห่งหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อขจัดปัญหาความเหลื่อมล้ำและปัญหาการกระจุกตัวของประชากรตามเมืองใหญ่ ทั้งยังสามารถกระจายความเจริญไปยังภูมิภาคต่างๆ ได้ อันจะส่งผลให้มีการพัฒนาคนในพื้นที่ที่มีความสามารถในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจได้โดยไม่ต้องใช้ทรัพยากรในพื้นที่เกินความจำเป็นอีกด้วย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจระดับภูมิภาคของประเทศไทย
2. เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาอุปสรรคการพัฒนาเศรษฐกิจในระดับภูมิภาคของประเทศไทยและงานวิสาหกิจชุมชนในประเทศไทยรวมถึงข้อจำกัดของการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจในรูปแบบดังกล่าวที่มีต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศในองค์รวม
3. เพื่อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจระดับภูมิภาคของประเทศไทยและเศรษฐกิจในรูปแบบคลัสเตอร์และวิสาหกิจชุมชน นำมาวิเคราะห์ถึงความเป็นไปได้ที่จะจัดตั้งคลัสเตอร์วิสาหกิจชุมชนระดับภูมิภาคในประเทศไทย

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยนี้มีขอบเขตด้านเนื้อหาโดยมุ่งศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดการจัดตั้งคลัสเตอร์วิสาหกิจชุมชนเพื่อเป็นเครื่องมือในการกระจายความเจริญทางเศรษฐกิจไปในระดับภูมิภาคของประเทศไทย โดยศึกษาพัฒนาการแนวความคิดของการจัดตั้งวิสาหกิจชุมชน การจัดตั้งคลัสเตอร์ รวมถึงข้อจำกัดในการดำเนินการกิจกรรมทางเศรษฐกิจของทั้งสองรูปแบบ เพื่อนำมาพัฒนาเป็นรูปแบบการจัดตั้งคลัสเตอร์วิสาหกิจชุมชนและรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจในระดับภูมิภาคของประเทศไทย โดยมีระยะเวลาในการวิจัย ตั้งแต่เดือนธันวาคม 2562 – พฤษภาคม 2563

วิธีดำเนินการวิจัย

ดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยดำเนินการรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีวิจัยแบบเอกสาร (Document Research) โดยการศึกษาตำราและเอกสารต่างๆ โดยเป็นการศึกษาข้อมูลแบบทุติยภูมิทั้งหมด กล่าวคือ ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ได้จากสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เช่น ข้อมูลจากสื่อออนไลน์และเว็บไซต์ต่างๆ และทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากหนังสือและตำรา เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่ใช้ในการทำวิจัย นำมาวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Context Analysis) และการวิเคราะห์เปรียบเทียบ และสังเคราะห์ข้อมูล ทฤษฎีและหลักการต่างๆ และนำเสนอข้อมูลแบบรายงานวิจัยเชิงพรรณนาและวิเคราะห์ นำเสนอแนวคิดใหม่ๆ จากการศึกษา

ผลการวิจัย

ตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อ 1 สรุปได้ว่า มีทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจในระดับภูมิภาคของไทย โดยมีรัฐเป็นหัวใจสำคัญในการวางแผนนโยบายทางเศรษฐกิจ โดยหน้าที่ของรัฐที่สำคัญอีกด้านหนึ่งคือภารกิจทางด้านเศรษฐกิจ ซึ่งรัฐมีหน้าที่กำกับดูแลและวางแผนการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจให้เป็นไปด้วยความราบรื่น รวมถึงการจัดสรรทรัพยากรและกระจายความเจริญทางด้านเศรษฐกิจ ดังนั้น รัฐจึงต้องมีการวางแผนทางเศรษฐกิจเพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมายดังกล่าว อย่างไรก็ตาม ประเทศไทยถือเป็นประเทศที่มีระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมซึ่งเอกชนจะมีบทบาทในการขับเคลื่อนทางเศรษฐกิจค่อนข้างมาก และในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยก็ได้ให้เสรีภาพบุคคลในการประกอบอาชีพ โดยการจำกัดเสรีภาพดังกล่าวจะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่ตราขึ้นเพื่อรักษาความมั่นคงหรือเศรษฐกิจของประเทศ การแข่งขันอย่างเป็นธรรม การป้องกันหรือขจัดการกีดกันหรือการผูกขาด การคุ้มครองผู้บริโภค การจัดระเบียบการประกอบอาชีพเพื่งเท่าที่จำเป็นหรือเพื่อประโยชน์สาธารณะอื่น

ในประเทศไทยมีหลักทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ นอกจากนี้ยังมีหลักการพัฒนาย่างยั่งยืนซึ่งเป็นรูปแบบของการพัฒนาที่ตอบสนองต่อความต้องการของคนในรุ่นปัจจุบัน โดยไม่ทำให้คนรุ่นต่อไปในอนาคตต้องประนีประนอมยอมลดทอนความสามารถในการที่จะตอบสนองความต้องการของตนเอง สำหรับประเทศไทยมีทุนทรัพยากรที่มีคุณค่า ทั้งทุนทรัพยากรธรรมชาติและทุนมนุษย์ ฉะนั้น ทิศทางการพัฒนาประเทศสู่ความยั่งยืนในอนาคตจำเป็นต้องสำรวจเพื่อรู้ทุนของตัวเองได้มากขึ้น และนำมาปรับใช้ให้เป็นประโยชน์กับการพัฒนาประเทศให้มุ่งสู่ความมั่นคงและยั่งยืน

นอกจากนี้ยังมีหลักสิทธิชุมชนที่มีลักษณะเป็นข้อตกลง กฎเกณฑ์ทางสังคมที่พัฒนาให้กลุ่มคนร่วมกันจัดการทรัพยากร การจัดการทางเศรษฐกิจ สังคมและอื่นๆ โดยกลุ่มคนดังกล่าวมีความสัมพันธ์ทางสังคมร่วมกัน มีวัฒนธรรมร่วมกันจำเป็นต้องจัดการ โดยสิทธิชุมชนจะมีความสอดคล้องกับทฤษฎีการมีส่วนร่วมของประชาชน (Public Participation) ซึ่งเป็นกระบวนการที่ให้

ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนา ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ การร่วมปฏิบัติและการรับผิดชอบ ในเรื่องต่างๆ ที่จะส่งผลกระทบต่อตัวประชาชนเอง อาจกล่าวได้ว่า หลักการสำคัญของ “การมีส่วนร่วม” ก็คือเป้าหมายของสิทธิชุมชน มิใช่เพื่อประโยชน์เฉพาะส่วนของชุมชนเท่านั้น แต่ต้องเป็นไปเพื่อประโยชน์ของสังคมด้วย ในประเทศไทยมีการรวมกลุ่มกันเพื่อการจัดทำบริการสาธารณะอย่างใดอย่างหนึ่งในรูปแบบของสหการ ซึ่งมีลักษณะเป็นองค์กรที่มีฐานะเป็นนิติบุคคลที่เกิดจากการร่วมมือกันขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตั้งแต่สองแห่งขึ้นไปหรือระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับนิติบุคคลมหาชนอื่นที่มีความเป็นอิสระจากหน่วยการปกครองส่วนท้องถิ่นเดิม มีการจัดองค์กรและการแสวงหารายได้จากแหล่งต่างๆ ในนามของสหการเอง

ตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อ 2 สรุปได้ว่า ข้อจำกัดของการพัฒนาเศรษฐกิจในระดับภูมิภาคของประเทศไทยและงานวิสาหกิจชุมชนในประเทศไทยแบ่งออกเป็น (1) ข้อจำกัดของการดำเนินธุรกิจในรูปแบบคลัสเตอร์ในประเทศไทย (2) ข้อจำกัดของวิสาหกิจชุมชนในประเทศไทย

ข้อจำกัดของการดำเนินธุรกิจในรูปแบบคลัสเตอร์ในประเทศไทย การพัฒนาคลัสเตอร์อุตสาหกรรมมีในวงจำกัด คลัสเตอร์อุตสาหกรรมที่เป็นรูปธรรมและมีความเชื่อมโยงในลักษณะห่วงโซ่อุปทานที่ชัดเจน แต่ขนาดคลัสเตอร์ของไทยเทียบไม่ได้กับการพัฒนาคลัสเตอร์อุตสาหกรรมของจีนที่มีผู้ผลิตในแต่ละคลัสเตอร์หลายพันหรือหลายหมื่นราย และมีการเชื่อมโยงกันในลักษณะต้นน้ำและปลายน้ำสูง ดังนั้น หากไทยจะมุ่งพัฒนาคลัสเตอร์อุตสาหกรรมของตนอย่างกว้างขวางก็อาจต้องมีผู้ประสานงานคลัสเตอร์ในระดับต่าง ๆ เช่น ระดับจังหวัดและระดับภาค เพื่อสนับสนุนกิจกรรมความร่วมมือต่างๆ ของคลัสเตอร์ โดยเฉพาะในช่วงเริ่มต้นการก่อตั้งคลัสเตอร์ โดยสามารถประสานผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง (stakeholders) อย่างกว้างขวาง เพื่อให้เกิดการเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน ส่งผลให้ดำเนินธุรกิจอย่างมีประสิทธิภาพ และสร้างขีดความสามารถในการแข่งขันได้มากยิ่งขึ้น

ข้อจำกัดของวิสาหกิจชุมชนในประเทศไทย จากตัวอย่างรายงานการศึกษาเกี่ยวกับการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนพบว่า วิสาหกิจชุมชนหลายแห่ง ยังคงมีปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงานหลายประการ โดยสรุปแล้ว ได้แก่ ปัญหาด้านการตลาด ซึ่งเป็นปัญหาที่พบบ่อยในวิสาหกิจชุมชนส่วนใหญ่ เนื่องจากไม่สามารถขยายตลาดได้ วิสาหกิจชุมชนบางแห่งมีการแข่งขันกับคู่แข่งรายใหญ่ ปัญหาด้านการเงินและด้านบัญชี ปัญหาด้านการบริหารจัดการ นอกจากนี้ ยังพบปัญหาด้านข้อกฎหมาย เช่น วิสาหกิจชุมชนบางกลุ่มอาศัยช่องว่างทางกฎหมาย โดยเจ้าของกิจการนำลูกจ้างของตนเข้าเป็นสมาชิกกลุ่ม เพื่อให้ได้รับการช่วยเหลือสนับสนุนด้านแหล่งเงินทุนดอกเบี้ยต่ำจากภาครัฐเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในกิจการส่วนตัว รวมถึงสถานะของวิสาหกิจชุมชนที่ไม่เป็นนิติบุคคล ทำให้ไม่สามารถทำนิติกรรม ถือครองสินทรัพย์ หรือเข้าถึงบริการต่างๆ ของหน่วยงานรัฐได้

ตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อ 3 สรุปได้ว่า ควรมีการพัฒนาเศรษฐกิจระดับภูมิภาคของประเทศไทยด้วยการจัดตั้งคลัสเตอร์วิสาหกิจชุมชนระดับภูมิภาคในประเทศไทย เป็นรูปแบบการ

ดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ดัดแปลงระหว่าง “คลัสเตอร์” และ “วิสาหกิจชุมชน” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจในระดับภูมิภาค สร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจและกระจายความเจริญไปสู่พื้นที่ต่างๆ ในประเทศไทย คลัสเตอร์วิสาหกิจชุมชนมีลักษณะเป็นการรวมตัวกันในระดับภูมิภาคในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่มีความใกล้เคียงกันและสามารถเชื่อมโยงกลุ่มประเภทธุรกิจตั้งแต่ต้นน้ำไปจนถึงปลายน้ำ โดยรัฐควรมีการกำหนดนโยบายต่างๆ เพื่อพัฒนาและผลักดันการจัดตั้งคลัสเตอร์วิสาหกิจชุมชนต่อไปในอนาคต

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย รัฐควรวางมาตรการเชิงนโยบายผลักดันการจัดตั้งคลัสเตอร์วิสาหกิจชุมชน เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาเศรษฐกิจระดับภูมิภาคในประเทศไทย ซึ่งจะส่งผลให้มีการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่นั้น ทั้งยังเป็นการลดปัญหาการกระจุกตัวของประชาชนที่อาศัยอยู่ในเมืองใหญ่ สร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจและกระจายความเจริญไปสู่พื้นที่ต่างๆ ในประเทศไทย

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ รัฐควรออกกฎหมายเพื่อจัดตั้งคลัสเตอร์วิสาหกิจชุมชน โดยมีการจัดตั้งคณะกรรมการวิสาหกิจชุมชนระดับประเทศ ระดับภูมิภาค และระดับจังหวัด เพื่อวางนโยบายรวมถึงแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ สินค้า หรือบริการภายในคลัสเตอร์วิสาหกิจชุมชนในแต่ละภูมิภาค นอกจากนี้ รัฐควรมีบทบาทในการสนับสนุนการจัดตั้งคลัสเตอร์วิสาหกิจชุมชนและร่วมพัฒนาผลิตภัณฑ์หรือบริการของคลัสเตอร์วิสาหกิจชุมชนเพิ่มเติมและให้การสนับสนุนทางด้านเครดิต เช่น เงินทุนหมุนเวียน การกู้ระยะสั้นและระยะยาวเพื่อให้อุตสาหกรรมคลัสเตอร์ฯ มีการเติบโตอย่างรวดเร็วด้วย

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป ควรทำการศึกษาและวิจัยความเป็นไปได้ของการพัฒนาสินค้าหรือบริการที่ผลิตภายในคลัสเตอร์วิสาหกิจชุมชนแต่ละแห่งเพื่อพัฒนาทรัพยากรความรู้ เช่น ข้อมูลด้านดินฟ้าอากาศ การเก็บเกี่ยว ข้อมูลการตลาด เพื่อศึกษาความเชื่อมโยงของสินค้าและบริการของแต่ละคลัสเตอร์วิสาหกิจชุมชนในการสร้างความสัมพันธ์กันและแลกเปลี่ยนความรู้เพื่อเพิ่มขีดความสามารถ โดยอาจมีการเก็บข้อมูลจากคนในชุมชนจากการใช้เครื่องมือที่หลากหลาย เช่น การทำแบบสอบถาม หรือการสัมภาษณ์เชิงลึกเกี่ยวกับการประกอบอาชีพปัจจุบันของคนในชุมชน เพื่อออกแบบคลัสเตอร์วิสาหกิจชุมชนโดยอิงจากการประกอบอาชีพเดิมเพื่อให้เกิดความเชี่ยวชาญและยังเป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นดั้งเดิมของคนในชุมชนอีกด้วย